

h

host
literární měsíčník
duben 2022
109 Kč

*4

Válka na Ukrajině

O

S

Reportáž
Ivan Motýl
Eichendorff na tanku

Osobnost
Martin Šimečka
Historie se neopakuje
jako fraška

Kritika v diskusi
Vratislav Maňák
Smrt staré Maši

h

Host, měsíčník pro literaturu a čtenáře
Číslo 4 | 2022, ročník XXXVIII
Vyšlo v Brně 8. dubna 2022

Beethovenova 4, Brno, 602 00
tel.: 725 606 144
objednavky@casopishost.cz
www.casopishost.cz

Vydává Spolek přátel vydávání časopisu Host
(ič 48 51 48 53),
s laskavou finanční podporou
Ministerstva kultury ČR
a statutárního města Brna

Jan Němec | šéfredaktor
Zdeněk Staszek | zástupce šéfredaktora
Ondřej Nezbeda | redaktor
Radek Štěpánek | redaktor
Václav Maxmilián | redaktor
Frederika Halfarová | produkce
Alena Němcová | jazyková redaktorka
Matěj Málek | grafická úprava a sazba
David Konečný | fotograf
Lenka Secká | technická redaktorka

Písma | Kunda & Vegan (Superior Type)
Ilustrace | Přemysl Černý
Tisk | Tiskárna HRG, s. r. o., Litomyšl

Člen sítě kulturních časopisů Eurozine
(www.eurozine.com)
Registrováno Ministerstvem kultury ČR
pod číslem MK ČR E 6632 ISSN 1211-9938
Vychází 10× ročně (kromě července a srpna)

Cena 109 Kč, s předplatným 79 Kč
Předplatné na www.casopishost.cz/predplatne
nebo telefonicky na čísle 725 606 144:
tištěné roční 790 Kč, tištěné půlroční 450 Kč,
tištěné ISIC/ITIC 630 Kč, elektronické 500 Kč

Distribuuje Kosmas, s. r. o., Praha
Zasílání předplatného zajišťuje firma
SEND Předplatné, spol. s r. o., Praha

Editorial

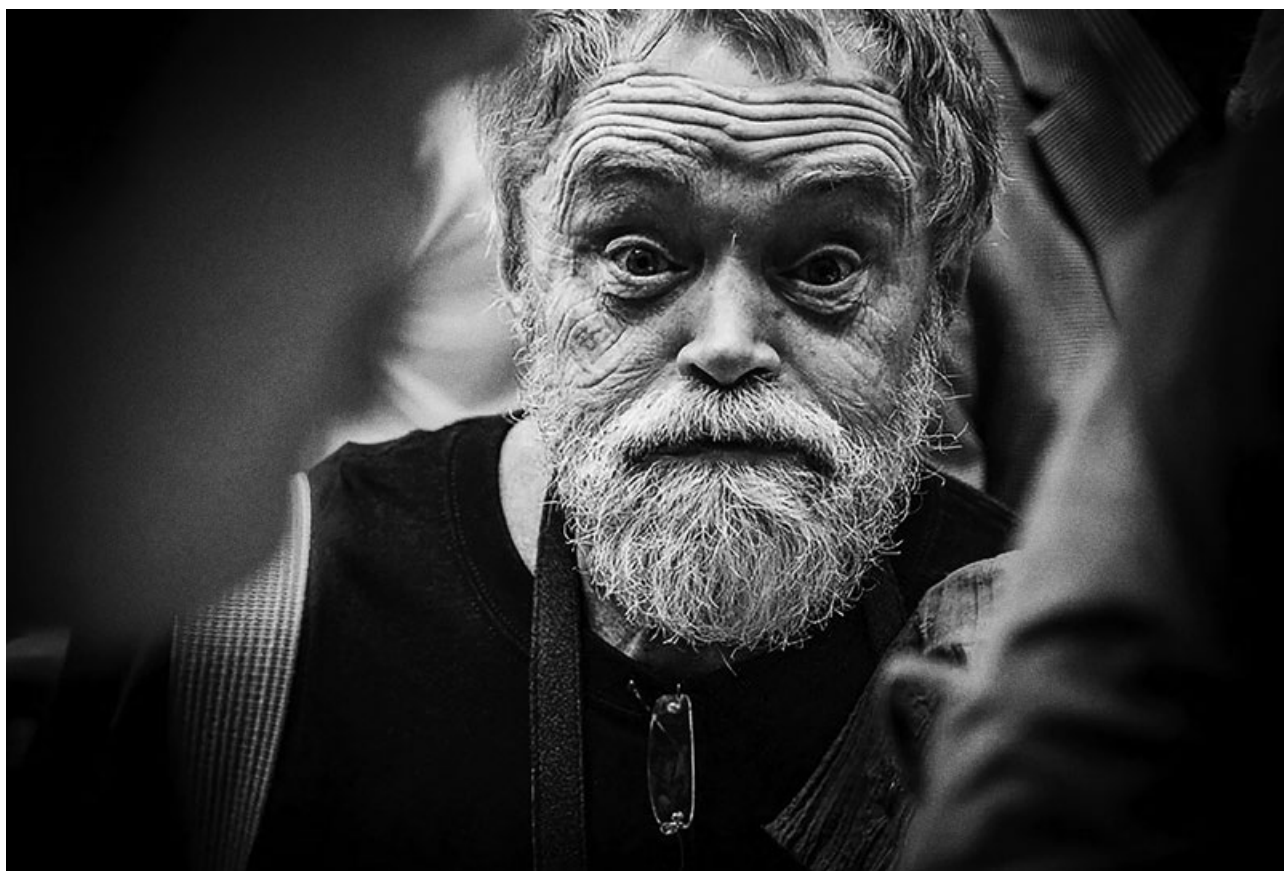
Jan Němec

„Já nevím, Karol mi musí zavolat,“ říká Martin M. Šimečka v titulním rozhovoru čísla o svém kamarádovi z Muráňské vrchoviny, který podporuje Putina. Ve smyslu: já mu teď určitě volat nebudu. Už chování během pandemie často rozdělilo rodiny, poznamenalo přátelství a válka v tom pokračuje. Možná by však bylo přesnější říct, že se překreslují vztahové mapy. Někteří k sobě mají dál, jiní blíž. Přípravy tohoto „válečného“ čísla naopak provázela nezvyklá solidarita. Vladimír Sorokin nebo Ivan Krastev se vzdali honoráře, Alena Machoninová s námi sdílela pocity někoho, kdo žije v Moskvě. A do přípravy čísla už vstoupil také Ondřej Nezbeda, náš nový redaktor. Právě on vedl v Bratislavě rozhovor s Martinem M. Šimečkou a od Evy Klíčové přebral recenzní část *Hosta*. První novinkou je, že kritickou diskusi teď můžete poslouchat i jako podcast.

Ateliér Igor Gilbo

Foto David Konečný

Narodil se 28. prosince 1943 v Sovětském svazu, v ruském Archangelsku, kde prožil bezstarostné poválečné dětství. V sedmi letech se s rodinou přestěhoval do Murmansku. Vystřídal řadu profesí, byl zámečníkem, soustružníkem, svářečem, řidičem, jako rybář lovil ryby v Barentsově moři a Atlantickém oceánu. Od roku 1967 žije v Kyjevě, kde vystudoval dálkově fotografii. Jako fotograf začal pracovat v roce 1970. Jeho snímky vystavovali v Polsku, na Slovensku a v České republice, kde představil své fotografie a dokumentární záznam z událostí během kyjevského Majdanu, které zaznamenal v ulicích města na přelomu roku 2013 a 2014. Od roku 1995 vydává knihy. Vybraný soubor fotografií především z ukrajinského venkova pochází z posledních let.

Obsah

- 58 Helen Oyeyemi: Perník
(Markéta Musilová)
60 Lukáš Palán: Surový
tvar (Kryštof Eder)

názor

- 6 Jan Němec: Várka?
Válec? Válenka?

osobnost

- 9 Historie se neopakuje
jako fraška. S Martinem
M. Šimečkou o frustrovaném
Rusku, pocitnutí Západu
a existenciální melancholii

téma

- 22 Vladimir Sorokin: Monstrum
z minulosti. Jak Rusko
vstalo z kolen, aby kleslo
na všechny čtyři
28 Alena Machoninová: Vinu
teď ponese me. Reakce
ruských spisovatelů na válku
34 Ivan Krastev: Invaze neznámého.
Konec poválečné Evropy
38 Tomáš Glanc: Sein Kampf.
Ruský národ a jeho současný boj
42 Tomáš Erhart: Ruská literatura
v boji o výklad historie. Mezi
lágre, pravoslavím a válkou
46 Ilya Kaminsky: „Jak se dá
mluvit, psát o válce?“ Ilya
Kaminsky o ukrajinštině,
ruštině a jazyku války

kritiky

- 52 Vratislav Maňák: Smrt staré
Maši (Josef Chuchma)
54 **kritika v diskusi** Ondřej Nezbeda
(ed.) — Klára Fleyberková —
Josef Chuchma — Kryštof Eder:
Povídky z minulosti o současnosti

recenze

- 62 Dana Němcová —
Jan Horník (ed.): „Děj se
co děj, nemáte se čeho bát...“
(Magdalena Platzová)
63 August Apel — Friedrich Laun:
Fantasmagoriana. Kniha,
která zrodila Frankenstein
(Viki Shock)
64 Dita Pepe: Hranice lásky
(Klára Fleyberková)
65 Alexandr Mitrofanov:
Mrazík s pendrekem v ruce.
Proč je současné Rusko
takové a proč nemůže být
jiné (Vladimír Stanzel)
66 Witold Szablowski: Tančící
medvědi (Zdeněk Staszek)
67 Angelo Ara — Claudio
Magris: Terst. Identita
na hranici (Věra Křížová)
68 Ocean Vuong: Na Zemi
jsme na okamžik nádherní
(Karolína Ryvolová)
69 Josef Hrdlička: Předkové
kostí (Jan Zikmund)

beletrie

- 74 Jan Štífler: Kozín 2.0.
Původní povídka

reportáž

- 82 Ivan Motýl: Eichendorff
na tanku

nová jména

- 92 Olga Wawracz: Když
v kuchyni číhaly miny

esej

- 94 Virginia Woolfová: Myšlenky
na mír během náletu

rozhovor

- 98 Za normálních okolností bych
maloval pohodu. S Kurtem
Gebauerem o jeho nové
knize, o válce a o umění
ve veřejném prostoru

autoglosa

- 104 Martin C. Putna: Dílo III, 1.
Retractiones aneb Co jsem
poslal, poslal jsem

historie

- 108 Agáta Faltová: Asteroid jménem
Astrid. Od smrti Astrid
Lindgrenové uběhlo dvacet let

sloupky

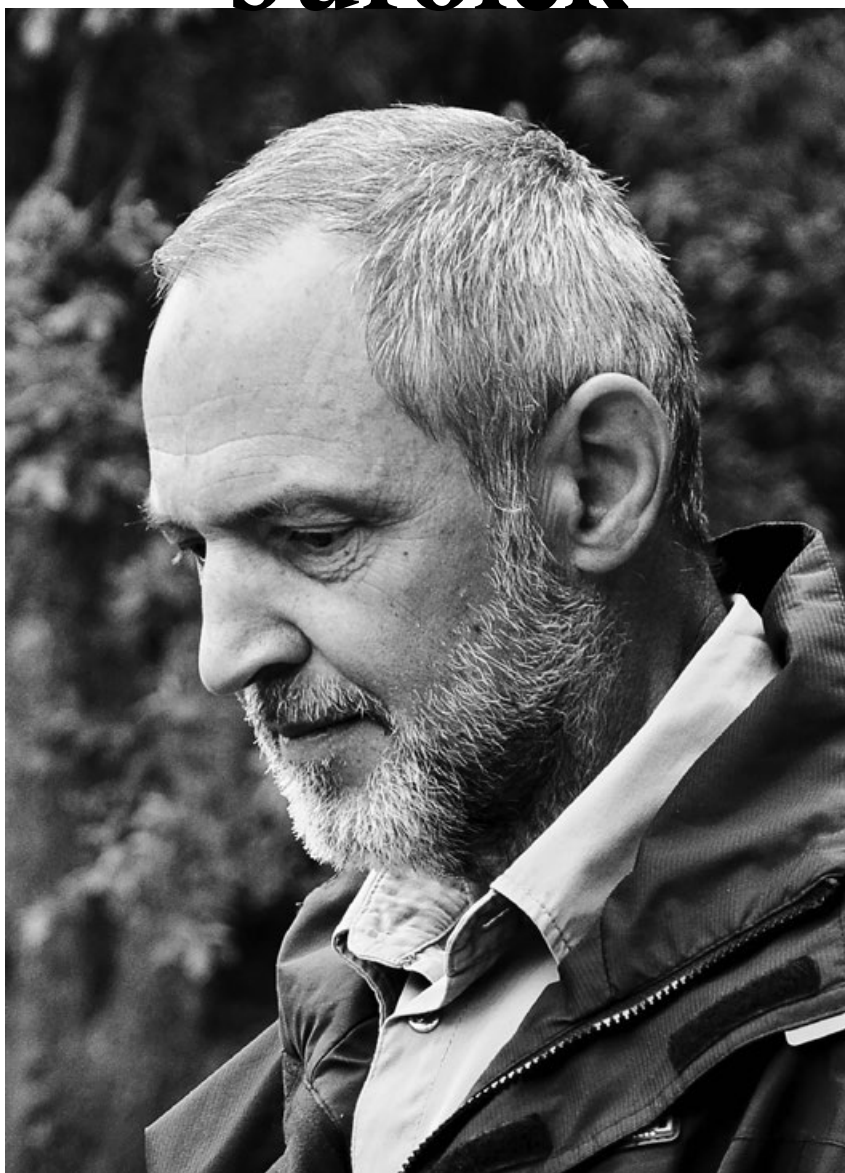
- 16 **švenk** Šárka Gmíterková:
Dobrý český standard
17 **beat** David Čajčík:
Chica que dices?
79 **fejton** Ondřej Macl:
Loď do nového světa
91 **masmediář** Jakub Jetmar: Proč se
zdráhám mluvit o dezinformacích
107 **polský úhel** Aleksander
Kaczorowski: Akkerman
116 **o čem se mluví v Číně**
Zuzana Li: Z mých zdejších
slz tě která stihne stěží
2 **ateliér** Igor Gilbo
4 **básník čísla** Rudolf Jurolek
5 **zprávy**
71 **rozečteno** Tipy redakce

b

Básník čísla

Básník čísla Rudolf Jurolek

Foto Ján Gavura

Rudolf Jurolek (nar. 1956) vydal osm sbírek básní, kromě jiných *Život je možný* (Slniečkovo, 2007), *Smrekový les* (Modrý Peter, 2009), *Polné vety* (Modrý Peter, 2013) a *Bukolika* (Modrý Peter, 2021). V roce 2017 mu vyšla próza *Pán Ó*. Podílí se na činnosti nakladatelství Skalná ruža. Za sbírku *Život je možný* získal v roce 2008 cenu Bank Austria Literaris za poezii. Zabývá se také překladatelstvím, spolu se Slávkou Rude-Porubskou přeložil z němčiny do slovenštiny sbírku básní Michaela Donhausera *Brečtan* (Skalná ruža, 2018). Předkládaný profil je mým výběrem ze sbírek *Smrekový les*, *Polné vety* a *Bukolika*. (rek)

Hvězda smrti

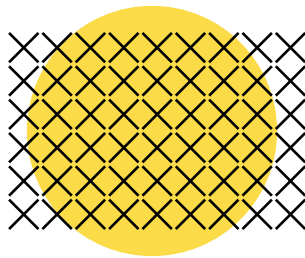
Nakladatelství Argo přestalo vydávat knihy ruského spisovatele Sergeje Lukjaněnka. Autor fantasy románů totiž otevřeně podporuje Vladimira Putina a ruskou invazi na Ukrajinu. Zisk ze zbylých Lukjaněnkových knih v distribuci Argo věnuje na sbírku Pomoc Ukrajině.

Lukjaněnko dlouhodobě podporuje Vladimira Putina a jeho politiku. Při začátku války na Donbase před sedmi lety například navrhoval použít proti Ukrajině atomové zbraně a rozdělit zemi vedví. Zakázal překlad svých knih do ukrajinštiny. Argo přistoupilo ke zrušení spolupráce po Lukjaněnkovu podpisu otevřeného dopisu ruských spisovatelů na festivalu Hvězdy nad Donbasem, v němž potvrzují Putinovu válečnou propagandu.

Česká veřejnost rozhodnutí Arga nepřijala jednohlasně. Například spisovatel František Kotleta jej chválí, a dokonce napsal Lukjaněnkovi otevřený dopis, v němž ho označuje za „nabubřelou nacistickou ovci“. Naopak komentátor *iDnes.cz* Jindřich Göth připomíná nutnost oddělovat osobu autora a jeho dílo. (zst)

Škrty se slevou

Britští nakladatelé cenzurovali slova v knihách určených pro západní publikum, aby je mohli vytisknout za nízké náklady v Číně. Nakladatelství Quarto a Octopus Books, která patří do konglomerátu Hachette, opakovaně upravovala odkazy na témata, která Čína považuje za citlivá: zejména zmínky o Tchaj-wanu, Hongkongu, osobnostech typu umělce Aj Wej-weje nebo události na náměstí Nebeského klidu. Revize se děly poté, co čínští dodavatelé upozornili, že nemůžou zakázky vzhledem k čínské cenzurní politice vytisknout — přestože se jednalo o knihy určené pro západní trh. Zpráva vyvolala mimo jiné obavy z toho, že vydavatelé, kteří hledají v Číně možnosti levnějšího tisku, budou stále více svolní k čínské cenzuře.

Není to poprvé, co vydavatelský průmysl provedl autocenzuru, aby uklidnil Peking. V roce 2017 vydavatel odborné literatury Springer Nature v Číně zablokoval přístup k více než tisícovce odborných článků, aby vyhověl požadavkům čínské vlády. Články se týkaly témat jako Tchaj-wan či náměstí Nebeského klidu. Nakladatelství Cambridge University Press také cenzurovalo stovky politicky citlivých článků v Číně téhož roku, než své rozhodnutí změnilo. (vmax)

Zrada na prodej

Nizozemské nakladatelství Ambo Anthos stáhlo z prodeje překlad kontroverzní knihy *Kdo zradil Annu Frankovou?*. Skupina historiků zpochybnila metody i závěry investigativního týmu, podle něž může za prozrazení amsterodamského úkrytu Anny Frankové a její rodiny a jejich následnou deportaci do koncentračního tábora židovský notář Arnold van den Bergh. „Řada předních odborníků zveřejnila poměrně kritickou zprávu o vyšetřování, které kniha popisuje,“ stojí v prohlášení Ambo Anthos. „Na základě těchto zjištění jsme se rozhodli s okamžitou platností stáhnout knihu z distribuce.“

Kniha americké novinářky Rosemary Sullivanové vzbudila rozruch ihned po vydání. Nejsilněji rezonovala publikace v Nizozemsku a také v Německu, kde odborná veřejnost rovněž volá po jejím stažení z oběhu. Sullivanová v knize popisuje vyšetřování případu pod dozorem někdejšího agenta FBI Vincenta Pankokea, celý projekt má však nizozemský původ: inicioval jej filmař Thijs Bayens, vedoucím týmu složeného z novinářů, historiků, kriminologů a dalších odborníků byl Pieter van Twisk. Vyšetřovatelům se údajně podařilo získat doposud neprobádané dokumenty a další

důkazy, které prý ukazují na van den Bergha jako toho, kdo v roce 1944 zradil rodinu Frankových. Sullivanová líčí vyšetřování osmdesát let staré zrady stylem *true-crime*: popisuje pátrání i proces analýzy důkazů, kterou se má dojit na kloub té poslední záhadě v příběhu Anny Frankové.

Šestice nizozemských akademiků verzi událostí podle Sullivanové, respektive americko-nizozemského vyšetřovacího týmu ovšem zpochybnila. Jejich téměř sedmdesátistránková kritická analýza ukazuje, že celé vyšetřování „stojí na vodě“. „Proč by někdo opustil relativní bezpečí úkrytu, jen aby zradil ostatní, když k tomu nemá žádný důvod, jelikož on, jeho děti i žena už se ukrývali? V krátkosti: není tu žádný motiv.“ Kniha prý také obsahuje „jistý vzorec práce“: předpoklady a hypotézy vyšetřovacího týmu se o chvíli později berou jako fakta a na nich se staví další předpoklady a tak dále. „To dělá z celé knihy roztřesený domeček z karet, protože jestli se některý z kroků ukáže jako chybný, tak se rozpadne celý dům,“ dodává report.

Vedoucí týmu vyšetřovatelů Peter van Twisk kritiku odmítá s tím, že jeho tým odvedl „velmi detailní a extrémně solidní“ práci, tudíž van den Bergh ze seznamu podezřelých určitě nemizí. Jeho kolega Thijs Bayens je o něco méně přesvědčený: podle něj si kolektiv není van den Berghovou zradou stoprocentně jistý.

Na kritiku nezareagovalo pouze nakladatelství Ambo Anthos, ale rovněž vnučka obviněného Arnolda van den Bergha Mirjam de Gorter, která historikům poděkovala. „Tato kauza není o mně, ale o celém kontextu příběhu, v němž se najednou můj dědeček stane židovským obětí beránkem. Navíc se tu mezi národní proslulost Anny Frankové coby symbolu holocaustu zneužívá hodně neupřímným způsobem,“ komentuje de Gorter vydání knihy. Zároveň vyzvala americké nakladatelství HarperCollins, aby ukončilo distribuci knihy i v angličtině a dalších jazycích. To celou kauzu nijak zatím nekomentovalo.

V Česku je kniha stále dostupná. Vyšla v nakladatelství HarperCollins Polska. (zst) ●

Várka? Válec? Válenka?

Jan Němec

Už několik let se oddávám zvláštní zálibě, téměř perversi: sledovat, jak politici hovoří o literatuře. Je to vcelku nenáročný koníček, protože politici o literatuře nehovoří zase tak často. Nemám teď totiž na mysli kulturní politiku ani knihy Timothyho Snydera. Mluvím o románech; zajímá mě, co politici čtou a jak o tom pak mluví. Myslím, že mě k tomu přivedl Barack Obama, který v rozhovorech s americkými médii pravidelně zmiňoval, co má zrovna v Bílém domě na nočním stolku. Takže když pak na Festival spisovatelů Praha přijel Colson Whitehead, věděl jsem, že jeho *Podzemní železnice* je jednou z knih, kterých si Obama mimořádně cení.

O literatuře však rád mluví nejen Barack Obama, ale třeba také Vladimir Putin. A to je horší. I když možná také zajímavější, alespoň v současné době. Putin se například několikrát vyjádřil, že je velkým obdivovatelem básníků Puškina, Lermontova nebo Jesenina, z posledně jmenovaného náruživě citoval i během prezidentské kampaně v roce 2012. Ne, nebyla to slavná báseň „Sen“, v níž básník předpovídá svou smrt, ale verše oslavující vlast.

Putin se ovšem neomezuje jen na ruské básníky, jejichž verše se hodí k předvolebnímu recitačnímu čtvrcení. V dlouhém rozhovoru, který v roce 2011 poskytl americkému časopisu *Outdoor Life*, promlouvá o svých koníčcích, lovectví a rybaření, a také o literatuře, která ho k nim přivedla. Dovídáme se, že mladý Voloda rád čítával Vernea, Londona nebo Hemingwaye. „Postavy z jejich knih, ti odvážní a vynalézaví lidé, kteří se vydávají za dobrodružstvím, určitě

nějak utvářeli mé vnitřní já a vyživovali mou lásku k přírodě.“

A Putin si na literaturu našel čas dokonce i za války. V televizním projevu adresovaném ruským umělcům nedávno načrtl překvapivou paralelu. Ruská kultura nyní kvůli svému důrazu na tradiční hodnoty zažívá na Západě stejné peklo, jaké obklopilo J. K. Rowlingovou, když měla vyjádřit transfobní postoje.

„Nedávno zrušili Joanne Rowlingovou. Dětská autorka, jejíž knihy vycházejí po celém světě, upadla v nemilost příznivců takzvaných genderových svobod jen proto, že nevyhověla požadavkům genderových práv,“ vysvětloval Putin trpělivě ruským televizním divákům. „Dnes se snaží zrušit tisíciletou zemi. Mluvím o postupující diskriminaci všeho, co souvisí s Ruskem, o trendu, který se rozvíjí v řadě západních států za plného souhlasu a někdy i s podporou západních elit.“

No, už původní kauza byla dost nepřehledná. Připomínám pouze stručně, že Rowlingová si na Twitteru udělala legraci z obratu „lidé, kteří menstruuji“, na který narazila v online článku o transsexualitě. „Jsem si jistá, že pro tyhle lidi jsme dřív měli slovo. Někdo mi pomozte. Žuny? Žemy? Žumami?“ Sklidila za to ostrou kritiku nejen z progresivní části politického spektra, vzbouřili se proti ní dokonce i její postavy. Hermiona ústy Emmy Watsonové vzkázala, že „translidé jsou, kdo jsou“, Harry Potter prostřednictvím Daniela Radcliffa vysvětlil, že „transgender ženy jsou ženy“ a je třeba především respektovat jejich vnímání sebe sama.

Už v původní kauze se významy posunovaly dle potřeby. Ale Vladimir Putin tomu nyní nasadil korunu.

Ne, tento Putinův výrok jsem ve sbírce toho, jak politici mluví

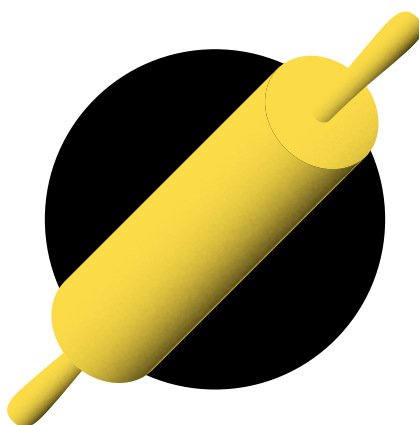
o literatuře, mít nepotřeboval. Úplně mi stačilo, že ve světle stávajících událostí ujrály jeho starší literární postřehy. Ruský prezident se například už dříve vyjádřil, že je obdivovatelem Malého prince. Ten nás prý učí, že „jsme odpovědní za ty, kteří potřebují naši pomoc“. Rusko však pomáhá po svém, a jak víme, samo určuje, kdo jeho pomoc potřebuje. Můžeme si to představit třeba tak, že by se Malý princ pokusil lišku ochotit, a když by se jí to nelíbilo, zavřel by ji do klece a nechal vyhladovět. To se stalo v Mariupolu.

Ale jak to tedy je s tou ruskou kulturou, o níž má Putin strach? Puškin, Lermontov nebo Jesenin se hodí, protože k současné situaci už nic neřeknou. Mluví však místo nich Sorokin, Ulická nebo Jachina, kteří agresí na Ukrajině promptně odsoudili. Píšeme o nich podrobněji v tématu tohoto čísla. Ruská kultura ve skutečnosti právě teď stojí se Západem proti Putinovi, nikoli s Putinem proti Západu.

Ostatně ruští umělci mají z minulého století bohaté zkušenosti s tím, jak vzdorovat diktatuře. Putin ve svém projevu zmínil i Šostakoviče, také jeho koncerty jsou teď prý všude na Západě rušeny. Zmínil toho Šostakoviče, kterého Sovětský svaz přiměl používat šuplíkovou metodu komponování: v první zásuvce slátaniny pro Rudou armádu, ve druhém hudba přijatelná jak pro cenzuru, tak pro autora a teprve v tom nejspodnějším osobní skladby, hovořící mimo jiné o celoživotním boji za to, aby mohl v Rusku žít a současně tvořit.

„Ke kritice cancel culture nejsou nejlépe vybaveni ti, kteří aktuálně masakrují civilisty za to, že odolávají válce, nebo kteří tráví a zavírají do vězení své oponenty,“ vzkázala J. K. Rowlingová Putinovi a ke svému postu přidala odkaz na starší článek o uvěznění Alexeje Navalného. Také mohla napsat: „Speciální vojenská operace? Jsem si jistá, že jsme pro to dřív měli slovo. Pomozte mi v Kremlu někdo. Várka? Válec? Válenka?“ Člověk si zkrátka musí dávat pozor na to, kdo se ho zastává. To je snad jediné poučení z této bizarní literární kauzy.

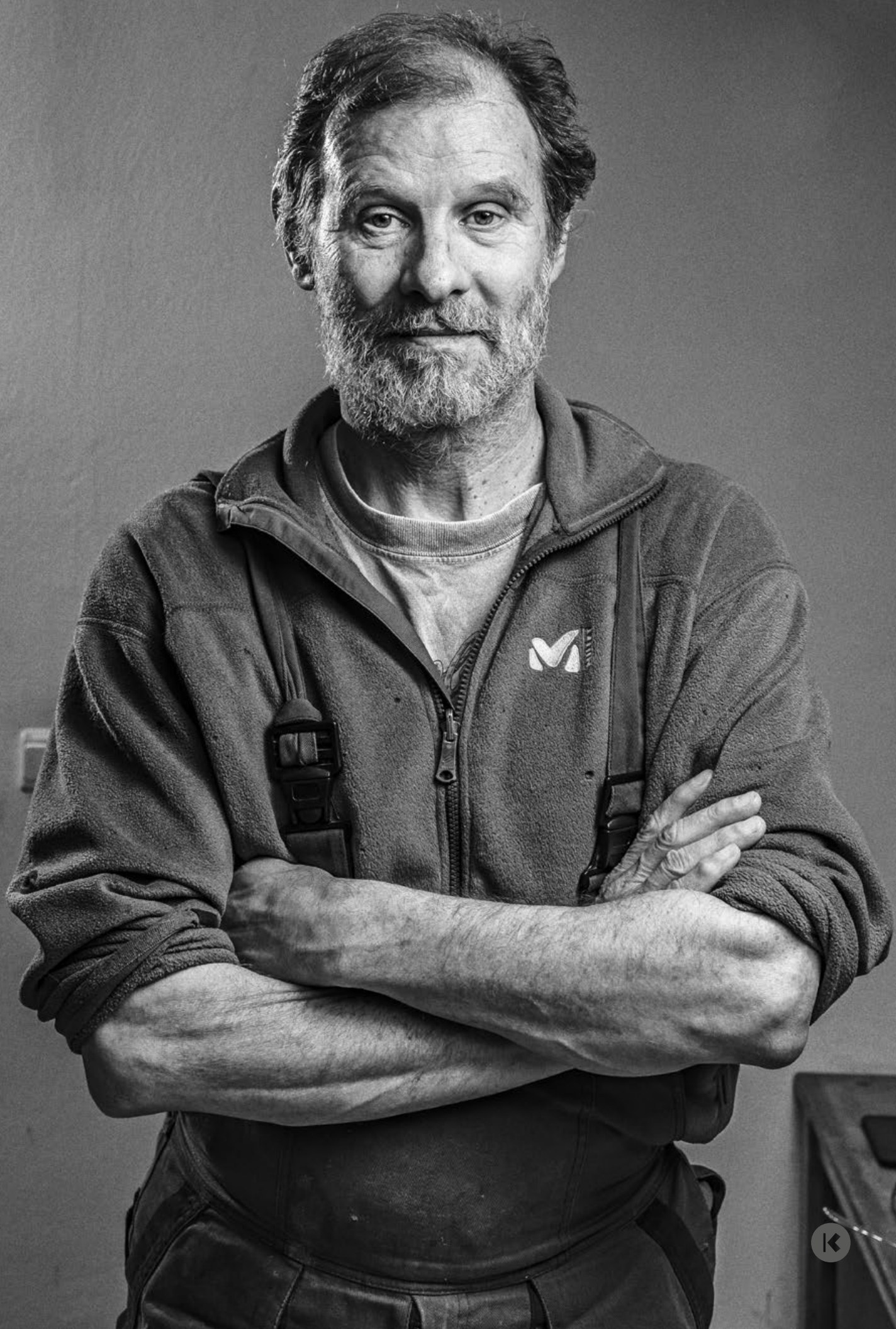
**Autor je spisovatel
a šéfredaktor Hosta.**

Igor Gilbo, Ukrajina

**S Martinem M. Šimečkou
o frustrovaném Rusku, procitnutí
Západu a existenciální melancholii**

Historie se neopakuje jako fraška

**Ptali se Ondřej Nezbeda a Kirill Ščeblykin
Foto David Konečný**

**Měl to být rozhovor o tělesnosti,
prožitku pohybu a času, kterému
se slovenský novinář a spisovatel
Martin M. Šimečka věnuje ve své
esejistické knize *Telesná výchova*.
Po útoku Ruska na Ukrajinu ale naše
plány padly. Cestou do Bratislavy jel
s námi Ruslan. Mohutný Ukrajinec
s plnovousem, klouby na rukou špinavé
od dehtu. Jel si pro svou ženu a dceru
na hranice, aby je odvezl do Čech
a pak se vrátil bojovat na frontu.**

Rusko zaútočilo na Ukrajinu.

Ty jsi tu válku předvídal ve svých textech pro *Denník N* už v prosinci loňského roku. Jak jsi to věděl?

Nejsem vizionář ani prorok, prostě jsem četl knihy a spousty analýz o Rusku a Putinovi a dívám se na něj nejen jako novinář, ale taky jako spisovatel. Věděl jsem prostě, že je magor. Představoval jsem si, jak už dva roky sedí sám na nějaké dače nebo v bunkru, píše ten šílený spisek o Ukrajině a s nikým se nestýká. Vžíval jsem se do té lidské situace, kdy je jedním z nejmocnějších mužů na Zemi, vládne přes dvacet let, a zdálo se mi jasné, že svou roli prožívá historicky. Chce se zapsat do dějin jako Petr Veliký, Kateřina I., Stalin, změnou ústavy prodloužil funkční období *de facto* až do roku 2036. Z toho všeho mi vycházela jediná možnost — válka. Hrozné je, že Marx neměl pravdu, když říkal, že historie se opakuje nejdříve jako tragédie a potom jako fraška. U nás v Evropě se opakuje znovu jako tragédie, je to noční můra. Je až neuvěřitelné, jak se ruský útok podobá roku 1939, se vším, co k tomu patří, včetně neochoty Západu pochopit, co byl Hitler nebo je Putin zač.

Než vyjde tento rozhovor, může být všechno jinak. Na konci ale vždycky zůstane ještě frustrovanější a poníženější Rusko. Co s ním po válce?

Pokud tam zůstane Putin, tak ta situace nemá řešení. Hrozba jaderné války nám bude neustále viset nad hlavou. Já doufám, že Putina buď zabijí, nebo odstaví, a potom je otázka, jak zareaguje ruská společnost, která je naprosto posedlá jeho šílenou ideologií. Víte, já jsem nikdy nevěřil, že je možné v době globalizace a internetu většinu národa orwellovským způsobem zavřít do virtuální reality. To, co prožíváme, nás usvědčuje z toho, jak málo známe lidskou mysl. Ale věřím, že se to může změnit. Třeba přijde někdo, kdo řekne: „Smiřme se s tím, že Rusko už nebude světová říše a velmoc. Pořád jsme ale veliký národ, starejme se a pečujme o naši zemi, abychom tady mohli rozumně žít.“ Podle mě by to Rusové přijali. Za poslední roky se tam vytvořila poměrně silná

střední třída, která si cení života, chce mít určitý luxus a pohodlí. Nechce umírat výměnou za ideu velké říše.

A co podle tebe bude s Ukrajinou?

Pokud tahle válka neskončí apokalypsou, tak se Ukrajina udrží. Putin svou válkou stvořil politický národ. Může zničit zemi, ale ne Ukrajince. Pomáhá tomu i pro mě neuvěřitelná soudržnost Západu k Ukrajině, to je fascinující příběh. Během týdne se mentální mapa Evropy úplně proměnila. Pamatuju si, jak všichni říkali: „Proboha Ukrajina, tam je korupce, vlastně to ani nejsou Evropané.“ Je to tak, jak říká izraelský historik Juval Harari — všechno se děje v příbězích. A teď je to příběh Ukrajiny, se kterým se identifikujeme. Evropa dnes nemůže zavřít oči nad tím, že oni umírají za naši ideu, kterou už mnozí z nás považovali za samozřejmou, nudnou, nebo dokonce otravnou. Pokud bych byl optimistou, tak řeknu, že demokratický Západ díky Ukrajině obnovil svou poválečnou ideu. Tahle válka se stane vakcínou, která nás uzdraví z nedůvěry k evropské budoucnosti a demokracii. A Rusové se s tím budou muset smířit. Ostatně i oni chtěli, přinejmenším na začátku devadesátých let, být součástí Evropy.

No právě. Neneseme v tomto ohledu odpovědnost za to, že jsme nedokázali Rusko více zaujmout, přitáhnout ho k sobě?

Ano, bohužel. Uvěřili jsme v to, že neoliberalismus — byť to slovo nesnáším —, respektive volný trh, neregulovaná ekonomika a demokracie jdou dohromady a jedno potáhne druhé. V Rusku to ale v devadesátých letech dopadlo naprosto příšerně a naopak to způsobilo jeho odvrát od demokracie, protože volný trh ruskou společnost ožebračil. A teď

vidíme v Rusku i Číně, že to je právě naopak, že cynický kapitalismus může být pro demokracii velmi nebezpečný. Navíc se musím přiznat, že nevěřím, že v Rusku někdy vznikne demokracie evropského typu. Spíš to bude nějaký typ osvícenského autoritářství, o jaký se po svém nástupu pokoušel Putin, než mu prdlo v bedně.

Proč si myslíš, že ruská společnost není schopna fungovat demokraticky? Mluvil jsi o tamní sílící střední třídě...

Možná v řádu desítek let, teď ale ne.

Není ale právě tohle podceňování a arogance jednou z příčin, které vedly k frustraci Ruska?

Ale to není a nebyla arogance. Naopak, my jsme přece v devadesátých letech věřili, že Rusové můžou být demokratická společnost. A pak jsme se s hrůzou dívali, jak se tamní politický systém utahuje. Vladimír Sorokin o tom teď do *Guardianu* napsal výstižný komentář, kde popisuje, že je v Rusku už od Ivana Hrozného zažitý pyramidový způsob vládnutí, který se nepodařilo narušit ani Jelcinovi. Ale máte pravdu, Západ udělal chybu. Jen bych ji nenazval arogancí, spíš cynismem. Cynismem kapitalismu, který se projevoval i u nás v Československu. Když moje žena Marta krátce po revoluci tlumočila západním podnikatelům, šlo jim hlavně o obchodní kontakty. A ty kontakty byly samozřejmě staré struktury, estébáci, lidé, kteří měli jako první přístup k informacím a k možnostem, které dokázali kapitalizovat. Západnímu cynickému kapitálu ale bylo a stále je jedno, s kým obchoduje. A to samé se dělo i v Rusku.

Navíc i my Evropané jsme potřebovali k demokracii dospívat po staletí. Skutečně demokratické základy

**Doufám, že Putina
bud' zabijí, nebo
odstaví, a potom je
otázka, jak zareaguje
ruská společnost**

mají jenom Holanďané a Britové, protože si je v sedmáctém století vybojovali zezdola. Ostatně podívejte se na Maďarsko a Polsko. Z dějin prostě nevycouváte. Demokracie není přirozený systém.

A co je přirozený systém?

Viceméně nějaká forma diktatury. Tak to bylo po celé dějiny, od dob, kdy jsme přestali být lovci a sběrači a přešli jsme na usedlý způsob života a farmaření. Demokracii se musíme učit. Celé generace se jí musíme učit a neustále ji pěstovat, protože lidská mysl má tendenci řídit se okolím, nežít svobodně. Svoboda je hrozně komplikovaný fenomén, na který se musíte dlouho připravovat, abyste se v něm naučili žít.

Bude to asi znít cynicky, ale nemáš radost, že ta srážka s válečnou realitou aspoň na čas zavřela pusy kotlebovcům, Okamurovi, Zemanovi a celé té dezinformační scéně? Tedy až na Fica a Orbána. Tohle je pro mě největší úleva, navzdory celému tomu průseru. Já jsem poslední roky žil s hrůzným pocitem, že velká část zdejší společnost není

schopna rozlišovat dobro a zlo, že je schopna jít za těmi krysaři zdejší politiky, Ficem i Kotlebovými fašisty. A teď se mi jistým způsobem ulevilo, když vidím, že většina demokratického světa to vidí naprosto jasně, že prozřela. Nenamlouvám si, že to potrvá dlouho, ale je to navzdory těm hrůzám úlevné.

Nenabízí tohle prozření možnost restartu, kdy se demokratická společnost začne proti aktivitám dezinformační scény bránit? Neměla by konečně určit nějaké mantinely?

V tomhle se sráží moje úcta ke svobodě s mou zkušeností, kdy vím, že část společnosti vždycky bude mít autoritářské tendence. A potvrzují to sociologické průzkumy všude na světě. Je to v lidské povaze. Třetina Slováků si dnes myslí, že válku na Ukrajině vyprovokovala Evropa a Spojené státy. To je půldruhého milionu lidí, kteří žijí v paralelním světě nenávisti. No a já vlastně nevím, co s tím.

Má to pro mě i osobní rozměr. Mám kamaráda na Muráňské vrchovině, u kterého mám v kopcích zaparkovanou maringotku, kam se vždycky v létě na měsíc zavřu

a píšu. Je to dobrý člověk, ale posedlý putinovec. Jeho přesvědčení má samozřejmě svou genezi, ale skončilo to tím, že je už úplně mimo realitu. My jsme si pravidelně jednou za týden za dva volali, od začátku války se mi ale neozval. Už je to šest týdnů. A já mu nebudu volat. Víم totiž přesně, co se mu odehrává v hlavě. On mě za tu válku viní. Viní mě, protože já jsem pro něj Západ. A navíc novinář, proto jsem za to všechno spoluodpovědný. On samozřejmě neřekne, že obhazuje Putina, ale bude opakovat všechny ty žvásty ruské propagandy o tom, že Putin má právo na obranu, že šlo o útok vyprovokovaný Západem, a nevím, co všechno. A nehnulo s ním tedy ani to, že Rusko napadlo Ukrajinu, protože jinak by mi zavolal.

A co když nezavolá?

Pravděpodobně už se do té své maringotky nepodívám.

Proč mu nezavoláš ty?

Protože nechci žít v té maringotce a být vedle dobrého kamaráda, který mě viní z takových věcí, namísto aby si při vší hrůze té války uvědomil, že se mylí.

A je řešení s ním nemluvit, nezavolat mu?

Ale já mu nemůžu volat, nemělo by to smysl. To musí on. Ta válka nás úplně oddělila.

Podobně oddělila tu třetinu Slováků, která uvěřila Putinovi. Pomůže, když je budeme ignorovat?

Ano, s tím souhlasím, ale já mluvím o kamarádství, a to je rozdíl. A ze mě nemluví povýšenost, já jsem s těmi lidmi zkoušel mluvit, ale nemá to cenu, protože tady vůbec nejde o logiku, o racionální argumenty. Jejich mozky jsou doslova otrávené a ty důvody jsou podle mého názoru vždy velmi osobní. U každého je to zvláštní příběh, který můžete vystopovat až někam, kde se v něm zrodila potřeba vnímat svět jako nepřátelský. Ve kterém má pocit, že je obelháván. Mají pocit, že všechno, co se děje, je nevysvětlitelné, protože je to strašně složité, což je vede k bizarnímu závěru, že to všechno musí mít jednoduché vysvětlení — řídí to nějaká skupina.

Ten můj kamarád Karol mi dokonce jednou, když jsme se opili, řekl: „Známe se dvacet let a ty jsi mi kolikrát řekl věci, které se stanou, a ony se potom opravdu staly. Odkud to víš?“ A tak jsem se dozvěděl, že mě podezírá, že jsem součástí nějakého spiknutí. Vysvětloval jsem mu: „Karle, já to vím jenom proto, že čtu, tak odhaduju, co se bude dít, ne proto, že bych to řídil.“ Nechtěl mi věřit.

Odcházím na Muráň být nikým

V českém prostředí se pořád dokola objevují výtky, že literatura na současné společenské problémy nereaguje. Že se pořád obrací do minulosti a vypráví schematicky o komunismu nebo se věnuje útěšnému mainstreamu rodinných kronik a psaní o vztazích. Jak si v tomhle stojí slovenská literatura? Čtu ji velmi málo, což je dáno spíš tím, že čtu spoustu jiných věcí. Ale z toho, co se ke mně dostalo, se mi zdá, že je na tom slovenská literatura podobně jako česká, že je velmi introvertní a přibývají v ní výrazně ženské autorky. Naposledy jsem četl *Čepeč* od Kataríny Kuchelové, což je skvělá kniha napsaná krásným jazykem.

Ale jak říkáte, obrací se do minulosti. Ještě mě napadá *Trol* Michala Hvoreckého, což byl pokus takové téma rychle literárně zpracovat. Ale literatura, která by byla politická v tom nejlepším slova smyslu, která by mluvila o těch společenských fenoménech, které nás ohrožují? Nevím o tom. Ale opakuji, nejsem dobrý respondent na slovenskou literaturu. Každopádně vyrostla ve smyslu jazyka.

A nezdá se ti, že se to společenské přirozeně stěhuje a posiluje v nonfiction? Na Slovensku vydává skvělé reportážní knihy nakladatelství Absynt nebo nakladatelství slovenského Denníku N, česká Magnesia Litera už před několika lety obnovila kategorii publicistiky...

Ano, je to úplně poprvé, co novináři na Slovensku píšou knihy. Chvilí jim to trvalo, protože tu není taková tradice jako třeba v Polsku. A je to i tím, že v devadesátých letech neměli čas psát knihy. Dnes v *Denníku N* sami vybízíme novináře, aby psali. Dostanou na to tři měsíce, aby to finančně utáhli. A zároveň se také novináři sami naučili vnímat společnost mnohem vrstevnatěji. V devadesátých letech to všechno bylo v podstatě o politice. Teprve postupně jsme se učili vyprávět o společenských fenoménech přes konkrétní příběhy. Mimochodem jednu z nejlepších knih, které popisují příčiny současné války na Ukrajině, napsal slovenský novinář Tomáš Forró, jmenuje se *Donbas*.

Ty jsi naopak svou poslední knihou *Telesná výchova* politiku opustil. Obrátil ses k sobě, tělesnosti, sportu, skrze svůj vztah k běhání, tenisu a plavání přemýšlíš o smyslu pohybu, vnímání času, stárnutí. Co tě k tomu přivedlo? Před dvěma roky byla situace na Slovensku hodně blbá. Hrozilo, že znovu vyhraje Fico, a tak jsem si říkal, že bych pak měl jen dvě možnosti. Buď napíšu knihu o občanské sebeobraně, prostě o tom, jak žít ve společnosti, která je úplně na hovno. Ale když volby neprohraje, nebo ne úplně, napíšu si knížku o těle. A dopadlo to tak, že volby relativně oddálily občanský průser, a tak jsem si řekl, že to zkusím.

Ale už předtím jsem se na to téma připravoval. Sportuju celý život, a tak jsem přemýšlel, jak to všechno, co při běhu, plavání nebo jízdě na koni prožívám, popsat. Protože o tom běžně nemluvíte. Když běžíte, tak je to přirozené, samozřejmé. Takže jsem se rok připravoval na to, abych dokázal projektovat do jazyka to, co při sportu prožívám. A dopadlo to takhle.

Ty ses nikdy nebál pochválit se za své výkony, ale v této knize píšeš taky o svých zraněních, o tom, že jako sportovec mnohem intenzivněji vnímáš tělesné změny, ztrátu kondice. Přinutila tě až tahle kniha přiznat si, že stárneš?

Moje první východiště bylo vyhnout se největší slabině mé knihy *Džín*, u které mi i lidé, kteří ji oceňují, vyčetli, že když tam píšu o běhání, tak se chlubím. A já jsem si musel přiznat, že jsem o tom chtěl psát tak, aby všichni věděli, jak jsem dobrý. Tak jsem si řekl, že tohle už nedopustím. To byl jeden z důvodů, proč je v té knize i spousta přiznání a selhání. A samozřejmě to taky jde s věkem. Protože si říkáte: Jaký má smysl se v očích čtenáře vylepšovat? A tak jsem hledal způsob, jak o tom psát, a zjistil jsem, že je to podobné, jako když se v literatuře popisuje sexuální akt. Je to většinou na nic, pokud to nemá všechny přidané hodnoty. Že zkrátka nemůžu psát jenom o tom tělesném, že to bude zaprvé hrozná nuda a zadruhé, že o to vlastně ani nejde. Takže mě to samo nutilo hledat přesahy a přesakovat od sportu k životu a společnosti a k jevům, jako je stárnutí a tak dále. A taky mě to potom mnohem víc bavilo. Přesto mi pár čtenářů napsalo, že už jsou trochu unavení tou mou posedlostí sebe samým, že je to pořád sebestředné.

Není to i tím, že všechny sporty, kterým se věnuješ, jsou individuální? Nikdy jsi nezkoušel najít radost a přesah v souhře s druhými?

To je tím, že když jsem byl kluk, hráli jsme každý den před barákem fotbal. A já jsem prostě musel uznat, že nejsem dobrý, že to těm klukům pořád kazím. Pokaždé když jsem blbě přihrál, jsem se styděl a snad nikdy v životě jsem nedal gól. Stejně to mám i se

zpěvem. Mně ve škole zakázali zpívat, protože jsem hanobil československou hymnu. Zaseklo se to ve mně a od té doby si zpívám jenom, když jsem sám. Ale poznal jsem, jak je fascinující běžet ve skupině, jako ve vlčí smečce, kdy máte řádově vyšší energii, zapomenete na únavu a dokážete běžet o dost rychleji a delší dobu. Mimochodem ve válce je to to samé. Války vyhrávají vždycky ti, kteří mají odhodlání a zakoušejí pocit, že všichni společně bojují za sebe navzájem. Tak se vyhrávají sportovní zápasy i války.

Je tu ale ještě jeden důvod, proč jsem se do té knihy pustil. Byl nejvyšší čas ji napsat, protože dnes už bych ji možná nenapsal. Jsem o dva roky starší a už to fakt cítím. Už je stále těžší mít z běhu radost, mít rozkoš ze svobody pohybu. Stále víc se musím přemáhat.

Ve své knize dokonce píšeš o tom, že se ta zmíněná radost u tebe mění v „existenciální clivotu“. Co to je za změnu? A je vlastně pozitivní, nebo negativní?

Je to jeden z nejužasnějších pocitů, které může člověk zažít. Je to údiv nad samotnou existencí. Zastavíte se a koukáte. Je to údiv, že svět je a já jsem v něm. A to melancholické v tom je to vědomí, že svět rozhodně není žádný ráj.

Daří se ti taková zastavení i v běžném životě? Nebo právě proto utíkáš do maringotky na Muráni?

Teď samozřejmě sedím celé dny za počítačem. Ale do té maringotky utíkám z různých důvodů. Ono je to vlastně trapné, ale v principu jen opakuji starou tradici chlapů, kteří odcházeli do divočiny umřít. A já jim v tom úplně rozumím. Prostě najednou potřebujete být sami. A naštěstí mi to moje Marta toleruje.

Takže ty už pomýšlíš i na smrt?

Začal jsem myslet na smrt, protože by bylo blbé se tvářit, že nebude. Pomýšlím na ni i přesto, že náš mozek o smrti přemýšlet nesvede, protože je přirozeně, biologicky nastaven na to, že přemýšlíme vždycky o budoucnosti. Vyplývá to z obranných a loveckých instinktů, protože jsme jako lovci potřebovali předvídat situaci. To znamená, že náš mozek

Martin M. Šimečka do roku 1989 publikoval v samizdatu (časopisy *Obsah*, *Kontakt*, *Fragment-K*). V roce 1990 založil vydavatelství *Archa*, kde pracoval jako šéfredaktor až do roku 1996, od roku 1997 vedl politicko-kulturní týdeník *Domino-fórum* a mezi lety 1997–2006 pracoval v deníku *SME*, z toho sedm let na postu šéfredaktora. Od listopadu 2006 do roku 2008 byl šéfredaktorem *Respektu*, nyní pracuje jako editor slovenského *Denníku N*. Je autorem románu *Žabí rok*, za který v roce 1983 získal Cenu Jiřího Ortena, *Džin* (Artforum, 1987) a *Záujem* (Torst, 1997) a knih esejů *Hľadanie obáv* (Kalligram, 1998), *Medzi Slovákmi* (N Press, 2017) a *Telesná výchova. Úvahy bežca, plavca, tenistu a jездca na koni o pohybe, tele a mysli* (N Press, 2021).

si neumí představit, že budoucnost nebude, není to biologicky možné, a tím pádem mě to ani netrápí. Spíš se na smrt snažím připravit.

Dá se připravit na něco, o čem nejsi schopný přemýšlet?

Je možné aspoň trochu zažít, jaké to je zemřít společensky. Já v té maringotce opravdu v jistém slova smyslu nejsem. Vnímám přírodu, prožívám ji, ale nejsem viděn, slyšen, čten, neexistuju ve společenském stavu. A to jsou fascinující věci. Po dvou týdnech mi přestanou zvonit telefony, přestanou chodit maily, lidi na mě prostě zapomenou. To by měl zažít každý, kdo si myslí, že je v životě důležitý. A já se na to těším. Už dnes vím, co mě čeká alespoň v tomhle smyslu.

Přestane ti zvonit telefon...

Přestanu existovat v myslích lidí. Já tam rád chodím v montérkách, jsem otrhaný a užívám si, že spousta lidí neví, kdo jsem. Jsem nikdo.

Není ti přece jen líto, že jestli Karol nezavolá — nebo ty jemu —, nebudeš už do té maringotky moct?

Bude mi to velmi líto. Ale já jsem hodně tvrdohlavý člověk a nestálo by mi za to být s Karolem, oba zaťaté zuby. V tomhle, říkám si, je výhoda disidentské minulosti, že se dokážete vzdát spousty věcí. Ale možná se to nestane, to uvidíme v létě. Já nevím, Karol mi musí zavolat. Už si nemůžeme odmyslet historické paralely. Je to, jako kdybyste měli ve třicátých letech za kamaráda fašistu. Najednou už se od toho nemůžete odosobnit.

Četl jsi knihu Fedora Gála *Přes ploty*?

Tehdy mu jeden neonacista napsal hnusnou zprávu, že koncentráky nebyly a podobně, a on se mu rozhodl odpovědět. Začali si dopisovat a svým způsobem si k sobě našli cestu. Rozhodně nešlo o přijetí nebo souhlas, ale byli schopni se navzájem poslouchat. I když s tou třetinou společnosti nebudeme mluvit, nezmizí. A co teď s ní?

Zůstane. Ale to je opravdu jiná úroveň, ne kamarádká, ale společenská. A to je úkol pro politiky. Ale snažila se o to Zuzana Čaputová a podívejte se, jak dopadla. Její dcery nemůžou ani do parku na procházku nebo vyvenčit

psa. Domů ji provází ochranka, pod okny kanceláře jí nadávají. Fico a Kotleba si z ní udělali terč a funguje jim to. Část Slováků Zuzanu Čaputovou nenávidí, což je u takové ženy nepochopitelné. Byla vstřícná, a stejně jí to vůbec nepomohlo. Přesto si myslím, že máte pravdu. Politici by měli mluvit i k těmto lidem, dávat jim najevo, že respektují jejich životní příběh, je jako lidské bytosti.

A co tvoje role veřejného intelektuála?

Ted' jsme o tom mluvili se skupinou přátel, že bychom se měli rozjet po zemi a debatovat s těmi lidmi, a já jsem připraven to dělat. Vedl jsem několik debat s fašisty před třemi čtyřmi lety a byla to zajímavá zkušenost. Potom o mně psali, že „on ten Šimečka možná ani není tak zlý, ale je prostě blbej“. Což byla v podstatě pochvala. Takže ano, v té obecné rovině je s těmi lidmi potřeba mluvit. Nemůžete je odepsat, každý z nás by měl dostat šanci být lepší.

Kirill Ščeblykin je editor Českého rozhlasu Plus.

h Krotitelé

Pohled do zákulisí překladu

Jitka Hanušová si zve literární překladatele
a hovoří s nimi o jejich profesi i o životě

Každý měsíc v Hostcastu na Spotify a dalších platformách

h

Kritická diskuse v rozšířené
verzi jako podcast

Kverulanti

Ondřej Nezbeda a jeho hosté v diskusi
o knihách, které vyčnívají

Každý měsíc v Hostcastu na Spotify a dalších platformách

Dobří český standard

Šárka Gmitterková

Poslední březnovou neděli americká Akademie filmového umění a věd už po devadesáté čtvrté rozdala sošky Oscarů. Uzavřela se tak série výročních ceremoniálů, kterou zkraje ledna odstartovaly Zlaté glóby, následované šňůrou nej-různějších galavečrů pořádaných novinářskými spolky i profesními sdruženími. V tomto časovém horizontu své nejlepší počiny vyzdvihuje také tuzemská kinematografie: nejprve proběhnou Ceny české filmové kritiky a zhruba o pět týdnů později následují Čeští lvi, které rozdává Česká filmová akademie. V alespoň základní rekapitulaci stojí za to připomenout, že profesní ocenění (stručně řečeno „filmaři sobě“) se rozdávají už od roku 1994. Spolek české filmové kritiky pak vytvořil jejich protiváhu až roku 2011. Oproti Lvům tuzemští filmoví novináři nominují snímky a jejich tvůrce do menšího počtu kategorií, například herecké výkony nerozdělují na hlavní a vedlejší. Dále zcela chybí trofeje pro specializované profese typu zvuku, masek, kostýmů či kamery — na ty lze narazit v rámci Audiovizuálního počínu roku.

I když tu vedle sebe koexistují dva druhy cen, jedny vyprofilované jako možnost vyzdvihnout i ty počiny, jichž si filmaři ve svých řadách nemusí povšimnout, výsledky se nakonec v řadě ohledů překrývají. Nejde o překvapivý jev; i v globálním měřítku se na červeném koberci objevují

a z úst předávajících zaznívají jen drobně variovaná jména. Za druhé při počtu zhruba třiceti premiér ročně (myšleno domácí celovečerní hrané snímky) sítím propadnou primárně komerční žánrová díla. Pro řadu hlasujících sice představují nutné zlo, avšak například romantické komedie, které se stále točí ve vysokých číslech, dokládají, že alespoň část tuzemské kinematografie si na sebe dovede vydělat. Co však dlouhodobě schází, můžeme shrnout, pro nedostatek lepšího pojmenování, pod nijak odborný termín „dobří český film“: takový, který by zvládl oslovit několik generací diváků, s vynikajícími výkony oblíbených tuzemských herců, v řemeslných ohledech povedený, až nadstandardní, vyprávějící o tématu alespoň trochu lokálně specifickém. V ideálním případě tedy životopisný snímek, zkráceně biopic, i ve světovém měřítku na filmových cenách žánr dosti frekventovaný.

Letos pocitovanou mezeru zaplnil *Zátopek* (režie David Ondříček), který dle předpokladů Českým lvům dominoval. Ne že by se biopic mezi českými filmy zjevil poprvé, ale starší a dříve nominované tituly jako *Já, Olga Hepnarová* (2016) nebo *Jan Palach* (2018) nabízely spíš autorské pojetí žánru než divácky vděčnou podívanou; slabý *Masaryk* z roku 2015 se pak mezi nominované vklíněl díky průměrnému ročníku a mimořádné premiéře. *Zátopek* nás spíš nechává

zakusit, jak by mohl a měl vypadat standardní český film, který splňuje všechny výše uvedené náležitosti. Biopicy nabízejí jedinečné tvůrčí příležitosti hlavně hercům, kteří za své proměny sbírají všeobecnou chválu i vavřiny. V titulní roli slavného běžce září Václav Neužil, který ve svém hrdinovi téměř zmizí, a domácímu publiku tak předvádí transformaci, která se tuzemské herecké praxi vymyká. Že jde v českém kontextu o mimořádný výkon, dokládají obě proměněné nominace — jak „kritická“, tak ta „lvi“.

Na obou galavečerech uspěla také Pavla Gajdošíková za ztvárnění mladé, ale životem potlučené prodáváčky Emy z filmu Jana Prušinovského s názvem *Chyby*. I když vůči výslednému dílu lze mít nejednu výhradu, jde o snímek, jehož kouzlo spočívá především v obsazení neokoukaných tváří. Paradoxy a bolavá místa domácí kinematografie v sobě koncentruje cena pro Objev roku, kterou uděluje Spolek české filmové kritiky. Namísto mladé režisérky vietnamského původu Diany Cam Van Nguyen, jejíž krátký film *Milý tati* i dosavadní tvorba zaslouží vyznamenat jako budoucí naděje nejen české animace, si trofej odnesl sedmačtyřicetiletý režisér Michal Nohejl. Tvůrce černé absurdní komedie *Okupace* je sice na poli režie celovečerního filmu debutantem, ale jde o zkušeného tvůrce reklam a videoklipů, se svébytným estetickým rukopisem. Jeho spletitá cesta mezi režiséry hraných filmů však nepředstavuje výjimku, spíše železné pravidlo. Řadu čekajících debutantů najdeme nejen v posledních ročnících FAMU, ale také mezi letitými praktiky. V neutěšené situaci však lze najít aspoň malý paprsek naděje — kdo ví, kolik dřímajících talentů se schovává v netušených zákoutích audiovizuálního průmyslu.

Autorka je filmová vědkyně a publicistka.

Chica que dices?

David Čajčík

V mezinárodní žebříčkové tvorbě nejsou jazzové perkuse zrovna běžným otvírákem desek. Vokodérem postupně deformovaný vokál doprovodí intenzivní reggaetonový beat, jen aby ho vzápětí přerušilo ležérní najazzlé klavírní sólo. Skladba „Saoko“ nastolí svou eklektičností náladu a hlavně energii celé desky. Třetí album *Motomami* španělské skladatelky a zpěvačky Rosalíe patřilo už dlouho mezi ty neočekávanější roku 2022. „Není pro mě nic víc vzrušujícího než změna a transformace,“ říká Rosalía ve videu z youtubové série *Genius Verified*, kde vysvětluje pozadí zmiňovaného singlu. O albu, na kterém vedle sebe najdeme zaglitchované beaty, samplý Buriala i citace Franka Oceana spolu s tradičními folkovými žánry i současným R&B či právě reggaetonem, nepůsobí tato slova nijak nadneseně. Rosalía se ani tentokrát nikam neohlíží.

Když v roce 2019 tehdy šestadvacetiletá rodačka z malého katalánského města headlinovala festival Primavera, jen měsíc před svým dosud jediným českým vystoupením na Colours of Ostrava, vítalo ji na obří ploše barcelonského Parc del Fòrum šedesát tisíc lidí. Chorály z tehdejší druhé řadovky *El Mal Querer* musely být slyšet až do historického centra Barri Gòtic, odezva publika i triumfální soustředěný výkon vhnány slzy do očí. Královna se vrátila domů, psala tehdy i česká média a nezbyvalo než souhlasit. Od té doby se Rosalía nezastavila. Spolupráce s čelním představitelem reggaetonu Badem Bunnym, světovou megastar Billie Eilish, experimentální producentkou Arcou ani výlet do jednoho z rodišť reggaetonu Puerta Rica nezastavily

přípravu na nahrávání třetí desky. Jestliže na svém dlouhohrajícím debutu *Los Ángeles* experimentovala se současným podáním flamenca, na *El Mal Querer* se pak vydala dále do současného popového soundu, tak na *Motomami* spojují desku, která je unikátní ve své stylové rozmáchlosti i koncepční soudružnosti zároveň, reggaetonové rytmy.

Rosalía se nebojí autotunu ve spojení s flamencem, reggaetonu kombinovaného s postklubovými beaty, akademického jazzu vedle tělesné bachaty. Nebojí se vlastně ničeho. V kontextu superstars upsaných na major labelech, zvláště pak těch ze španělsky mluvících zemí, vyniká *Motomami* jako bezprecedentně organická a hlavně skutečně autorsky znějící deska. Album *Crash* někdejší hyperpopové ikony Charli XCX, vydané ve stejný den jako *Motomami*, jasně ukazuje směřování od rozstřelených experimentů ke klasičtějšímu mainstreamovému, utaženějšímu zvuku, album *Dawn FM* od The Weeknda, který hostuje i na *Motomami*, pracuje s osmdesátkovou nostalgií zase tak účelně a systematicky, až jednoduše nudí. Rosalía letos vydala desku, kterou je radost poslouchat už jen pro její nepředvídatelnost. Snad nejlepší ukázkou je skladba „Bulerias“, která současný flamencový háv i tradiční vytleskání *palmas* doprovodí autotune a beat gradující do industriálního klimaxu. Postmoderna, která ani v jeden moment nepůsobí samoúčelně.

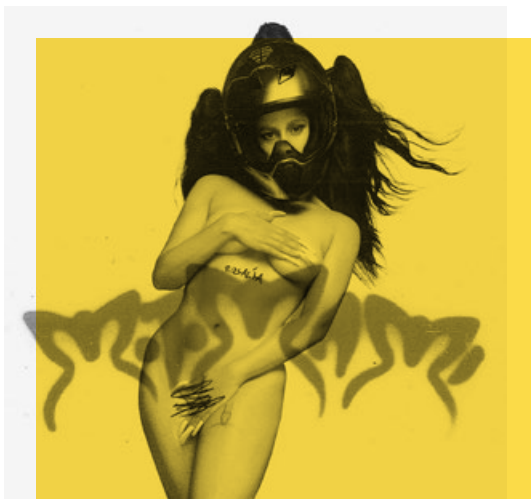
V šíři spolupracovníků se také jen těžko nacházejí paralely. Zatímco song „La Combi Versace“ s hostující puertorickou raperkou Tokischou je produkován legendárním Pharellem Williamsem, na příjemně vtíravé „Chicken Teriyaki“ najdeme zase kredity od producenta Q-Tipa z rapového kolektivu A Tribe Called Quest. Name-dropping by však

mohl směle pokračovat — dva songy napsané s Jamesem Blakem a už zmíněný mediálně sledovaný kolab s The Weekndem jen dotváří neoddiskutovatelný fakt — Rosalía hraje světovou superligu a má nakročeno stát se nejvýznamnější španělskou hudební hvězdou hned několika desetiletí.

Už nyní, několik dní po vydání alba, je jasné, že *Motomami* bude jednou z desek roku. Recenze mezinárodních kritiků se předhánějí v tom, kdo najde na desce víc pozitiv a jejich agregátor Albumoftheyear má desku zatím na prvním místě žebříčku. V době, kdy v každou vteřinu zní na světě pravděpodobně víc reggaetonu než jakýchkoli jiných, ukazuje Rosalía (opět) světu, jak barevná může být fúze hispánské a tradičně západní hudby. Britský server *The Telegraph* píše o Rosalii poněkud předvídatelně jakožto o budoucnosti popu. Síla alba nicméně spočívá také v tom, že ukazuje cestu i pro jiné umělce vycházející z nekonečné palety globálních mikrostylů a lokálních žánrů, s nimiž je rovněž možné dosáhnout globálního vrcholu. Ačkoli byla Rosalía hned několikrát, možná oprávněně, obviňovaná z kulturní apropriace tradičních folkových kořenů, dosud je ani zdaleka neopustila.

Hudební průmysl, jako ostatně celá kultura, stojí i přes marketingovou omáčku, technologické inovace a evoluci společensko-kulturních paradigmat od nepaměti na individuálních talentech a uměleckých vizích. „Nemůžu být hvězdou a svítit navěky. Až mi bude osmdesát, budu se smát a dívat zpátky. [...] Kdo ví, ten ví, že to celé dělám s tím, že to tady zbořím. A pokud se tím zničím, co nadělám,“ zpívá Rosalía v poslední skladbě „Sakura“. Velká deska, velký talent.

Autor je koncertní promotér.

I. Básně ze Smrekového lesa

~

Aha, ako pomaly,
dlho a stále nanovo
dozrieva plod: bobuľka šípky.

Nikdy to nebude nič viac,
vždy len ta istá červená bobuľka:
to je všetko.

~

Zľahka precitnúť,
s pohľadom do neba,
nesený na májovom oblaku.

Jedna sivá
a tri červené strechy
v zasnenej modrote.

Keby nebo nebolo nič iné,
len to, čo vidím,
stačilo by to.

~

Chvejivé tiene tráv na trblietavom dne
bystriny, tónistá lesná cestička.

Dych lesných zvierat, farby poľných
plodov, vôňa žihľavy.

Tak z toho sa spriada nebo?
Z tej najskromnejšej látky sveta?

~

Niekedy už nevládzem: najradšej
by som si ľahol do jesenného lístia
a splynul so zemou a nebom.
Nebyť — aké by to bolo božské!
Ľudské je byť.

~

Čo tam celé dny robíš?
Chodím do hôr,
jem lesné jahody,
dívam sa na oblaky —
a som šťastný.
Čo viac môžem pre svet urobiť?

Igor Gilbo, Ukrajina

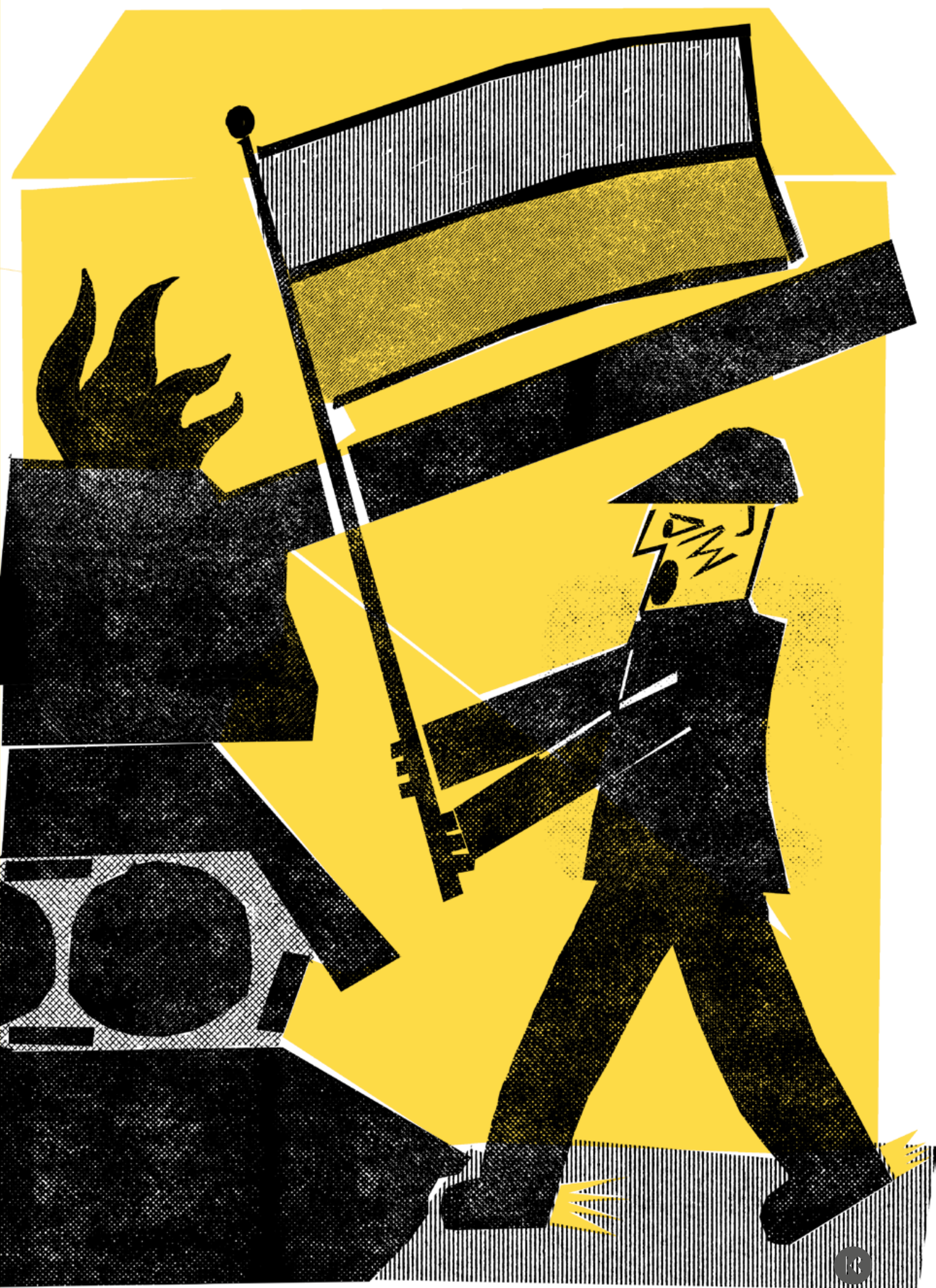

Téma **Válka**

Ilustrace Přemysl Černý

Ještě nedávno jsme si mysleli, že válka je něco, co v Evropě vyhynulo. Spíše po přeslici než po meči. Něco jako valcha, exponát z muzea. Zombie však ožila a přiblížila se k našim hranicím. Ne-li k těm státním, jistě k těm lidským. Ty už vlastně na mnoha místech překročila.

**Jak Rusko vstalo z kolen, aby
kleslo na všechny čtyři**

Monstrum z minulosti

Vladimir Sorokin

**Dne 24. února 2022 skořápka
„osvíceného autokrata“, v níž se
Vladimir Putin celých těch dvacet let
skrýval, pukla a rozpadla se na kousky.
A svět spatřil monstrum, šílené
ve svých tužbách a nelítostné
ve svých rozhodnutích. Obluda rostla
postupně, rok za rokem nabírala
sílu a sála živnou šťávu ze své
absolutní moci, imperiální agresivity,
zloby bičované postsovětskými
resentimenty a nenávisti k západní
demokracii. Dnešní Evropa už nebude
mít co do činění s někdejším,
ale s novým Putinem, který
odhodil masku „ekonomického
partnerství“ a „mírového soužití“.
Od toho už se míru nedočkáme.
Ale jak a proč k tomu došlo?**

V dnes již klasické filmové trilogii Petera Jacksona *Pán prstenů* se Frodo Pytlík v závěrečné scéně, kdy má hodit prokletý prsten moci, který přinesl obyvatelstvu Středozemí tolik útrap a válek, do kypící lávy, najednou rozhodne, že si ho ponechá. A z vůle prstenu se jeho tvář náhle začne proměňovat a získávat první znaky monstrosity. Prsten moci ho plně ovládne. Jenomže v Tolkienově knize všechno končí dobře...

Když roku 1999 nemocný Jelcin posadil Putina na ruský mocenský trůn, byla jeho tvář sympatická, možná dokonce přitažlivá, a jeho rétorika zcela zdravá. Mnozí měli dojem, že na vrchol ruské mocenské pyramidy stoupá inteligentní úředník, jemuž je jakákoli pýcha či povýšenectví cizí, a zároveň *moderní* člověk, který chápe, že post-sovětské Rusko před sebou má jen jednu jedinou cestu perspektivního rozvoje — demokracii. Hodně o ní ve svých prvních interview mluvil a sliboval ruským občanům pokračování reforem, svobodné volby, svobodu

slova, dodržování lidských práv ze strany moci, spolupráci se Západem, ale hlavně střídání osob v nejvyšších úradech.

„Nemám v úmyslu se toho křesla křečovitě držet!“ prohlásil tehdy Vladimir Putin.

V Rusku, jak známo, lidé stejně jako kdysi věří slovům a zevnějšku svých vládců. No a tenhle člověk byl, řečeno s Gogolem o jeho hrdinovi z *Mrtvých duší*, „v každém ohledu příjemný“ — otevřený v komunikaci, snažící se každému porozumět, seriózní, ale zároveň vybavený smyslem pro humor, a dokonce sebeironií.

V té době ho někteří politici, intelektuálové či politologové, kteří jsou dnes zuřivými odpůrci Putina a jeho systému, jednoznačně podpořili, a leckdo z nich dokonce ve snaze pomoci mu k vítězství v nejbližších volbách vstoupil do jeho předvolebního štábu. A on zvítězil. Jenže osudový prsten moci už okoval jeho prsteník a konal své zhoubné dílo — v tom na první pohled sympatickém a živém člověku

se začalo zvolna rodit imperiální monstrum.

Moc v Rusku má podobu pyramidální. Tuto pyramidu v šestnáctém století zbudoval Ivan Hrozný — ambiciózní krutý car, zmítaný paranoiou a mnoha charakterovými kazy. Ten za pomoci své osobní gardy, zvané oprichnina, ruský stát krvavě a tvrdě rozdělil na Moc a Lid, na nášince a cizáky, mezi nimiž vykopal hluboký příkop. Svazek se Zlatou hordou ho přesvědčil, že velké Rusko je možné spravovat jediným způsobem: jako okupační moc na tomto obrovském obsazeném území. Moc s manýrami okupanta musí být silná, krutá, nepředvídatelná a pro lid nepochopitelná. Lid smí jen poslouchat a kořit se. A na vrcholu té temné pyramidy sedí jeden jediný člověk, vybavený absolutní mocí a všemi právy.

Je to paradox, ale za těch pět století se princip ruské státní moci nezměnil. Což považuji za největší tragédii naší země. Středověká pyramida tady celou tu dobu neochvějně

Středověkou konstrukci pyramidy bohužel nezbořil ani Jelcin

stála, měnila svůj povrch, ale ne konstrukci. A na jejím vrcholu vždy seděl jeden jediný ruský vládce — Petr I., Nikolaj II., Stalin, Brežněv, Andropov... Dnes tam už přes dvě desetiletí trůní Putin. Starý slib porušil a svého křesla se drží ze všech sil. Mocenská pyramida vladaře intoxikuje absolutní mocí. K nejvyššímu mocipánovi a jeho svitě vysílá archaické, středověké vibrace: „Jste páni této země, jejíž celistvost se

dá zachovat jedině silou a krutostí. Buďte neprůzrační jako já, nelitostní a nepředvídatelní. Dovoleno je vám všechno, musíte v obyvatelstvu vyvolávat strach a strnulou hrůzu. Lid vám nemusí rozumět, ale musí se vás bát.“ Soudě podle posledních událostí Putina zcela opanovala šílená myšlenka obnovy Ruské říše.

Středověkou konstrukci pyramidy bohužel nezbořil ani Jelcin, jehož k moci vynesla perestrojková vlna.

Ten také jen obnovil její povrch, takže místo chmurného sovětského betonu tu najednou byla křiklavě barevná plocha, tvořená reklamami na západní zboží. V Jelcinovi pyramida moci prohloubila jeho nejhorší povahové rysy: svéhlavost, hrubost i alkoholismus. Jeho tvář se proměnila v těžkou, nehybnou, hrubě povýšeneckou masku. Během svého panování rozpoutal nesmyslnou válku s Čečenskem, které se hodlalo od Ruské federace odloučit. Pyramidě, již vystavěl Ivan Hrozný, se podařilo probudit v dočasném demokratovi imperialistu: jako pravý ruský car vyslal na Čečensko tanky a bombardéry, čímž čečenský národ odsoudil k útrapám a obětem.

Jelcin a budovatelé perestrojky v jeho okolí nejenže prokletou pyramidu moci nezbořili, ale na rozdíl od poválečných Němců, kteří během padesátých let mrtvolu svého nacismu pohřbili, oni nepochovali ani svou sovětskou minulost. Zdechlinu tohoto netvora, který zničil desítky milionů životů vlastních občanů a vrátil zemi o sedmdesát let zpět, jen odhodili do kouta — však shnije sama. Jenže se ukázalo, že zdechlina je nanejvýš životaschopná.

Jakmile získal moc Putin, začal se měnit a ti, kteří ho zpočátku vítali, postupně pochopili, že tyhle proměny Rusku nevěští nic dobrého. Televize NTV byla rozdracena, jednotlivé televizní stanice začaly přecházet do rukou Putinových souvěrců, zavládla v nich tvrdá cenzura a Putin se ocitl mimo jakoukoli kritiku.

Zatčen a na deset let uvězněn byl Michail Chodorkovskij, šéf nejbohatší a nejúspěšnější ruské soukromé firmy. Jeho společnost JUKOS rozkradli Putinovi kamarádíci. Smyslem této „zvláštní operace“ bylo poděsit další ruské oligarchy. A to se podařilo: leckteří odjeli do zahraničí, ale ti zbylí přísahali Putinovi věrnost a z leckoho z nich se staly jeho „peněženky“.

Mocenská pyramida se rozvíbrovala a ty vibrace zastavily čas. Země jako obrovitá kra vyplula do minulosti, nejdřív do sovětské a pak do vyložené středověké. Putin prohlásil, že rozpad Sovětského svazu je největší geopolitickou katastrofou dvacátého století. Pro všechny normálně uvažující sovětské občany to

Vladimir Georgijevič Sorokin (nar. 1955) vyrůstal na moskevské periférii, v roce 1977 dostudoval Vysokou školu těžby ropy a zemního plynu, ale v oboru nikdy nepracoval. Odmítl vstoupit do Komsomolu, a tak byl po roce ze svého prvního zaměstnání v časopise pro mladou literaturu *Smena* vyhozen. Začínal jako výtvarník, zabýval se knižní grafikou (ilustroval a graficky navrhl více než padesát knih) a konceptuálním uměním. Sorokinova díla nemohla být v Sovětském svazu vydávána.

Až v roce 1989 řížský časopis *Rodnik* otiskl několik spisovatelových povídek a postupem času Sorokin proniká i do dalších časopisů.

Rokem 1992 se Sorokin dostává do širšího povědomí — v časopise *Iskusstvo kino* je otištěn stěžejní román v dialogích *Fronta*. Romány napsané po roce 2000 z něj definitivně učinily významného autora bestsellerů (jakkoli ne pro každého přijatelných) a všechny jeho nové knihy se prakticky vždy stávají literární událostí prvořadého významu. V českém překladu vyšly knihy *Třicátá Marinina láska* (Český spisovatel, 1995, Pistorius & Olšanská, 2010), *Fronta* (Malá Skála, 2003), *Den opřičníka* (Pistorius & Olšanská, 2009), *Vánice* (Pistorius & Olšanská, 2011), *Telurie* (Pistorius & Olšanská, 2014), *Manaraga* (Pistorius & Olšanská, 2017) a *Doktor Garin* (Pistorius & Olšanská, 2022). Sorokinovým českým překladatelem je Libor Dvořák.

přítom bylo vyložené štěstí — po celé zemi jste nenašli rodinu, přes níž by se nepřevalilo rudé kolo stalinských represí. To zničilo miliony životů. Desetimiliony občanů zažily otravu chimérou komunismu, neuchopitelné ideologie, která od lidí požadovala mravní i fyzické oběti. Jenže Putin ze sebe nedokázal vypudit důstojníka KGB, jehož učili, že Sovětský svaz je naděje celého pokrokového lidstva, kdežto Západ je nepřítel, který je jedině schopen nás morálně rozložit. Stroj času spustil obráceným směrem, vrátil se tak do let svého sovětského mládí a postupně donutil všechny poddané, aby se tam vrátili také.

Zhoubnost mocenské pyramidy spočívá v tom, že vládce, sedící na jejím vrcholu, přenáší svou psychosomatiku na veškeré obyvatelstvo země. Putinova ideologie je přitom velmi eklektická: úcta ke všemu sovětskému sousedí s feudální etikou

a Lenin zase s carským Ruskem a pravoslaviem.

Za Putinova oblíbeného filozofa je považován Ivan Iljin — monarchista, ruský nacionalista, antisemita, ideolog bílého hnutí, jehož Lenin v roce 1922 ze sovětského Ruska vypudil a který závěr svého života strávil v emigraci. Když se v Německu dostal k moci Hitler, Iljin ho jako vůdce vřele vítal, hlavně za to, že „zastavil bolševizaci Německa“. „Kategoricky odmítám hodnotit německé události posledních tří měsíců z pohledu německých Židů...“ psal tehdy. Když ale Hitler prohlásil Slovy za rasu druhé kategorie, velmi se ho to dotklo a za kritiku fűhrera se dostal až na gestapo, odkud ho vysvobodil Sergej Rachmaninov. Hned nato se přestěhoval do Švýcarska. Ve svých statích Iljin vyslovoval naději, že po pádu bolševismu se v Rusku vynoří jeho vlastní vůdce, který velkou zemi

pozvedne z kolenou. „Rusko zvedající se z kolenou“ je oblíbený slogan Putina a jeho putinistů. Stejně jako Iljin se opovrčlivě vyjadřuje o ukrajinském státu, „který vytvořil Lenin“. Ve skutečnosti není tvůrcem nezávislé Ukrajiny Lenin, ale Ústřední rada v lednu 1918, hned poté, co Lenin rozehnal Ústavodárné shromáždění. Tento stát se zrodil kvůli Leninově agresi, nikoli jeho zásluhou. Iljin byl přesvědčen, že pokud po bolševicích nastoupí do čela Ruska moc „protinárodní a protistátní, servilní vůči cizákům, rozvracející zemi a vlastenecky vykastrovaná, která nehájí výlučně zájmy velkého ruského národa a místo toho dá prostor všelijakým zprostitutovaným Malorusům, jimž se o státnost postaral Lenin, pak revoluce neustane, ale vstoupí do nové fáze záhuby, způsobené západním rozkladem“.

„Za Putina Rusko vstalo z kolen!“ opakují často Putinovi vyznavači.

Kdosi už smutně zažertoval: Země vstala z kolenou, ale pak velmi rychle klesla na všechny čtyři — pod tíhou korupce, autoritářství, úřednické zvůle a bídy. A teď tedy můžeme ještě dodat — a války! Za těch dvacet let se stalo mnohé. Prezidentova tvář se proměnila v neproniknutelnou masku, z níž tryská krutost, zloba a věčná nespokojenost. Jeho hlavním komunikačním nástrojem se stala lež — jednou malá, jindy velká, naivně povrchní, anebo naopak důsledná, doplněná rozmanitými odstíny sebeklamu. Rusové už si na lživou prezidentovu rétoriku zvykli. Jenže on naučil naslouchat své lži i Evropany. Do Kremlu se slétali další a další šéfové evropských států jen proto, aby si každý vyslechl svou porci fantastických lží (teď už pronášených za paranoidně gigantickým stolem), přikývl, na tiskové konferenci prohlásil, že „dialog byl konstruktivní“, a zase odletěl do horoucích pekel.

Paní Merkelová připustila, že podle jejího názoru Putin žije ve vlastním fantaskním světě. Jenže pokud je to tak, jakou má tedy cenu vést vážně míněná jednání s takovýmto potentátem?! On přece není ani spisovatel, ani malíř, on má žít v normálním světě a být odpovědný za každé své slovo. Paní Merkelová, která vyrostla v Německé demokratické republice a Putinovu podstatu velmi dobře chápe, s ním přesto šestnáct let „nastolovala dialog“. Jaké jsou však výsledky tohoto dialogu: obsazení části gruzínského území, anexe Krymu, vytvoření a faktické podmanění Luhanské a Doněcké lidové republiky a nejnověji rozsáhlá válka s Ukrajinou. „Mírotvorce“ Obama po válce s Gruzii a uchwácení části jejího území Putinovi navrhl... reset vztahů! Zkrátka a dobře: Víš ty co, milý Vladimíre? Zapomeňme na všechno a začněme znovu, na čisté stránce. Výsledkem „resetu“ byla anexe Krymu a válka na východní Ukrajině.

Vnitřní Putinovo monstrum odchovávala nejenom naše mocenská

pyramida a prodejná ruská elita, již Putin jako panovník satrapům házel tučná korupční sousta.

Svým kývalstvím Putinovi k jeho dnešní podobě pomáhali i nezodpovědní západní politici, cyničtí byznysmeni, prodejní novináři i politologové.

„Jaký silný a důsledný vládce!“
To je vyložene fascinováno. „Nový ruský car“ pro ně byl čímisi na způsob ruské vodky nebo kaviáru — dodává to elán!

Za tu dobu jsem v Německu potkal nejrůznější Putinovy ctitele — počínaje taxikáři a konče velkopodnikateli a profesory. Jeden zestárlý účastník studentských bouří z roku 1968 se mi přiznal:

„Ten váš Putin se mi líbí!“

„Proč konkrétně?“

„Je v něm síla. Mluví pravdu.“

A je proti Americe, ne jako ti naši slizouni!“

„A nevádí vám, že v Rusku řádí obludná korupce, prakticky nemáme ani volby, ani nezávislé soudy, že opozice se likviduje, venkov je zbídačený, Němcov je dávno po smrti a televize se změnila v pouhý nástroj propagandy?“

„Ne. To jsou vaše vnitřní záležitosti. Když to Rusové snášejí a neprotestují...“

Tomu říkám železná logika.

Jak se zdá, německé zkušenosti třicátých let podobné Evropany ničemu nenaučily. Já však doufám, že většina Evropanů je jiná. Ti přece vědí, čím se diktatura liší od demokracie a mír od války. Putin plně v tradicích své proľhanosti říká ruskému útoku na Ukrajinu „zvláštní vojenská operace“ proti „ukrajinským agresorům“. Takže — mírumilovné Rusko nejdřív „ukrajinskou juntou“ anexí připravilo o Krym, pak rozpoutalo hybridní válku na východě Ukrajiny a teď na ni ještě ke všemu zaútočilo. Skoro jako Stalin na Finsko v devětatřicátém.

Putin si ale zvláštní operaci učinil z celého svého života. Z řádu černých

rytířů KGB si přinesl nejen opovrzení vůči „obyčejným“ lidem, kteří pro sovětského státního molocha vždy představovali jen spotřební materiál, ale také ústřední zásadu každého čekisty: hlavně ani jediné slovo pravdy. Vše musí být skryto a utajeno. Jeho osobní život, příbuzní, zvyky — to vše bylo odjakživa tajné, a právě proto to obrůstalo domněnkami a smyšlenkami.

Dnes je ale jasné jedno: touto válkou Putin překročil příslovečnou rudou linii. Masky spadla, nyní „osvětleného autokrata“ puķl. Teď musí všichni západní Putinovi sympatizanti zmlknout a uvědomit si, že v Evropě jednadvacátého století zuří válka. Agresorem je Putinovo Rusko. Válka Evropě přinese oběti na životech a materiální zkázu. Tuto válku rozpoutal člověk zkažený absolutní mocí, který se ve své šílenosti rozhodl, že překreslí mapu světa. Když si poslechnete jeho projev, v němž vyhlásil „zvláštní operaci“, zjistíte, že o Spojených státech amerických a NATO se v něm mluví mnohem častěji než o Ukrajině. A vzpomeňme si na jeho „ultimátum“ adresované Severoatlantické alianci. Jeho terčem není Ukrajina, ale celá západní civilizace, k níž nenávisť nasál společně s černým mlékem KGB.

A kdo za to všechno může? My, Rusové. Tuto vinu teď na svých bedrech ponese až do zhroucení Putinova režimu. Ten se zhroutí docela určitě a útok na svobodnou Ukrajinu je začátek jeho konce.

Putinismus je předurčen ke zkáze, protože je nepřítelem svobody, nepřítelem demokracie. Dnes už to lidé chápou definitivně. Zaútočil na svobodnou demokratickou zemi jen proto, že je svobodná a demokratická. Je však předem odsouzen k zániku, protože svět svobody a demokracie je neskonale větší než jeho ponurý a temný pidisvět. Protože hlásá nový středověk, korupci, lež a pošlapání základních lidských svobod. Protože Putin je minulost. A my musíme učinit vše pro to, aby toto monstrum navždy zůstalo v minulosti — i se svou pyramidou moci.

Z ruského originálu „Монстр из прошлого“ přeložil Libor Dvořák.

**Touto válkou Putin
překročil příslovečnou
rudou linii**

Reakce ruských spisovatelů na válku

Vinu teď poneseme my

Alena Machoninová

Jak prožívají válku Rusové, kteří s ní nesouhlasí? Jak velká tragédie to je pro ruské spisovatele? „Většina materiálů, z nichž skládám tento článek o reakci ruských literátů na agresi jejich vlasti, přestala být v Rusku dostupná dřív, než jsem ho dopsala,“ píše rusistka Alena Machoninová přímo z Moskvy.

V ruce jsem už držela zápalky a chystala se pustit plyn pod čajovou konvicí, když mě zarazilo nezvyklé ticho. Došlo mi, že nehraje Echo Moskvy, rádio, které si mechanicky v ranní tmě zapínám na starém iPadu, jakmile po probuzení vejdu do kuchyně. Jenže iPad mi odvezl manžel, a tak jsem musela do pokoje pro notebook. Dlouho pak rozespálý nabíhal a já nad ním dál stála s těmi zápalkami v pootevřené krabičce. Když jsem konečně mohla kliknout na ikonku prohlížeče, místo domovské stránky jsem uviděla jen černou plochu s bílým mřížovím širokých ruských písmen uprostřed, která tvrdila: NE VÁLCE. Tak z toho lakonického protestu na webové stránce kulturně-společenského projektu Colta.ru jsem se 24. února, den poté, co se v Rusku slavil státní svátek obránce vlasti (!), dozvěděla, že vypukla válka, že ji rozpoutala země, která se dávno z předmětu mého profesního zájmu stala mým domovem. Zápalky se mi rozsypaly po celé kuchyni. Rychle jsem je sbírala, aby je nesežral pes. Čaj jsem si toho rána už neuvařila.

Nápis po dvaceti vteřinách z obrazovky zmizel a místo něj se

objevilo stručné prohlášení redakce. Mluvílo se v něm o zahájení války s Ukrajinou — a já jen lapala po dechu —, o nemožnosti tomu uvěřit, o nemožnosti dál pracovat jako dřív, jakoby nic, o odvěkém odporu lidí kultury proti jakémukoli násilí. A také o tom, že Rusko se ze dne na den k úžasu mnoha jeho obyvatel propadlo do dávné minulosti. „V jednadvacátém století, kdy se světovým trendem stala minimalizace násilí, mimo jiné i v mezinárodních vztazích, toto rozhodnutí uvrhuje naši zemi zpět do hluboké politické i kulturní archaichnosti, a dokonce ani ne na konec dvacátého století, ale do jeho první poloviny, kdy se válka ještě zdála jakousi cestou, jíž lze řešit mezinárodní problémy,“ stálo v textu, který uzavírala úvodní výzva, jen ještě důraznější, s vykřičníkem na konci: „Ne válce!“

Sotva teď, x-tý den války, která se v Rusku za válku pod hrozbou trestní odpovědnosti označovat nesmí (a podle oficiálních instrukcí pro žáky základních a středních škol je to „zvláštní mírová operace, jejímž cílem je zastavit nacionalisty, kteří utiskují

ruskojazyčné obyvatele“), dokážu zrekonstruovat pořadí, v jakém se od prvních chvil množily protesty podobné tomu, z něhož jsem se o ní dozvěděla. Nasbírala se jich za tu dobu ohromná spousta — jsou mezi nimi osobní výzvy, komentáře i zpovědi, hromadné otevřené dopisy i petice. Tu největší a všeobecnou inicioval opozičník a obránce lidských práv Lev Ponomarev. Obrací se k oficiálním představitelům Ruska s požadavkem neprodleně válku ukončit, obrací se ke spoluobčanům s apelem: „Staňte se součástí protiválečného hnutí, vystupte proti válce. Udělejte to alespoň proto, abyste celému světu ukázali, že v Rusku byli, jsou a budou lidé, kteří odmítají hanebnost páchanou režimem, jenž proměnil samotný stát a národy Ruska v nástroj svých zločinů.“ K 7. březnu se takových lidí našlo téměř jeden milion a dvě stě tisíc. A obyčejný podpis už zase vyžaduje odvahu — v médiích, dokud nepodléhala přísné cenzuře, se množila svědectví o výhrůžkách i výpovědích ze zaměstnání.

Od léta roku 2019 se protesty v Rusku stále častěji drobí podle

příslušnosti jejich účastníků k té které profesi. Tehdy byl za podstrčené drogy zatčen novinář nezávislého zpravodajského serveru Meduza Ivan Golunov. Žurnalisté to vzali osobně, jako útok na svou práci, a vystoupili jednotně na Golunovovu obranu, a kupodivu ho skutečně — podpoření masou lidí v ulicích — před vykonstruovaným procesem uhájili. Postupně se k nim přidaly i další profese s vlastními argumenty a takto odděleně začaly vystupovat i v jiných záležitostech. A tak i protiválečných dopisů vznikla celá řada. Webové stránky The Village věnované kulturně-společenskému životu v ruských metropolích jich předtím, než byly 2. března na území Ruska zablokovány, uváděly jednatřicet. Zvlášť protestují obránci lidských práv, právníci, komunální politici, lékaři a zdravotní sestry, vysokoškolsí studenti i pedagogové, učitelé, ekologové, představitelé neziskových organizací, psychologové, novináři, vědci a vědecktí publicisté, hudební kritikové, architekti, zástupci módního průmyslu, pracovníci reklamy, restauratéři, komikové, designéři a ilustrátoři, filmoví režiséři, tvůrci podcastů, autoři počítačových her, divadelníci, shakespearologové, kněží, matematici a mnozí jiní.

„V jistém smyslu nedokážu tuhle novinku pojmout rozumem a nemůžu uvěřit tomu, co se děje. Jsem zděšená a propadám panice jak kvůli svým ukrajinským přátelům a blízkým, tak kvůli svým ruským přátelům a blízkým. Protože náklad, který na nás tímto dopadá, mi připadá otřesný. Bojím se o bezpečí Ukrajinců. Bojím se o nás o všechny. Jsem zděšená. A nemůžu pro to najít slova.“

Linor Goraliková
spisovatelka

Omluvy a stud

Vlastní dopisy a petice uveřejnili také lidé spjatí s literaturou. I jejich společenství se rozpadá na množství menších. Se zvláštním prohlášením vystoupili autoři, redaktoři a nakladatelé dětské literatury, kteří v něm vedení země vyčetli, že válkou děti připravuje o jakoukoli budoucnost. Anebo milovníci knih, nakladatelé a knihkupci — ti ve svém otevřeném dopise konstatovali: „Kniha je jednou z hlavních forem uchovávání a předávání lidské zkušenosti. A celá tato zkušenost nahromaděná během staletí nás učí, že válka je zločin, zatímco hodnota lidského života je nezpochybnitelná.“ Anebo překladatelé, kteří ruskou válku proti Ukrajině prohlásili za bezdůvodnou, nesmyslnou a nelidskou a vinu za její oběti vzali na sebe. Svou petici s více než dvěma tisíci signatáři uzavřeli slovy: „Je zjevné, že to, co se děje, zasáhne do profesní činnosti překladatelů, do našich životů, do životů všech obyvatel Ruska, avšak když sledujeme bolest, hrůzu a smrt lidí, naplňují nás především obavy o ty, kteří se nyní nacházejí pod palbou.“ A jako mnohé jiné i tato petice končila vykřičníkem. „Požadujeme okamžité ukončení války!“

Čtyři spisovatelé, jeden dramatik a jedna nakladatelka byli také mezi prvními podepsáni pod prohlášením ruských kulturních pracovníků, které na svém Facebooku uveřejnil novinář Michail Zygar, mimo jiné autor kritické publicistické práce o současné ruské moci a jejích kořenech *Všichni muži Kremlu (Vsja kremlovskaja rat'*, 2015; česky 2016). O válce se v tomto textu psalo jako o ostudě — o ostudě, za níž budou zodpovědné ještě mnohé generace ruských občanů. A několi-krát se v něm opakovalo, že níže podepsaní nevěří — nevěří, že je Ukrajina hrozbou pro Rusko nebo jiné státy, že je ovládána „nacisty“ a musí být „osvobozena“, o čemž své spoluobčany, ba poddané přesvědčuje Vladimir Putin. Mezi těmito nevěřícími, kteří v poslední větě žádali ukončení války, byli také autor oblíbených detektivek a popularizačních historických prací Boris Akunin, autor těžkopádných románů a jízlivě provokativních veršů

**Nejhorší ráno v životě.
A všechno se to děje
mým jménem.**

Galina Juzefovičová
literární kritička

na aktuální témata Dmitrij Bykov, autor postapokalyptických bestsellerů Dmitrij Gluchovskij či autor konceptuálních próz z blízké budoucnosti izolovaného Ruska Vladimir Sorokin. Ti všichni se k válce vyjádřili také osobně — na sociálních sítích, v nezávislých nebo zahraničních médiích. „Až do úplného konce jsem nemohl uvěřit, že Putin začne tuhle absurdní válku, a mylil jsem se. Vždycky jsem věřil, že nakonec zvítězí rozum. A zase jsem se mýlil. Zvítězilo šílenství. Umírají lidé, teče krev. Rusku vládne psychicky nenormální diktátor, a co je nejhorší, Rusko pokorně následuje jeho paranoii,“ napsal na svém Facebooku Boris Akunin. A nemožnost uvěřit v momentální dění s ním sdílel také Dmitrij Gluchovskij. Ve svém facebookovém příspěvku přiznával, že samozřejmě dávno pozoroval, jak se v Rusku prohlubuje tyranie, jak se potlačuje svoboda, že to však bral jako pouhou postmoderní hru — na Sovětský svaz, na stalinismus. „Ale najednou se to všechno stalo současností, všechno to, čeho jsme se obávali, o čem jsme mluvili, je reálné. [...] Mysleli jsme si, že se v takové realitě nikdy neocitneme, že patří do dávno zapomenuté minulosti. A přece je ta realita tady. Bratrovražedná válka, falešné důvody. Cítím strašnou bolest a stud za to, co se děje. Chtěl bych se omluvit Ukrajině jako národu za to, co s nimi provádíme.“

O studu ve svém hodinovém pořadu na samém začátku druhého dne války, na Echu Moskvy, jehož rozhlasové vysílání bylo 1. března režimem zrušeno a sama stanice o pár dní později zlikvidována, mluvil také Dmitrij Bykov — mluvil o něm však s jistou skepsí: „Ano, stydím se. Ale jak říkala moje matka: ‚Kožich

si z tvého promiň neušiju.‘ A je to tak. A i když to zní jako rouhání, jsem strašně rád, že se toho matka nedožila. Protože Kyjev je město, kde měla spoustu milovaných přátel. Strach a zoufalství. A zoufalství také proto, že se zhroutil náš život, nejen ukrajinský, nejen štěstí Ukrajiny je nyní pošlapáváno, ale i naše štěstí, náš život. Je po něm. To je výsledek, ke kterému jsme dospěli, to je všechno, čeho jsme dosáhli.“

Vzhůru do minulosti

O krachu a konci v článku pro britský deník *The Guardian* psal také Vladimír Sorokin (jehož esej v plném znění najdete na straně 22—26). Kupodivu však s opačným znaménkem, v naději, že tento útok zapříčiní pád putinského režimu. Jisté je, že Sorokinovy vize totalitního státu z románů *Den opričníka* (*Děň oprič-nika*, 2006; česky 2009) či *Telurie* (*Těllurija*, 2013; česky 2014), státu, který kloubí hrozivou archaičností myšlení s moderními technologiemi, se už vůbec nezdaří nadsazené.

Archaičností v souvislosti s válkou zmiňují mnozí. To slovo ostatně zaznělo už v prohlášení, které jsem si přečetla jako první na portálu Colta.ru. Jeho šéfredaktorka, básnířka a prozaička Marija Stěpanovová na ni mimoděk narážela i ve svém příspěvku na Facebooku, v němž psala: „Je strašně zvláštní, že lidé, kteří dělají (cizí, náš) život podle populárních brožur a uměleckých filmů o druhé světové válce, kteří invazi do cizí země stylizují do způsobů vedení války, jež zastaraly před padesáti lety, si nepamatují nebo nechápou, že podle všech zákonitostí výstavby děje i zdravého rozumu je ten, kdo se dívá (i Ten, kdo se dívá), na straně těch, kteří se brání.“ Před skutečností, že se ruská současnost nebezpečně obrací do minulosti,

**Dokud mi pusu nezacpou
hlínou, bude se z ní
ozývat pouze vděk
adresovaný těm, koho
miluju, a prokletí,
smrtná prokletí těm,
kdo se stali šířiteli pekla.
Jsem celým srdcem
s obyvateli Ukrajiny
a velmi si cením jejich
černého humoru v těchto
temných nocích pod
ruskou palbou. Ukrajina
se nevzdá. Sláva jí.“**

**Jelena Fanajlovová
básnířka**

Stěpanovová varovala už v řadě esejů napsaných ve čtrnáctém roce, po anexi Krymu, a volala po nutnosti učinit současnost příhodnou pro život, dovolit minulosti, aby se minulostí skutečně stala. Jistým osobním pokusem o to byla také její dokumentární próza *Památce paměti* (*Pamjati pamjati*, 2017; česky 2021) věnovaná rodinné, rusko-ukrajinsko-židovské historii i tomu, co s minulostí dělá náš zpětný pohled. Rodinného prožívání současné katastrofy se dotýkal i další facebookový příspěvek Mariji Stěpanovové přetištěný rovněž na Colta.ru: „Od rána se nemůžu dovolat kamarádce, která před týdnem přijela do Charkova, aby se starala o maminku. Maminka má covid, je jí přes devadesát. Když se L. chystala na cestu, její dcera plakala: ‚Mami nejedzdi, bude válka.‘ Já husa jsem jí rozvážně řekla, že válka nebude a že už rozhodně nedorazí do Charkova. Psaly jsme si včera večer, od té doby nebyla na WhatsAppu, telefon nebere. Sedím a prohlížím si své staré oděské fotky. Milovaná města, milované přátele — tak strašně se o vás bojím (a ano, je mi stydno, stydno).“

Poslední, zdvojené slovo se opakuje často. Do záhlaví svého prohlášení, které vyšlo na stránkách týdeníku *Novaja gazeta*, tuto emoci vytkla spisovatelka Ljudmila Ulická.

Ta je známá svou ne-li opoziční, pak velmi nesmlouvavou pozicí vůči současnému ruskému režimu, která v zahraničí tak trochu zajišťuje popularitu jejím rodinným ságám, jež na pozadí tragédií dvacátého století vyprávějí intimní příběhy. Také Ulická proti válce aktivně vystupovala už před osmi lety, kdy mimo jiné vyzývala své spoluobčany k účasti na Pochodu míru. V krátkém videu tehdy říkala, že sama se ho zúčastní ne proto, že by byla tak silná a odvážná, ale naopak proto, že je slabá a zbabělá, že pokud lidé nevyrazí do ulic teď, brzy se mnozí nevinní ocitnou pod palbou. Mítinku na Puškinově náměstí v Moskvě a následného pochodu se 21. září 2014 zúčastnilo mezi pěti a dvaceti tisíci demonstrantů. Bylo to zjevně málo. I proto, zdá se, nynější vyjádření Ulické končí přiznáním: „Zodpovědnost za to, co se dnes děje, sdílíme my všichni, současníci těchto dramatických událostí, kteří jsme je nedokázali předvídat a zastavit.“ Svůj pocit z aktuálního dění v něm shrnula do tří slov: bolest, strach a stud. A přidala k nim vysvětlení: „Bolest proto, že válka ničí živé — trávu a stromy, zvířata a jejich potomky, lidi a jejich děti. Strach proto, že existuje všeobecný biologický instinkt namířený na uchování vlastního života a života potomků. Stud proto, že je zjevné, že za tuto situaci, jež hrozí velikým neštětím pro celé lidstvo, je zodpovědné vedení naší země.“

Novaja gazeta vydala komentář ještě jednoho dávno protestujícího spisovatele, konceptuálního básníka Lva Rubinštejna, který své básně z odposlechnutých rozhovorů rozepisuje po jednotlivých verších na kartotéční lístky a skládá je do nevelkých krabiček. Vybavil se mi osmapadesátý lístek z cyklu *Máma myla mísu* (*Mama myla ramu*, 1987; česky 2017): „Přáli jsme si, aby co nejdřív vypukla válka.“ Zdál se k neuvěření, když jsem ho před lety četla mezi jinými, docela všedními výroky. Zněl zjevně z úst těch, o nichž Rubinštejn píše i ve svém nynějším textu, těch, kteří bohužel odedávna tvoří většinu: „Obyvatelstvo země se vždy dělilo na dvě nerovné části. Jedna, která byla vždycky menší, hanebnost umanutě nazývala

Hrůza, stud, nenávisť.

**Sergej Gandlevskij
básník a prozaik**

hanebností, zbabělost zbabělostí a hloupost hloupostí. Druhá, větší, vystavená účinku oficiální rétoriky, hanebnost nazývala patriotismem, zbabělost nutností ohlížet se na okolnosti a hloupost pocitem hlubokého uspokojení.“ Nehledě na veškerou skepsi Rubinštejn ve svém komentáři o dnešní bezmoci ocitoval slova Antona Čechova adresovaná 22. února 1899 lékaři Ivanu Orlovovi: „Věřím v jednotlivce, vidím spásu v jednotlivých osobnostech rozptýlených po celém Rusku tu i onde — ať jsou to inteligenti, nebo prostí sedláci — v nich je síla, i když je jich málo.“

Vojna vojna, bolno bolno

Mohla bych ještě dlouho pokračovat ve výčtu ušasých reakcí — některé jsou tady těžko zveřejnitelné: někdy jsou vulgární, jindy jednoduše němé. Obzvláštního významu v těchto dnech nabyly takzvané tiché protesty, které od března 2016 provozuje aktivistka a spisovatelka Darja Serenková. A dnes ji v nich mlčky následují tisíce odpůrců války. Aktuální smysl této akce její autorka v den zahájení války vyjádřila na svém Facebooku: „Desítky lidí dnes chodí po městě a do práce a k oblečení nebo batohům mají připevněné maličké plakáty proti válce. Je to dostupný a méně nebezpečný formát, bezpečnější než osamělý protest. A dá se tak jezdit metrem. Připomínám, že podstata tichého protestu nespočívá ani tak v demonstraci cedulky, jako spíš v komunikaci a informaci. Nápis provokuje k rozhovoru, k otázkám. Bavte se s lidmi, říkejte jim pravdu o útoku na Ukrajinu. [...] Mluvte s úctou, otevřeně a slušně. V tom byla a je podstata akce: ve stavění mostů, nikoli ve vytváření nepřátel. Nepřátele vytváří náš prezident, nechceme se mu podobat.“

Avšak i mezi literáty se najdou tací, kteří chtějí. Prostátní společensko-politický týdeník *Litěraturnaja gazeta* 28. února na svých stránkách publikoval prohlášení přibližně tří stovek prozaiků, básníků, publicistů a dalších zástupců z oblasti literatury, v němž se naléhavě opakují oficiální lži o mírové operaci a jeho autoři se ptají: „Tak kdo chce oběti? Naše vojska, která zatím záměrně nezabila jediného civilního

obyvatele? Anebo ti, kteří vedou nepřetržitou lingvistickou válku proti ruskému jazyku a také informační válku proti ruskému vědomí? Odpověď je jasná. Oběti chce Západ, který se objal s nacisty, chtějí je banderovci, kteří se bratříčkují s natovci. A co chceme my? My chceme, aby Ukrajina byla suverénní a přátelská, prosperující a svobodná. Ale nechceme, aby jí vládli nacisté. Proto se my, spisovatelé, s hořkostí, ale i s nadějí díváme na vynucenou akci ruské armády. S nadějí se díváme na prezidenta.“ Zatímco mě při četbě těchto slov přepadá bezmoc. Uklidňuji se tím, že mezi signatáři není téměř žádný skutečný spisovatel, snad jen básník Jevgenij Rejn, někdejší „achmatovovský sirotek“, přítel Josifa Brodského.

Na večer 4. března byl v módním kulturně-vzdělávacím podniku DK Rassvet (Dům kultury Úsvit), který sídlí na okraji moskevského centra ve vzdušných prostorách někdejší nábytkářské fabriky, ohlášen poetický maraton Verše proti válce. Měli se ho zúčastnit klasikové ruské nezávislé básnické scény Michail Ajzenberg, Sergej Gandlevskij, German Lukomnikov, Julij Gugolev, jejich následovníci Andrej Rodionov, Fjodor Svarovskij, Michail Gronas i nastupující generace Andrej Čerkasov, Marija Malinovská, Darja Serenková a řada dalších. Blížila jsem se k místu s půlhodinovým zpožděním — v Moskvě stejně nikdy nic nezačíná včas. Avšak tentokrát jsem pozdě šla proto, že jsem vyprovázela svou přítelkyni do emigrace — v posledních dnech nestačím počítat prchající známé. Míjela jsem vysoká okna sálu, kde se mělo konat čtení. V sále byla tma. Před vchodem stál hlouček studentů. Na skleněné dveře lepili papír s nápisem: Básnický večer byl zrušen. Žádné další vysvětlení nebylo potřeba. Sebemenší projev nesouhlasu se po týdnu války velmi tvrdě trestá. Stačí žluto-modrá stužka připnutá k bundě, a už k vám spěchá policie a odvádí vás, anebo vleče na stanici. Zatčení zatím končí pokutou, či několika dny ve vazbě, ale všechno se děsivě rychle mění. Tím spíš, že 4. března ruský prezident podepsal zákon, podle něhož se šíření „záměrně nepravdivých“ informací

o činnosti ruské armády (tj. i označování války za válku) bude trestat odnětím svobody až na patnáct let.

Většina materiálů, z nichž skládám tento článek o reakci ruských literátů na agresi jejich vlasti, přestala být v Rusku dostupná dřív, než jsem ho dopsala. Mezinárodní výzvu spisovatelů ke všem, kdo mluví rusky, si proto na stránkách Meduzy čtu jen díky síti VPN, která blokádu obchází. Světlana Alexijevičová, Vladimir Sorokin, Ljudmila Ulická, Dmitrij Gluchovskij, Marija Stěpanovová, Lev Rubinštejn, Michail Šiškin, Boris Akunin a jiní (s podporou čtyř zahraničních držitelů Nobelovy ceny a mnoha dalších spisovatelů) se v ní obracejí ke všem, kdo umějí rusky, aby se přes informační blokádu snažili objasnit ruským občanům „celou pravdu o ruském útoku na Ukrajinu. O utrpení a ztrátách ukrajinského národa. O nebezpečí pro celý evropský kontinent a možná i pro celé lidstvo — v případě jaderné války“. Jejich naléhavá prosba končí nadějí: „Je-li Vladimir Putin slepý a hluchý, možná alespoň ruští občané uslyší ty, kdo s nimi mluví jedním jazykem.“

„Vojna / vojna vojna / oj bolno / oj bolno,“ vzpomenu si, poslušna výzvy, na staré, těžko přeložitelné verše konceptuálního básníka Vsevoloda Někrasova. Jsou o válce a strašné bolesti.

Moskva, 7. března 2022

Autorka je rusistka.

Konec poválečné Evropy

Invaze neznámého

Ivan Krastev

V sutinách Kyjeva a Charkova dnes skončil jeden příběh. Byl to hezký, hřejivý příběh o bezprecedentním evropském řádu, který vznikl v roce 1989 po konci studené války. Skonal na závěr ukrajinské zimy o třiatřicet let později. Začal pokojným sjednocením Německa. Mohl by skončit násilným rozparcelováním Ukrajiny.

Na chvíli se pokusme zavzpomínat: „V roce 1989 neskončila jen studená válka, dokonce ani druhá světová válka,“ napsal v posledním roce dvacátého století britský diplomat Robert Cooper. „V Evropě (ale možná nejen tam) přestaly existovat politické systémy staré tři sta let: rovnováha sil a imperiální choutky.“

Nový evropský řád vzniklý v roce 1989 nebyl založen na rovnováze sil ani nekladl důraz na suverenitu či oddělení domácí a zahraniční politiky. Stavěl se proti použití síly coby nástroje řešení konfliktů a budoval stále větší míru závislosti mezi evropskými státy navzájem. Ztělesněním této Evropy v době po studené válce se stala priorita

lidských práv, jak jsou zakotveny v Evropské úmluvě o lidských právech.

Tehdy se předpokládalo, že postkomunistické Rusko se bude vyvíjet stejně jako Německo po druhé světové válce, tedy že se vydá na cestu demokracie a liberalismu. Konstatování, že se tak nestalo, zdaleka nevystihuje závažnost situace. Chování Ruska od doby neslavného vystoupení Vladimira Putina na Mnichovské bezpečnostní konferenci v roce 2007 sice poválečné Německo připomíná, avšak to po první, nikoli druhé světové válce. Stejně jako Německo po první světové válce je Rusko rozhněvanou revizionistickou mocností, která má zjevně v úmyslu zničit evropský řád.

Britsko-americký historik Tony Judt v prosinci 1989 na nádraží Vídeň-střed při pohledu na přeplněné vlaky z bývalého komunistického východu dospěl k názoru, že nazrál čas sepsat nové dějiny Evropy ve dvacátém století. Evropa bude vypadat úplně jinak — a stejně tak její minulost. Z hlediska této velmi odlišné budoucnosti bude studená válka vypadat spíše jako jakési přerušení kontinuity než ústřední moment v dějinách kontinentu. Judt své autoritativní dějiny Evropy po roce 1945 nazval *Poválečná Evropa*, aby ukázal, že evropský projekt jednak předurčily vzpomínky na druhou světovou válku a její odkaz a jednak že se Evropa stala kontinentem, kde je válka

Také západním elitám však hrozí, že by mohly neporozumět svým společností

pro naprostou většinu obyvatel čímsi nemyslitelným — stejně jako tomu bylo pro velkou část ruské společnosti.

Tato Evropa coby poválečný projekt byla pohřbena v sutinách ukrajinských měst a energetické rozvodové sítě, plynovodů, které Putin nechal bombardovat. Ruský prezident zničil nejen ukrajinskou vojenskou a energetickou infrastrukturu, ale také morální a intelektuální infrastrukturu poválečné Evropy. Politika není jen činnost vlády, ale jsou to také argumenty, kterými vlády své činy ospravedlňují. Obhajováním invaze na Ukrajinu tím, že jde o „speciální operaci“ namířenou na „denacifikaci“ země, ruský prezident znásilnil mravní základy, na nichž stojí evropský řád.

Je výmluvné, že ruský vůdce — jenž v uplynulých dvaceti letech nevynechal jedinou příležitost ke kritice rozhodnutí NATO v roce 1999 porušit mezinárodní právo a bombardovat Bělehrad — nejenže zahájil invazi na Ukrajinu, aniž by se byt jen zmínil o pravidlech mezinárodního soužití, ale ve skutečnosti válku s bratrským národem před lidem vlastní země až do poslední chvíle tajil s vědomím, že by u jeho velké části nenašel podporu. Ačkoli sám neustále obviňuje Západ, že uznává nelegitimní změnu režimu, vytýčil změnu režimu za cíl své vlastní vojenské intervence a veřejně vyzval ukrajinskou armádu, aby v zemi provedla puč proti demokraticky zvolené vládě.

Stejně jako tragický zánik výmarské republiky je také současný konec liberálního řádu po skončení studené války, kterého jsme svědky, „částečně vraždou, částečně smrtelnou chorobou, částečně sebevraždou“ (Peter Gay). Dále přijde invaze neznámého. Přecházíme z věku uplatňování měkké síly (*soft power*) do věku odolnosti:

z věku založeného na přesvědčení o přitažlivosti našeho kulturního modelu a příslibu, že liberální a demokratický Západ přivodí transformaci zbytku světa, do věku s pachutí obav, že autoritářští vládcí jiných zemí mohou změnit nás.

V obou případech platí, že moc drží společnost, takže nespočívá prostě v rukou státu. Odolnost nelze měřit ani objemem národního HDP, ani vojenskou silou státu. Odolná společnost předpokládá odolné jedince a rozvinutou občanskou společnost. Předpokládá společnost, která si uvědomuje vlastní zranitelnost. Ve věku odolnosti je určující to, kolik bolesti jste schopni snést, a nikoli jak moc jste schopni ji způsobit druhým.

Takže když německá vláda v reakci na rozhodnutí Moskvy uznat separatistická území Doněcké a Luhanské lidové republiky zastavila proces udělení licence plynovodu Nord Stream 2, nechtěla tím ve skutečnosti Kremlu vzkázat, že bude trpět, ale že Německo je připraveno zatnout zuby, aby mohlo zůstat věrné svým zásadám. Německé rozhodnutí nakonec dodat zbraně a připojit se k evropskému konsenzu ohledně systému SWIFT ukázalo, že země je připravena na principiální změnu za cenu vlastních potíží, a to doposud nepředstavitelným způsobem. Nyní je jasné, že Putinova válka na Ukrajině mění nejen Východ, ale také Západ.

Odolnost začíná poznáním vlastní společnosti. Říká se, že velké lodi na oceánu se nepotápějí kvůli vodě kolem — lodě se potápějí kvůli vodě, která se dostane dovnitř.

Společnosti mohou být zranitelné z různých důvodů, ale největší nebezpečí představuje vláda, která nerozumí vlastní společnosti a stala se obětí své propagandy. Putinova válka

na Ukrajině se toho pomalu stává klasickou ukázkou. Ruský prezident je hluboce přesvědčen, že Rusové a Ukrajinci jsou jeden národ, ale Ukrajinců se na jejich názor nikdy neptal. „Žijí v Putinových komiksech,“ odpověděl ukrajinský analytik Kostjantin Batozskij na otázku, jak v Kremlu pohlíží na jeho zemi. „Oni opravdu věří, že je tu obyvatelstvo bude vítat a armáda se vzdá. Je to ve shodě s nejhorší sovětskou tradicí popírání reality: popírali Černobyl a přesně totéž se děje teď.“

Putin si svou „speciální operaci“ pravděpodobně představuje stejně jako sjednocování Německa v roce 1990. Ale odloučení Ukrajiny je přesným opakem sjednocení Německa. A Ukrajinci se brání. Hájí své svobody a nezávislost.

Profesor Chicagské univerzity Andreas Glaeser ve fascinující sociologické studii nazvané „Politická epistemika: tajná policie, opozice a konec socialismu ve Východním Německu“ přesvědčivě dokládá, že komunistický systém se zhroutil důsledkem selhání institucí státu pod vládou jedné strany, které nedokázaly relevantně rozpoznat povahu krize komunistického systému. Komunističtí vládcí se nechali oklamat logikou svých vlastních institucí. Mocná tajná policie věděla vše, ale nakonec ničemu nerozuměla, protože se institucionálně domnívala, že komunismus představuje tu nejdokonalejší společnost, a proto se nemůže zhroutit.

Také západním elitám hrozí, že by mohly neporozumět svým společností. Demokracie během dějin prokázaly schopnost přizpůsobit se a zlepšovat. Právě to představovalo jejich hlavní výhodu v konfrontaci s totalitními režimy ve dvacátém století. Jak však upozorňuje cambridžský politolog David Runciman, fakt, že demokracie v dějinách dokázaly úspěšně překonat vnější i vnitřní krize, nezaručuje, že úspěšně zareagují také na současnou krizi. Demokracii hrozí chycení do pastí vlastního úspěchu. Otevřenost veřejné sféry v demokraciích chrání demokratické vlády před tím, aby se staly obětí vlastní propagandy, avšak současné informační prostředí činí z občanů snadné cíle dezinformací a hrozí v něm ovlivňování voleb zvenčí.

Z pandemie bychom si měli odnést zkušenost s neodolatelným šarmem konspiračních teorií a narůstající nedůvěrou ve vládu a mainstreamová média. Je pravda, že zdravá nedůvěra v to, co nám vláda říká, je nutnou podmínkou samotné existence demokracie. Ale jakmile se z ní stane zbraň, stává se tím nejnečivějším arzenálem proti libovolné demokratické společnosti.

Ve světě končí imperiální období, kdy západní země mohly sledovat, jak se jejich ideje a hodnoty šíří i do nejvzdálenějších koutů planety poháněny úspěchem našeho společenského, ekonomického a politického modelu a začíná éra, kdy se jednotlivé země snaží stále více „opět získat kontrolu“ a konzumovat vlastní kulturu namísto napodobování jiných.

Vzestup této nové éry vyznačující se kultem vlastní výjimečnosti má

dramatické důsledky pro uplatňování síly ve světě. Dospěli jsme do bodu, kdy o budoucnosti mezinárodního řádu mohou rozhodnout úspěšné zásahy do zranitelných oblastí protivníkovy politického modelu, a nikoli přitažlivost našeho vlastního politického systému. Jestliže se nejedná o důsledek úspěšné snahy Kremlu o boj, který využívá skutečných i domnělých nedostatků demokratické politiky, pak lze jen velmi těžko pochopit, proč někteří naši spoluobčané, kteří sice prohlašují, že za nejzásadnější hodnotu považují svobodu, ochotně hájí Putina a jeho režim. Protože pokud skutečně věříte v ústřední roli svobody, pak si musíte být vědomi faktu, že v čečenském hlavním městě Grozném dnes můžete kritizovat ruskou vládu asi stejně jako za vlády Ivana Hrozného.

Toho dne, kdy Putin zahájil invazi na Ukrajinu, jsem stál na nádraží Vídeň-střed — zřejmě nedařilo se mi najít místo, kde v roce 1989 stál Tony Judt — a pokoušel se představit si davy uprchlíků z válečné zóny, které sem za několik dnů začnou proudit. Válka je přesným opakem pandemie. Ta nás nutí zůstat na místě. Válka nás nutí utíkat. Za pandemie jsme měli především obavy o své staré rodiče. Ve válce budeme neustále myslet na bezpečí svých dětí. Je ironií, že staří lidé, které jsme se pokoušeli — často neúspěšně — během pandemie ochránit, byli v minulé válce dětmi.

Autor je bulharský politolog.

**Z anglického originálu
„The invasion of the unknown“
přeložil Tomáš Kačer.**

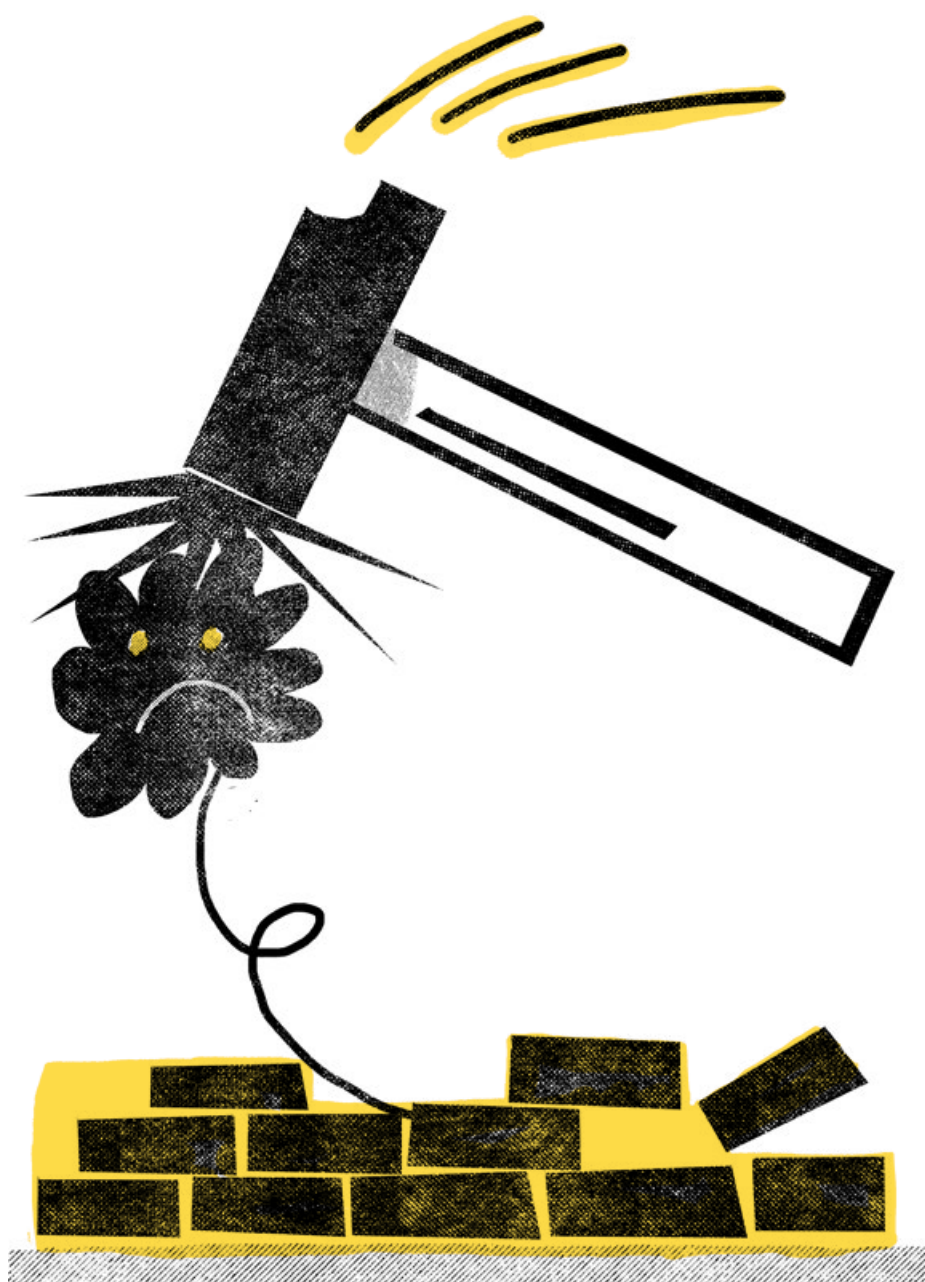

Ruský národ a jeho současný boj

Sein Kampf

Tomáš Glanc

Kde se vzala válka Ruska proti Ukrajině? První dny po jejím zahájení koloval na ruském internetu vtip: Jurij Gagarin se z nebes ptá: Tak co, jak se tam na Zemi máte? Už létáte na Mars? Cože? Bojujete s Ukrajinou?? A proti komu?!

Na první pohled působí dění posledních týdnů jako nepravděpodobně hrůzostrašná halucinace. Jako scénář primitivního válečného thrilleru z Evropy blízké budoucnosti, který se z počítače nepříliš nadaného scenáristy přenesl do reality východoevropské země, kde rakety z digitálních simulací začaly doopravdy ničit obytné domy, divadla a nemocnice, agresori zabíjejí civilní obyvatelstvo, terorizují města blokadami a všechny, kdo se jim v tom snaží zabránit, nazývají pro jednoduchost nacisty a pomahači nacistů. Zločinný vůdce zkorumpovaného impéria po více než dvaceti letech budování své autokracie začne na území, které se rozhodne buď ovládnout, nebo zničit, bezohledně mařit tisíce lidských životů a srovnávat obce se zemí ve svévolném brutálním tažení, které svému národu zakáže nazývat válkou pod trestem mnohaletého žaláře. V oficiálním jazyce se rozpoutaná devastace a vraždění nazývá operací odvracející nebezpečí a ochraňující lid obou zemí před vymyšlenými nacisty. Tabu na šíření zpráv o tom, co se skutečně děje, všichni buď rychle pochopí, nebo jsou k mlčení donuceni perzekucemi. Zdroje informací se zlikvidují, na veřejnosti se šíří jen jeden výklad, založený na jednoduchém systému paranoidních lží o genocidě a nacistech, na mýtech o odvěké jednotě dobytých a dobývaných a na nenávisti, jejímž předmětem je spiknutí cizích sil takzvaného „kolektivního Západu“. Ten chce říši oslabit, ponížit, srazit na kolena.

Svobodně zvolená vláda v napadené zemi je označena za loutky nepřátel.

Odpůrce války, kteří na kus papíru napíší slovo „mír“, nebo jen drží na veřejnosti v ruce čistý list papíru, surově pozatýká policie, včetně stařen a školáků. Prosby nevraždit se stíhají podle narychlo účelově sepsaného zákona, který zakazuje zpochybňovat ozbrojené síly. Oponenti jsou označeni za zrádce národa a špínu, od níž je třeba se očistit.

Jak víme, tato noční můra, v níž zlo je z hlediska scénaristického snad až přihloupě jednoznačné, se stala skutečností. Skutečností, která nezasáhla jenom na Ukrajinu, ale intervenovala i do našich životů a myslí. Bombardování a střelbu se zatím nedaří zastavit, útoky jsou čím dál bestialnější. Krvavé boje pokračují ve dne v noci.

O cestě, která vedla k rozpoutání této války, historici už v této chvíli píší knihy, popisující celou řadu motivů, cílů, předpokladů a varovných signálů.

V současném zamyšlení bych chtěl zmínit jenom jeden z rozsáhlého komplexu aspektů této války, a to pojem národa. Loni v létě mu ruský prezident věnoval esej o více než tisíci slov, to je více než dvacet stránek. Nazval ho „O historické jednotě Rusů a Ukrajinců“. V první větě pak název vysvětlil hlavní tezí celého traktátu: „Rusové a Ukrajinci jsou jeden národ, jeden celek.“ Vynikající historik Timothy Snyder, který o Ukrajině psal v řadě svých knih, už dávno upozornil, že nejvyšší úředník jednoho

z nejvyzbrojenějších států světa, který dává k dobru podobné názory, je automaticky světu nebezpečným imperia- listou, šovinistou a bezprostředně ohrožuje suverenitu a bezpečnost státu, na který promítá svou vášnivou lásku k jednotě. Obzvlášť když tak činí poté, co část tohoto státu již anektoval a další fakticky kontroluje prostřednictvím komand separatistických ozbrojenců.

Nicméně mezinárodní politická elita tento rozsáhlý text, proklamující jazykem mytologizující propagandy tisíciletou sounáležitost ruského a ukrajinského národa, nepovažovala za to, čím ve skutečnost byl: za zdůvodnění připravované války. Ta se nyní vede prostřednictvím boje o Ukrajinu především proti úhlavnímu nepříteli jak Ruska, tak i bájněho příběhu o odvěké sounáležitosti národů: proti takzvaným „západním zemím“. Ty jsou v tomto příběhu ztělesněním zla. Ukrajina se stala jejich protektorátem, uloupili ji Rusku, aby je oslabili a ponížili.

Vzdělaní lidé vědí, že národ, stejně jako třeba identita nebo islámské či křesťanské hodnoty jsou konstrukty, které nelze jednoznačně definovat. Používají se jako abstraktní kategorie, jejichž obsah se proměňuje jednak v průběhu času, jednak v závislosti na individuálním vnímání a osobních emocích. Nejnebezpečnější způsob, jakým s takovými pojmy lze zacházet, je jejich polarizující nasazení v konfliktech, nebo dokonce jejich užití jako prostředků ospravedlňujících násilí. Kdyby se třeba čeští patrioti rozhodli bombardováním vyrvat Slovensko

V naší současnosti působí takové utopie velmi zastarale a nebezpečně

nebo Slezsko z něčích spárů, abychom konečně mohli pěstovat odvěkou národní sounáležitost, bylo by to podobně absurdní a podobně krvavé divadlo.

Proč jsou pozitivní pojmy tak ničivé, když se stanou bojovými prostředky? Protože jejich výklad je v podstatě arbitrární, to znamená, že může být předmětem libovolné významové konvence. Vzpomeňme si na německou říši v období let 1933—1945. Také jen dvě nevinná slova: německví jako národní identita a říše — slovo z jakési pohádkové mytologické a dějepisné terminologie. Analogií s Hitlerovým postupem z třicátých let je řada a mnozí pozorovatelé je opakovaně uvádějí: tehdy také šlo jen o zajištění bezpečnosti pro německy mluvící lid a národ, o jeho očištění od vnitřních nepřátel a národních zrádců (sousloví, které Putin od Hitlera doslova převzal), šlo o vstávání z kolen a boj proti prohnilemu, slabošskému a zároveň arogantnímu a nebezpečnému Západu. S prezidentem Zelenským si chtěl Putin původně podle všeho poradit podobně, jako v roce 1938 Hitler naložil s rakouským kancléřem Kurtem Schuschniggem: kombinací vyhrožování, propagandy, lstí a s vědomím, že Francie ani Británie (dnes Evropská unie a NATO) by přímou ozbrojenou pomoc Rakousku neposkytly. Tak bylo tehdy anšlusem dosaženo jednoty, o níž se hovořilo a snilo od počátku devatenáctého století.

Idea trojjediného ruského státu, sestávajícího z Ruska, Ukrajiny a Běloruska, patří k staleté ideologické výbavě ruského impéria (státní doktrínou se stala v době vlády Petra I., který roku 1721 ruské impérium deklaroval). Pozoruhodné přitom je, že ačkoli Putin ve svém eseji cituje desítky jmen a dat z celých rusko-ukrajinských dějin od Kyjevské Rusi až do současnosti, vlastního

autora ideje této jednoty — Feofana Prokopoviče ze sedmnáctého století — nezmiňuje. Ten se mu do jeho účelové fikce paradoxně nehodí, snad proto, že by na jeho příkladu bylo patrné to, co autor v průběhu celého textu ignoruje: totiž že definice národů nejsou čímsi esenciálně a jednou provždy daným, nýbrž že slouží jako účelově vytvářené celky odpovídající konkrétní poptávce. Univerzální barokní učenec Feofan je často v ruských zdrojích uváděn jako ruský, v ukrajinských pak jako ukrajinský literát, vlivný pravoslavný arcibiskup a poradce na nejvyšších stupních státní moci — titulovaný někdy „pravá ruka“ cara Petra Velikého. Propojení Kyjeva s Petěrburhem bylo součástí jeho konceptu osvíceného absolutismu. V desátých letech osmnáctého století působil jako rektor nejvýznamnější východoevropské — pravoslavné — univerzity, Kyjevsko-mohyljanské akademie (studoval zde třeba Lomonosov nebo ukrajinský filozof evropského významu Hryhorij Skovoroda). Feofan Prokopovič rozhodně nebyl nacionalista, tím spíš, že nacionalismus tehdy ještě ani neexistoval — naopak: zprostředkoval a popularizoval antické, renesanční a barokní tradice poetiky a rétoriky, jimž věnoval dva vlivné svazky svých spisů z počátku osmnáctého století, napsané latinsky (psal také rusky a polsky). Celá tato spleť cílů a vlivů, Ukrajina v rámci Polsko-litevské unie (1569—1795), židovská Ukrajina s lvovskou ješivou evropského významu v šestnáctém století, Halič jako součást habsburské monarchie, pogromy — nic z toho autor do svého konceptu nepotřebuje, protože nemluví o dějinách, nýbrž připravuje imperiální válku. Asi tehdy ještě ani sám nevěděl, zda okolnosti budou — a pokud ano, tak kdy — příznivě nakloněny krvavému znovusjednocení

alespoň s východní Ukrajinou.

Ale touha přepsat geopolitickou mapu Evropy ve prospěch fantomatické ruské bezpečnosti a ve jménu globálního posílení ruské civilizace je dávno v plném proudu. Cíle ani rétorika této touhy nejsou ničím neobvyklým — na analogických základech se rozvíjely například různé koncepce slovanské jednoty a vzájemnosti.

V naší současnosti působí takové utopie velmi zastarale a nebezpečně. Jde však o názory dlouhodobé, kterými se autor netajil, naopak je při různých příležitostech opakoval. Jejich uskutečňování samozřejmě záviselo na okolnostech. V roce 2007 vyhlásil Putin rétoricky válku Spojeným státům americkým a Západu, v roce 2008 vtrhl do Gruzie. V roce 2012, kdy byl předsedou vlády, sepsal elaborát o Národnostní otázce v Rusku. Zformuloval v něm „sebedefinici ruského národa“ — „je to multi-etnická civilizace upevněná ruským kulturním jádrem“, čteme v tomto manifestu. Nepřátelé se snaží Rusku tento pilíř, tajemné a zlověstné jádro, jehož obsahem může být všechno a cokoli, vyrvat. Proto je na pořadu dne — už před deseti lety — „zachování ruské kulturní dominance, jejímž nositelem nejsou jen etničti Rusové, ale všichni nositelé této identity bez ohledu na národnost“. Takový nositel ruské identity má jeden základní úkol: nesmí rozvíjet politickou agendu konkurující stávající moci a zpochybňovat magický a nevyzpytatelný obsah „kulturního jádra“. A musí se cítit jako dědic velkých dějin Ruska, které jsou jedny pro všechny, to znamená, že nejsou určeny ke kritickému zkoumání, nýbrž k rozvíjení vlastenecké loajality. Ukrajina se vydala jinou cestou. A proto ji teď Putin bombarduje.

Autor je rusista.

Igor Gilbo, Ukraina

Mezi lágrem, pravoslavím a válkou

Ruská literatura v boji o výklad historie

Tomáš Erhart

Za poslední týdny se už mnozí snažili vysvětlit, proč Rusko zahájilo invazi, která je nejen zcela neospravedlnitelná, ale také nelogická. Často byly zmiňovány teze prezentované Putinem o „bratrství“ Ruska a Ukrajiny, postavené na konspiračních teoriích a značně kreativní práci s učebnicí historie. Bylo by snadné mávnout nad tím rukou a říct, že pánům v Kremlu šplouchá na maják. Jenomže přepisování minulosti je něco, co se v Rusku děje ve velkém. Pozadí ideologie putinovského režimu, pokud se dá vůbec nazvat ideologií, tvoří mix pravoslavné víry, obdivu k úspěchům Sovětského svazu a nostalgie za carským impériem.

Zní to divně, ale v podstatě jde o to, že si režim vybírá jen ty okamžiky dějin, kdy byl jeho národ mocný a obávaný. Zároveň se zcela odmítá zabývat temnými stránkami své historie, a že jich je dost. Přitom se moc nerozlišuje mezi komunistickou mocností Sovětského svazu a Ruskem feudálním nebo kapitalistickým. Pokud jde o vypořádání se s minulostí vlastního státu, důležitou roli v něm hraje i literatura a kultura vůbec. Rovněž v českém překladu můžeme číst nemálo oceňovaných knih, které nám mohou pomoci pochopit sovětsko-ruskou minulost z dnešní perspektivy. S jejich vlivem na názory domácího publika je to už trochu složitější.

Trest za odhalování pravdy

Důkazem, že dnešní Rusko se nehodlá nijak vypořádávat se zločiny minulého století, je i dlouhodobé pronásledování a nakonec zákaz činnosti organizace Memorial. Ve skutečnosti to není jedna organizace, ale sdružení neziskových spolků, které se zabývají hlavně dokumentací politických represí. Existuje od začátku devadesátých let a u jejího zrodu stál mimo jiné Andrej Sacharov, disident, fyzik a nositel Nobelovy ceny míru. Později během války v Čečně byla založena nová odnož organizace, která se měla zabývat porušováním lidských práv v současném Rusku. Vznikl i Mezinárodní Memorial, jehož pobočku máme u nás v Česku. Práce Memorialu byla pro mnohé rodiny konečně způsobem, jak zjistit, kde a jak skončili jejich otcové a matky, případně babičky a dědové, během stalinských represí. V tom všem nahrazoval státní orgány, které naopak přímo zastrášují a ostrakizují historiky a archeology zabývající se touto částí historie a nechávají chátrat pozůstatky sovětských lágrů i památníky masových hrobů. Jedním příkladem za všechny může být případ Jurije Dmitrijeva, historika, který mapoval represe v oblasti Karélie. Na místě zvaném Sandarmoch objevil velký masový hrob z doby takzvaného Velkého teroru, období na konci třicátých let, kdy vraždění NKVD dosahovalo oblodných rozměrů. Dmitrijev byl za svou práci i politické názory falešně obviněn z pedofilie a minulý rok byl

odsouzen na patnáct let. Mezitím už jela do Sandarmochu jiná expedice archeologů, aby navzdory všem důkazům prokázala, že na místě nejsou pohřbeny nevinné oběti masových poprav, ale rudoarmějci zastřelení Finy během sovětsko-finské zimní války.

Literatura se vypořádává s historií

Důkladné zkoumání historických archivů může být příležitostí nejen pro historiky, ale i pro spisovatele. Právě pátrání po člověku ztraceném v mašinerii NKVD, tedy jedna z náplní práce Memorialu, je také motivem několika oceňovaných románů. Jedním takovým je *Rudý kříž* od Saši Filipenka. Filipenko je Bělorus a byl důležitým hlasem protestů proti Lukašenkovi v roce 2020, nicméně vystudoval v Petrohradu a tento román vydal nejprve v Rusku. Hlavní hrdinkou je devadesátiletá Taťána, která vzpomíná na dobu stalinských čistek a války, kdy díky znalosti angličtiny pracovala jako překladatelka pro ministerstvo zahraničí. Prochází jí rukama mnoho dokumentů a jednou narazí i na dopis od Červeného kříže, nabízející zprostředkování výměny zajatců mezi sovětskou a německou stranou. V seznamu zajatců najde i jméno svého muže. Jinde by to byl důvod k radosti najít důkaz, že muž nepadl na frontě, ale žije. Jenže stalinistický režim považuje zajatce za zrádce, kteří se vzdali Němcům, a tak Taťána manželovo jméno v překladu dokumentu zamlčí, aby se i zbytek její rodiny nedostal do nemilosti. Celá další léta navíc žije ve strachu, že někdo zjistí pravdu. Vztah ke svým vlastním vojákům je jednou z nepochopitelně zvrácených věcí z éry stalinismu. Jenomže když čteme o osudech ruských vojáků v Afghánistánu a vojáků zajatých dnes na Ukrajině, vidíme, že se moc nezměnilo.

Rovněž z Běloruska je asi nejznámější spisovatelka píšící o sovětské minulosti, nobelistka Světlana Alexijevičová. Její knihy jsou koláží z výpovědí mnoha lidí s různými životními příběhy. V knize *Válka nemá ženskou tvář* to jsou sovětské vojačky. V *Zinkových chlapcích* jsou to branci z Afghánistánu a jejich matky. A v *Době z druhé ruky* vidíme průřez

hlasy celé sovětské společnosti i toho, co vzniklo po jejím rozpadu. Hned v úvodu jeden z hlasů, nepojmenovaný univerzitní profesor, říká: „Rodí se staronové ideje: o mocném impériu, o ‚železných rukou‘, o ‚svěbytné ruské cestě‘ [...] Znovu zní sovětská hymna, máme Komsomol, jenže si říká Naši, existující vládní strana kopíruje tu komunistickou. Prezident má stejnou moc, jako měl generální tajemník strany. Absolutní. Místo marxismu-leninismu tu je pravoslavlí...“

Knihy Alexijevičové končí příznačně kapitolou s názvem „O odvaze a stavu po ní“, kde vypovídají mladí lidé, kteří se zúčastnili brutálně potlačených protestů proti Lukašenkovi v Bělorusku už v letech 2010—2011. Z nich je jasné, že metody pro udržení moci se nezměnily.

Najdeme i mnohé další spisovatele, ale hlavně spisovatelky, které ve svých dílech odhalují osudy obyčejného sovětského člověka na pozadí tragických dějinných událostí dvacátého století. Skoro by se tento motiv dal už označit za samostatný žánr. Ljudmila Ulická píše obvykle mnohovrstevnaté historické romány, kde se na rozmezí desítek let překrývá jedna dějová linie přes druhou. Takový je třeba její *Zelený stan*, román o třech chlapcích, od dětství milujících literaturu, jejichž osudy se propletou v den, kdy umírá Stalin a my je dál sledujeme až do jejich dospělosti, kdy se stávají součástí disentu. Další román zapadající do této kategorie napsala Guzel Jachina. Její *Zulejka otevírá oči* vypráví o tatarské ženě, která je při rozkulačování poslána na Sibiř, kde v pracovním táboře porodí syna.

Je ještě jeden spisovatel, který podobně jako zmíněný Filipenko píše hlavně o současném hledání toho temného, co bylo — Sergej Lebeděv. V obou jeho románech *Hranice zapomnění* a *Děti srpna* je vypravěčem člověk, který jako detektiv pátrá po minulosti konkrétních lidí, obvykle bývalých vězňů gulagu anebo naopak jejich dozorců. Zatímco se dostává blíž otřesné pravdě, zjišťuje, že nikdo nebyl potrestán, vše bylo zapomenuto a kruh násilí nevyhnutelně pokračuje dál.

Téma represí se nevyhnulo ani komiksům. V roce 2019 vyšel v Rusku

grafický román Olgy Lavrentějevy *Survilo*. Autorka s pomocí jednoduché černobílé kresby vypráví příběh své babičky Valentiny, jejíž muž byl obětí Velkého teroru a ona sama později sotva přežila válečnou blokádu Lenigradu. Téměř všechny zmíněné knihy se dočkaly úspěchu, získaly v Rusku prestižní ceny a byly přeloženy do několika jazyků. Bohužel ani oceňované romány úspěšné v zahraničí úplně neodrážejí smýšlení většiny veřejnosti. Mimochodem vydáváním podobné beletrie s reflexí sovětské minulosti se u nás nejvíce zabývá nakladatelství Pistorius & Olšanská, které vydalo Světlanu Alexijevičovou, Sergeje Lebeděva nebo Sašu Filipenka.

Ústředním motivem ruské národní paměti je vítězství ve Velké vlastenecké válce. Jenomže realistické vzpomínky na válku, třeba takové jako v knize *Válka nemá ženskou tvář*, jsou přímo v rozporu s tím, jak vše vidí dnešní garnitura. Každá země v Evropě si připomíná konec druhé světové války smutnou pietou za padlé, až na Rusko. Osmého května je v Moskvě naopak svátek militarismu s vojenskou přehlídkou a proklamováním hesla „možem pavtarit“, tedy „můžeme to zopakovat“. Tímto zvoláním dávají ruští „vlastenci“ najevo zlému Západu, že v případě potřeby znovu potáhnou až na Berlín. Není náhoda, že se svatojiřská stužka (oranžová stuha se třemi černými pruhy), dříve symbol vojenské cti, stala od roku 2014 znakem podpory války na Donbase z ruské strany. Podobným symbolem je teď písmeno Z. Navíc se vítězství ve druhé světové válce často prezentuje jako ruské, bez ohledu na oběti, které přinesly další národy Sovětského svazu, především Bělorusové a Ukrajinci.

Spisovatelé ve službách imperialismu

Samozřejmě existují i ruští spisovatelé, kteří spíš podporují současný imperialismus. Takoví se obvykle moc nepřekládají do jiných jazyků, ale je alespoň jedna výjimka. Tou je Zachar Prilepin, člověk, který bojoval v Čečně, byl členem nacionálně bolševické strany Eduarda Limonova a poměrně dlouho kritizoval Vladimira Putina. Názor ovšem změnil po anexi Krymu,

a dokonce dobrovolně bojoval na Donbasu na straně separatistů, přičemž se chlubil tím, kolik zabil lidí. Zároveň je Prilepin kulturní osobností a autorem několika oceněných bestsellerů, například knihy *Patologii* (Patologie) o válce v Čečně. Vždy se prezentoval jako mačo, který ostatním intelektuálům vyčítal nedostatek vojenských zkušeností, ale v posledních osmi letech se stal čistým propagátorem militarismu. V roce 2017 vydal knihu *Vzvod. Oficery i opolčency russoj literatury* (Četa. Důstojníci a milice ruské literatury). V ní vyzdvihuje militaristické prvky v dílech klasické ruské literatury. Tvrdí, že kdyby Tolstoj a Puškin žili dnes, bojovali by proti Ukrajině na Donbasu. V článku historičky z Melbournské univerzity Julie Fedorové s podtitulem „Zachar Prilepin a jeho literární Specnaz“ se zmiňuje Putinův výrok o tom, že Rusové mají speciální genetický kód a jeho hlavní výhodou je vůle obětovat svůj život za národ. To má být kořenem ruského patriotismu a heroismu v době války. Julie Fedorová dodává:

Jak ukazuje tento výrok, filozofie války Zachara Prilepina v mnohém souzní s oficiální rétorikou ruského vedení. Ať je řeč o soše Michaila Kalašnikova odhalené v roce 2017, nebo o otevření vojenského „zábavního“ parku „Patriot“ ministerstva obrany v roce 2015, oslava války má centrální pozici ve formování nového Ruska. V tomto prostředí veřejné postavy jako Zachar Prilepin hrají důležitou roli jako populární kulturní ambasadoři provokativního a agresivního ruského nacionalismu.

Paradoxně jedním z Prilepinových bestsellerů je kniha *Obitěl* (Obydlí) pojednávající poměrně věrně o surovém životě v pracovním lágru. Není se moc čemu divit, když jedním z hlasatelů velkoruských nacionalistických myšlenek byl i Alexandr Solženicyn. Autor *Souostroví Gulag* navrhoval ruský socialismus nahradit autokracií založenou na pravoslavné morálce (a tak se víceméně stalo). Důležité tedy není jenom popsat temné stránky historie, ale také

se s nimi vypořádat. Solženicyn tvrdil, že utrpení sovětských lágrů může člověku pomoci k vykoupení. Něco podobného psal i Dostojevskij, že utrpení připravuje člověka na vzkříšení. Od toho je už krůček k nacionalistickým myšlenkám, jako že Rusko je předurčeno k něčemu velkému na základě své tragické minulosti.

Těto myšlenky ovšem vzdoruje další ruský spisovatel, Varlam Šalamov, který byl vězněn v gulagu sedmnáct let. V *Kolymských povídkách* ke své zkušenosti přistupuje bez pravoslavného moralizování. Podle něho lágr nemůže nikoho nic naučit, může člověka jedině zničit a pokřivit; lágr ani utrpení nikdo nepotřebuje.

Neveselá budoucnost

Kromě minulosti Ruska se literatura někdy zabývá i jeho budoucností. Avšak třeba v případě Vladimira Sorokina to není hezký pohled. Známý postmoderní autor ve svých dílech *Den opričnika*, *Telurie* a *Sacharnyj Kreml* (Cukrový Kreml) vytváří svět budoucího Ruska odštěpeného od světa zdi. Státu zde vládne Gosudar, Kreml je přemalován na bílo, všichni se namísto angličtiny učí čínsky, a hlavně jsou zavedeny pořádky po vzoru vlády Ivana Hrozného. Takzvaní Opričníci jsou železnou pěstí režimu postaveného na bizarním výkladu pravoslavné víry. Existují tu sice některé pokročilé sci-fi technologie (a obvykle pocházejí z Číny), ale obyvatelé žijí v chudobě, z níž je jim vykoupením jen láska ke Gosudarovi. Vladimiru Sorokinovi vyšel jen pár dní po zahájení ruské invaze článek v *The Guardian* (najdete ho o několik stran zpět). V něm píše, že Vladimir Putin sedí na vrcholu pomyslné pyramidy moci, která v Rusku vládne stále stejně přes pět set let. To je podle něj největší tragédie Ruska. Bez ohledu na různé ideologie a dědictví komunismu, rozdělení moci ve společnosti se nemění.

K tomu zbývá snad jen dodat, že největší tragédií Ukrajiny a vlastně všech států a národů příliš blízko Moskvy je, že se ocitly v dosahu této pyramidy.

Autor je rusista.

Ilya Kaminsky o ukrajinštině, ruštině a jazyku války

„Jak se dá mluvit, psát o válce?“

Ilya Kaminsky

1.

Moje rodina se ve čtyři hodiny ráno krčila u dveří a přemýšlela, zda otevřít neznámému člověku v pyžamových kalhotách, který už nejméně pět minut bušil na dveře a budil celý bytový komplex. Když viděl, že se rozsvítilo světlo, začal přes dveře křičet:

„Pamatujete si mě? Pomáhal jsem vám odvézt ledničku z *Pridnestrovie*, Podněstří. Pamatujete? Cestou jsme mluvili o Pasternakovi. Dvě hodiny! Dnes v noci bombardovali nemocnici. Moje sestra je tam zdravotní sestra. Ukradl jsem někomu nákladák a jel přes hranice. Nikoho jiného neznám. Můžu si zavolat?“

A tak do mého dětství před dvaceti lety bosky vstoupila válka v podobě polonahého muže žvatlajícího do telefonu, oběti rané postsovětské „humanitární pomoci“.

2.

Při nedávné návštěvě Ukrajiny jsme se s mým přítelem, básníkem Borisem Chersonským domluvili, že se ráno sejdeme v kavárně v sousedství a budeme si povídat o Pasternakovi (jako by se v naší části světa mluvilo jen o něm). Když jsem však v devět hodin ráno vyšel na chodník, byly stolky na chodníku převrácené a ulici pokryla suť z vybombardované budovy.

Když žiji stovky kilometrů od Ukrajiny, daleko od této války, v pohodlí svého obydlí, mám vůbec právo o této válce psát, ptám se? — a přesto o ní přestat psát nemohu.

Kolem Borise se za přítomnosti místních médií shromáždil dav všech, kteří se vyslovili proti bombardování, proti další Putinově falešné humanitární kampani. Někteří tleskali, jiní nesouhlasně kroutili hlavou. O několik

měsíců později byly dveře, podlahy a okna Borisova bytu vyhozeny do povětří.

Podobných příběhů je mnoho. Často je lidé sdělují v krátkých, uspěchaných větách a pak téma náhle změní.

„Pravdivé válečné knihy,“ napsal Orwell, „nejdou nikdy přijatelné pro ty, kteří nebojují.“ Válka je pro nás velmi důležitá.

Když se Američané ptají na nedávné události na Ukrajině, vzpomenu si na tyto řádky z Borisovy básně:

*Lidé nosí po městě výbušniny
v plastových nákupních taškách a malých kufřících.*

3.

V posledních dvaceti letech na Ukrajině vládl jak ruský mluvící Východ, tak ukrajinsky mluvící Západ. Vláda pravidelně využívá „otázku jazyka“ k podněcování konfliktů a násilí, což je účinný způsob, jak odvést pozornost od skutečných problémů. Poslední konflikt vznikl v reakci na neadekvátní politiku prezidenta Janukovyče, který mezitím uprchl do Ruska. Janukovyč byl všeobecně považován za nejzkorumpovanějšího prezidenta, jakého kdy země poznala (byl mimo jiné obviněn ze znásilnění a napadení, a to již v sovětských dobách). V těchto dnech však v nové ukrajinské vládě nadále zasedají oligarchové a profesionální politici s rafinovaným původem a pochybnými motivy.

Když v roce 2013 poprvé došlo mezi Janukovyčovou vládou a davy protestujících k patové situaci a krátce poté útokům čelící prezident zemi opustil, Putin pod záminkou horlivé ochrany ruskojazyčného obyvatelstva vyslal své vojáky na ukrajinský Krym. Záhy celé území anektoval.

Za několik měsíců byly pod záminkou humanitární pomoci vyslány další ruské vojenské síly na jiné ukrajinské území, do Donbasu, kde začala válka v zastoupení.

Po celou dobu byla jako jediný důvod anexe a válečných akcí neustále uváděna ochrana ruského jazyka.

Potřebuje na Ukrajině ruština tuto ochranu? V reakci na Putinovu okupaci se mnoho rusky mluvících Ukrajinců rozhodlo postavit se na stranu svých ukrajinsky mluvících sousedů, nikoli proti nim. Když se konflikt začal stupňovat, dostal jsem tento e-mail:

Já, Boris Chersonskij, pracuji na Oděské národní univerzitě, kde od roku 1996 vedu katedru klinické psychologie. Po celou dobu vyučuji v ruštině a nikdo mi nikdy nevyčetl, že „ignoruji“ oficiální ukrajinský státní jazyk. Ukrajínštinu víceméně ovládám, ale většina mých studentů dává přednost přednáškám v ruštině, a tak přednáším v tomto jazyce.

Jsem ruskojazyčný básník, mé knihy jsou vydávány převážně v Moskvě a Petrohradě. Tamtéž byly publikovány i mé vědecké práce.

Nikdy (slyšíte — NIKDY!) mě nikdo nepronásledoval za to, že jsem ruský básník a že učím na Ukrajině v ruském jazyce. Všude jsem četl své básně v RUŠTINĚ a nikdy jsem se nesetkal s žádnými potížemi.

Zítřka však přečtu své přednášky ve státním jazyce — ukrajinštině. Nebude to pouhá přednáška — bude to protestní akce na znamení solidarity s ukrajinským státem. Vyzývám své kolegy, aby se ke mně v této akci připojili.

Ruskojazyčný básník odmítá přednášet v ruštině jako projev solidarity s okupovanou Ukrajinou. Postupem času začaly přicházet další podobné e-maily od básníků a přátel. Můj bratranec Petr z Oděsy napsal:

Naše duše se bojí a my máme strach, ale město je v bezpečí. Jednou za čas povstanou nějací idioti a prohlásí, že jsou pro Rusko. Ale my v Oděse jsme nikdy nikomu neřekli, že jsme proti Rusku. Ať si Rusové ve své Moskvě dělají, co chtějí, a ať si naši Oděsu milují, jak chtějí — ale ne s tímhle cirkusem vojáků a tanků!

Další přítelkyně, ruskojazyčná básnička Anastasia Afanasjevová, napsala z ukrajinského Charkova o Putinově kampani „humanitární pomoci“ na ochranu svého jazyka:

Za posledních pět let jsem šestkrát navštívila ukrajinsky mluvící západní Ukrajinu. Nikdy jsem se necítila diskriminována, protože jsem mluvila rusky. To jsou mýty. Ve všech městech západní Ukrajiny, která jsem

navštívila, jsem se s každým bavila rusky — v obchodech, ve vlacích, v kavárnách. Našla jsem si nové přátele. Vůbec jsem necítila agresi, naopak, všichni se ke mně chovali s respektem. Prosím vás, neposlouchejte propagandu. Jejím cílem je nás rozdělit. Už tak jsme velmi rozdílní, nestavme se do protikladu, nevytvářejme válku na území, kde všichni společně žijeme. Vojenská invaze, která právě probíhá, je katastrofou pro nás všechny. Neztrácejme hlavu, nebojme se neexistujících hrozeb, když existuje ta skutečná: invaze ruské armády.

Jak jsem četl jeden dopis za druhým, nemohl jsem přestat myslet na Borisovo odmítnutí mluvit vlastním jazykem na protest proti vojenské invazi. Co pro básníka znamená odmítnout mluvit vlastním jazykem?

Je jazyk místem, které lze opustit? Je jazyk zeď, kterou můžete překonat? Co je na druhé straně této zdi?

4.

Každý básník odmítá nápor jazyka. Toto odmítnutí se projevuje v mlčení osvětleném významy básnického slovníku — významy ne toho, co slovo říká, ale toho, co zamlčuje. Jak napsal Maurice Blanchot: „Psát znamená absolutně nedůvěřovat psaní a zároveň se mu zcela svěřit.“

Jazyk poezie nás změnit může, ale nemusí, pokaždé však odhaluje změny v nás.

Dnešní Ukrajina je místem, kde jsou podobná tvrzení podrobována zkoušce. Jiný spisovatel, John Berger, říká o vztahu člověka k jeho jazyku toto: „O jazyce lze prohlásit, že je potenciálně jediným lidským domovem.“ Trval na tom, že je to „jediný příbytek, který nemůže být člověku nepřátelský... Člověk může jazyku sdělit cokoli. Proto je to posluchač, který je nám bližší než jakékoli ticho nebo bůh“. Co se však stane, když básník odmítne svůj jazyk jako formu protestu?

Nebo bychom tuto otázku mohli formulovat širěji: Co se děje s jazykem v době války? Abstrakce velmi rychle získávají fyzické atributy. Takto vidí ukrajinská básnířka Ljudmyla Chersonská své vlastní tělo, když sleduje válku kolem sebe: „V lidském krku kulka, vypadá jak oko, zašitá.“ Válka básnířky Kateryny Kalytko je také fyzickým tělem: „Válka často přichází a lehne si mezi vás jako dítě / bojí se zůstat sama.“

Jazyk poezie nás může, ale nemusí změnit, odhaluje však změny v nás: básnířka Anastasia Afanasjevová píše v první osobě množného čísla, a tím nám ukazuje, jak

okupace země ovlivňuje všechny její občany bez ohledu na to, jakou řečí mluví:

*když minomet na čtyřech kolech
projížděl ulicí
neptali jsme se, kdo jsi
na čí jsi straně
padli jsme na zem a leželi tam.*

5.

Při další návštěvě Ukrajiny jsem spatřil svého bývalého souseda, jak, nyní zmrzačený válkou, stojí na ulici s nataženou rukou. Neměl na sobě žádné boty. Rychle jsem prošel kolem a doufal, že mě nepozná, když mě jeho prázdná ruka náhle zarazila. Jako by mi podával svou válku.

Jak jsem se od něj vzdaloval, měl jsem podivný pocit poznání. Jak moc se jeho hlas, hlasy ukrajinských básníků, s nimiž jsem mluvil, podobají hlasům lidí v Afghánistánu a Iráku, jejichž domy byly zničeny za peníze z mých vlastních daní.

6.

Na konci dvacátého století se během krize židovský básník Paul Celan stal patronem psaní. Skládal v německém jazyce, úmyslně lámanou řečí, aby reflektoval zkušenost nového, narušeného světa. K tomuto jevu dochází znovu — tentokrát na Ukrajině — před našima očima.

Uvedu případ básnířky Ljuby Jakimčukové, jejíž rodina uprchla z Pervomajsku, města, které je jedním z hlavních cílů Putinovy nejnovější „humanitární pomoci“. Na mé otázky o svém původu Ljuba odpověděla:

Narodila jsem se a vyrostla ve válkou zničené Luhanské oblasti a mé rodné město Pervomajsk je nyní okupováno. V květnu 2014 jsem se stala očitým svědkem začátku války... V únoru 2015 se moji rodiče a babička, kteří přežili strašlivé válečné střety, vydali na cestu z okupovaného území. Odcházeli pod palbou, s několika taškami oblečení. Můj přítel, [ukrajinský] voják, babičku při útěku málem zastřelil.

V diskusi o literatuře v době války Jakimčuková píše: „Literatura soupeří s válkou, možná dokonce prohrává s válkou v kreativitě, a proto se literatura válkou mění.“ V jejích básních je vidět, jak válka štěpí její slova:

**Čeho přesně je poezie
svědectvím? Jazyk
poezie nás může, ale
nemusí změnit, odhaluje
však změny v nás**

Ilya Kaminsky je autorem uznávané básnické sbírky *Deaf Republic*, kterou časopis *The New Yorker* označil za dílo „hluboké imaginace“ a která se v roce 2019 stala finalistou National Book Award in Poetry. Je také autorem knih *Dancing In Odessa* a *Musica Humana*. Jeho básně byly přeloženy do mnoha jazyků a jeho knihy vyšly v Turecku, Holandsku, Rusku, Francii, Mexiku, Makedonii, Rumunsku, Španělsku a Číně. Kaminsky přišel o většinu sluchu ve čtyřech letech poté, co mu byly příušnice chybně diagnostikovány jako nachlazení. Koncem devadesátých let dvacátého století Kaminsky spoluzaložil organizaci Poets For Peace, která sponzoruje čtení poezie ve Spojených státech amerických i v zahraničí. V současné době zastává Bourneovu katedru poezie a je ředitelem Poetry@Tech na Georgijském technickém institutu.

„Nemluvte mi o Luhansku,“ píše, „už dávno se změnil v *hansk* / *Lu* byl srovnán se zemí / na karmínovou dlažbu.“ Rozbombardované město Pervomajsk „se rozdělilo na *pervo* a *majsk*“ a prázdná skořápka Debalceva je teď její „*deb*, *alc*, *evo*“. Přes prizma tohoto roztržitého jazyka vidí básnička samu sebe:

*Dívám se k obzoru
...Tak moc jsem zestárla
už není Ljuba
jen -ba.*

Stejně jako ruskojazyčný básník Chersonskij odmítá mluvit svým jazykem, když Rusko okupuje Ukrajinu, odmítá ukrajinskojazyčná básnička Jakimčuková mluvit nefragmentovaným jazykem, když se země před jejíma očima rozpadá na kousky. Když mění slova, rozkládá je a kontrastuje zvuky z jejich vnitřku, zvuky předkládají znalosti, které nevlastní. Již nejsou součástí lexika, a přesto ho stále dokážeme přechytit, fragmentované slovo čtenáře němě konfrontuje, a to jak v jazyce, tak mimo něj.

Při čtení této svědecké básně si připomínáme, že poezie není pouhým popisem události; sama totiž událostí je.

7.

Čeho přesně je poezie svědectvím? Jazyk poezie nás může, ale nemusí změnit, odhaluje však změny v nás. Je jakýmsi seismografem zaznamenávajícím násilné události. Miłosz nazval svůj zásadní text *Svědectví poezie* „ne proto, že jsme jejími svědky, ale proto, že ona je svědkem nás“. Zbigniew Herbert, který žil na druhé straně železné opony, prohlásil něco podobného: Básník je

jako barometr psychiky národa. Nemůže změnit počasí. Ale ukazuje nám, jaké počasí je.

8.

Může nám zkoumání případu lyrické básničky skutečně ukázat něco, co je společné mnoha lidem — psychiku národa? Hudbu doby?

Jak je možné, že se páteř lyrického básníka chvěje jako ručička barometru? Možná je to proto, že lyrický básník je velmi soukromá osoba: ve svém soukromí si tento jedinec vytváří jazyk — dostatečně sugestivní, dostatečně zvláštní —, který mu umožňuje mluvit, soukromě a k mnoha lidem zároveň.

9.

Žiji stovky kilometrů od Ukrajiny, daleko od této války, ve svém pohodlném americkém obydlí, jakým právem o ní mohu psát? — A přesto o ní nemohu přestat psát: nemohu přestat přemítat nad slovy básníků své země v angličtině, v jazyce, kterým nemluví. Proč ta posedlost? Prostor mezi větami vyplňuje ticho, které neovládám. I když je to jiný jazyk, ticho mezi větami je stále stejné: je to prostor, v němž vidím rodinu, která se ještě ve čtyři hodiny ráno choulí u dveřního rámu a debatuje, zda otevřít dveře neznámému, oblečenému jen v pyžamových kalhotách, který křičí přes rám dveří.

Z anglického originálu „How can one speak about, write about, war?“ uveřejněného v periodiku *Literary Hub* 28. února 2022 přeložila Natálie Nera.

II. Z Poľných viet

~

Ťahám sa za svetlom ako zeleň.
So svetlom pribúda priestoru.
Na ruku mi sadla lienka — je to ta istá, čo mi z nej
odletela
v detstve.
Život, to sú slová znova a ešte: navlas rovnako,
do poslednej bodky na krovke lienky.

~

Do vzduchu na poľnej ceste som nahlas prečítal
Hölderlinovu báseň a čakal, čo sa stane.
Musí sa predsa niečo stať: tá báseň je taká krásna: zdvihne
sa vietor, nebo sa stane modrejším.
Ale nič také sa nestalo.
Iba vtáčik kdesi v diaľke ticho zaspieval.

~

Maličký červený chrobáček, sotva ho vidieť,
lezie po bielej, riedko popísanej stránke knihy.
Kde sa tu vzal: vyliezol zo slova tráva alebo les,
z medzierky medzi písmenami, z temnoty v slove noc?

~

Vyjdeme vyššie a nájdem tam čistý zimný priestor ako
z počiatku sveta.
V malej lesnej prieluke v hlbokom snehu srna.
Kdesi v diaľke zavyl vlk.

Pohľad kľže po najvzdialenejších vrcholoch hôr a tam
niekde za horizontom sa stráca.

Josef Chuchma

Vratislav Maňák
Smrt staré Maši
 Host, Brno 2022,
 246 stran

Od prvních řádek první knihy Vratislava Maňáka (nar. 1988) — povídkové sbírky *Šaty z igelitu* — bylo zřejmé, že na scénu vešel velmi dobrý stylista, zručný vypravěč a v detailech přesný pozorovatel. Svůj debut publikoval už ve třiaadvaceti letech a vzápětí si za něj odnesl Cenu Jiřího Ortena. Dnes je Maňák o deset let starší, a pokud zde pomineme jeho tvorbu pro dětské čtenáře, tak po románě *Rubikova kostka* (2016) se ve své nové knize *Smrt staré Maši* navrátil k formátu knihy povídek, aniž vstoupil na půdu, jež se mu osvědčila, což je samo o sobě sympatické. Texty v letošním souboru jsou o dost delší a povahou se od prvotiny radikálně liší — blíží se pohádce, legendě, arabesce.

Maria, tetřevi, exotika, kejklíři a tak dále

V úvodní a zároveň titulní povídce knihy apoštol Tomáš vydává svědectví o fyzické smrti Marie, matky Ježíšovy, k níž došlo ve Varšavě, dávno poté, co se stala bohorodičkou a byla

nanebevzata. Když jí pozemský život „uzmulo drzé a neurvalé dogma“, stojí v povídce, Maria se sice podvolila, ovšem tak, že se „odhodlala k nežítí“, což nevylučovalo, že „pouze a jediné ona si mohla určit, kdy zastaví svůj dech i srdeční tlukot“. Takže mezi lidmi celá staletí fyzicky vlastně pobývala, ale již nepovšimnutě, už nikoho nezajímala, protože důležitá byla víra, že byla vzata do nebeské slávy i se svým tělem. A navíc, jak Tomášovi namítl jeden z kněží, i kdyby ta zpráva o smrti „staré Maši“ pravdivá byla, proč by ta žena umírala zrovna ve Varšavě, když pro takový akt existují příhodnější místa, například Řím?! Co tím vším chce povídka říct? To, že skutečnost bývá „o poznání prostší“, než jak to popisují legendy, i když, jak plyne ze závěrečných řádek Tomášovy zprávy, zázrak se udál a Panna Maria na nebesa vzata byla. Tedy: stalo se to, ovšem jinak, než se traduje.

Próza „O tetřevích perlách“ je zasazena do česko-německého pomezí, do obce Roklava, v jejímž okolí pytláci postupně vybíjejí tetřevy, na něž jsou místní hrdí a již spoluprotví jejich identitu, kterou jim rozkládá nuzota a postupný odchod obyvatel za lepším, a to pod tlakem pasovských, mocnějšího a schopnějšího souseda. Zatímco úvodní text má apokryfní rysy, „O tetřevích perlách“ je baladicky laděný portrét mikrosvětva rezignujícího na společný zájem — každý, kdo tu ještě zůstává, kouká urvat (vyjma jednoho rotného) něco pro sebe. Prostřední dvě povídky, středomořská arabeska „O kupci a ševci“ a orientální zkazka „O dvou modrých minaretech“, se dají označit jako lehce naučná vyprávění s patřičnou dávkou kultivovaného

exotismu, rozkošnického vršení odstavců. Nejrozsáhlejší příspěvek souboru, závěrečná „groteska ze staré Prahy“ „O Žitovi“, si pohrává s pověstí o kouzelníkovi, který na přelomu čtrnáctého a patnáctého století žil na dvoře krále Václava IV. Existence takové figury není historickými prameny doložena, takže i když je tato povídka historicky kotvena docela konkrétně, umožňuje autorovi fabulovat téměř dle libosti. Kejklíř či mág Žito je u Maňáka vlivnou figurou, která hraje mocenské hry a vykazuje, řeklo by se dnešním jazykem, znaky buřičství, ale také nacionalismu i populismu. Praha již není metropolí prosperující země císaře Karla IV. — kupčení, nerovnosti, nespravedlnosti jen kvetou, všude se roztahují cizáci, rozuměj Němci, kteří se „pořlakuji po hospodách, a než aby zastali práci, vypíjejí nám sklepy. Zkuste si objednat v hostinci český, nepochodíte — promluvíte-li po jejich, prostírá se stůl a pečou selata. Selata pro němčata!“, řeční z tribuny Žito. Krize je však obecnější, celoevropská, jejím projevem je i papežské schizma. Žito vědomě manipuluje a lže proto, že má a realizuje své značné ambice... Takže: pozor na kejklíře! Nemusí být tak neškodní, jak se může zdát.

Historie mimo čas a prostor

Lze si domyslet, co ze současných společenských témat (například státní hranice, nacionalismus, feministický akcent, náboženské spory a další) pravděpodobně stálo v zárodečné fázi té či oné povídky, ale současně je významnější jak jednotlivých čísel, tak knihy jako celku planě nadčasové, a to hned v několika smyslu. Především: u žádné z Maňákových povídek se

nevyskytuje náboj, který by v sobě směrem ke čtenáři nesl nepopiratelný důvod, že text nemohl nevzniknout, že musel být napsán právě teď a tady, že aktuální bolestná zkušenost byla vtělena do příběhu, který je sice zasazen do jiných časů, ale má v sobě naléhavý vzkaz a apel pro přítomnost, nasvětlení nynější epochy skrze historickou paralelu. Není náhoda, že časové ukotvení Maňákových povídek je vyjma poslední z nich neurčité, příběhy se prostě odehrávají kdysi v minulosti; jak stojí v první větě textu „O dvou modrých minaretech“, „může to být pár měsíců, mohou to být stovky let“.

Časovou mlhou autor sice podtrhuje pohádkovost a mytologičnost svých próz, ale tím je také činí zranitelnými v tom smyslu, že z nich vystupuje jejich modelovost; jímá vás silný pocit, že jste už někdy něco velmi podobného četli, že jde o bezpečné variace. A začnete se ptát, proč Maňák volil tuto cestu. Možná odpověď — vyplývající i z toho, co ještě bude citováno níže: Protože jsem chtěl zkusit stvořit něco hezkého a osvobozeného od našich dnů i od nedávné tuzemské historie, neboť na takové půdě jsem se pohyboval ve svých předešlých dvou knihách pro dospělé.

Impulsem k *Smrti staré Maši* Maňákovi byly pohádky „jako příběhy, které si vyprávěli dospělí ještě někdy na začátku devatenáctého století“ coby „kratochvilné nebo hrůzostrašné příběhy“, jak autor uvedl v rozhovoru, když byl pozván do *Událostí v kultuře* České televize v souvislosti s vydáním letošní knihy. Jenže existuje podstatný rozdíl mezi ústními i písemnými vyprávěními šířenými mezi dospělými před dvěma sty lety a současností. Tehdy ty příběhy v sobě koncentrovaly žitou a použitelnou zkušenost, nesly v sobě varování či povzbuzení

dobovému publiku, pro něhož takové vyprávění mohlo mít zásadní význam, váhu archetypu, zásadního existenciálního kompasu, aniž ti lidé pojem archetyp znali. Účinek, ale i smysl archetypálních příběhů je nyní neskonalé vratší a problematičtější, neboť můžeme sice zastávat přesvědčení, že lidé se ve své podstatě příliš nemění a určité situace se opakují, jen za použití jiných prostředků, ale osobně v tom zaujímám skeptičtější a kritičtější stanovisko, vycházející z přesvědčení, že způsob našeho života nám odebral možnost naplno pochopit, jak lidé žili před dvěma sty lety a co pro ně třeba právě ústní slovesnost znamenala. Pohybujeme se pouze na rovině tušení a zdání, naše představy o tom jsou vlastně fikčním světem. A pokud se tedy tvůrci nepodaří vycizelovat mimořádně pronikavé podobenství, kdy nabudeme intenzivní dojem, že skrze minulost mluví o nás a k nám, tak takové variace na apokryfy, arabesky, zkazky či legendy, z nichž sestává soubor *Smrt staré Maši*, jsou víceméně příběhy pro čtenářské kratochvíle, s rozmilými aktualizacími motivy.

„Obecně mi chybí krásná čeština. Je docela normální, že jazyk bývá líný a člověk sklouzne k nejjednoduššímu vyjádření, ale čeština je tak barevná, že jsem chtěl využít možností, které dává,“ řekl autor ve vzpomínutém interview. Lexikální a stylistická vybavenost Maňáka je nepopiratelná a dá se z jeho svazku pokládat na stůl jedna pasáž za druhou, které to dokazují. Například: „Pořád chystá tenata. I železa a klece. A taky si dal poslat pro psy,“ odpovídal a seděl zpřímá. „Nevím proč, když má zaječiny plnou káď. Navíc sám říká, že to je laciný plevel. A ani se mu nedivím,“ pokračoval a přesvědčoval se ke klidu, jenže byl jak v křeči. „Prašivina.“ — Nebo:

„Otevřel ústa a kružba jeho rtů se rozšířila tak, že by svedla pojmut svět. Artistu, co se ještě nestihl klidit ze scény, uchopil pod ramenem. Potom mu cizinec zahučel do temného chřtánu.“

Jenže autorovo vyznání jazyku zůstává na půl cesty. Tématem jeho povídek není takřikajíc jazyk a styl sám, kdy čtenář je přiváděn k údivu a zjištění, co všechno jazyk svede vyjádřit, jak skrze nevidaná, nevšední slova a stylistické kroužení lze překvapivě doplnit až „za krásu“, rozuměj k obsahu, jenž se nějakým způsobem týká prakticky každého z nás a stojí už vlastně mimo literaturu — Vančurovo *Rozmarné léto* je toho školním příkladem. (A naopak třeba v dnes již prakticky zapomenutém posledním románu Vladimíra Neffa z roku 1981 *Roucho pana de Balzac* virtuózní styl s květnatým výrazivem a vykrouženými souvětími napudroval fabulačně rozkošnický, nakonec ale snadno zapomenutelný příběh.) Skoro bych řekl, že Maňák na tento druh „vančurovské“ krajnosti nemá nažito či nastudováno, protože takové absolutní oddání se jazyku zároveň pracuje s vědomím, že autorská bytost, její Já, do vyprávění vtělí právě něco „nadliterárního“, co vychází ze životní zkušenosti či ze sofistikovaného teoretického konceptu.

Na křižovatce

Maňákův povídkový pultucet je svým způsobem bezpříznakový. Mohl jej napsat zručný stylist třicetiletý i sedmdesátiletý, mohl jej stvořit v roce 1994 nebo 2021 a nejspíš i roku 2043. *Smrt staré Maši* je zkrátka titul autora, který shůry obdržel dar vyprávět příběhy a psát a nemůže bez této aktivity být. Tomuto typu spisovatelů, jakkoli talentovaných, od určitého okamžiku jejich tvorby hrozí, že svou bibliografii sice zdárně rozšiřují, ovšem publikují knihy tu lepší, tu horší, ale již žádné, které by naplnily jejich původně vnímaný potenciál. Právě v tomto přelomovém okamžiku, možná nikoli náhodou v čase svých Kristových let, se podle mě Vratislav Maňák nachází.

Autor je kulturní publicista a kritik, editor webu ČT art.

**Lexikální a stylistická
vybavenost Maňáka
je nepopiratelná**

Povídky z minulosti o současnosti

Ondřej Nezbeda (ed.) — Klára Fleyberková — Josef Chuchma — Kryštof Eder

Po souboru existenciálních povídek o samotě a společenském románu z padesátých let přichází Vratislav Maňák s experimentem. Skrze archaické a folklorní žánry zkouší vyprávět příběhy z dávné historie, které se vztahují k vášnivým diskusím dneška. Legenda „O tetřevích perlách“ vypráví o ohrožení vzácného ptáka, v úvodní povídce „O smrti staré Maši“ autor domýšlí život Ježíšovy matky Marie, který jí církve odepřela, povídka „O Žitovi“ je v podstatě příběhem kejklíře s veřejným míněním, legendou o populismu. Daří se mu ale tato témata skutečně reflektovat, nebo jde jen o osobitou literární hru?

Josefe, ve své kritice píšete, že Maňákovy povídky jsou planě nadčasové. Nezaujal vás tedy v příběhu „O smrti staré Maši“ feministický podtext nebo v legendě „O tetřevích perlách“ podtext ekologický?

JCH: Ta témata tam samozřejmě nějak jsou, ale jde o jejich naléhavost. Když se píše historická próza, tak se předpokládá, že ten obraz minulé doby má něco říkat nám, v přítomnosti. Proč taky jinak o minulosti psát? Možná pro radost. Pro mě osobně jsou ty povídky spíš bezpečnými hrátkami.

Jsou i pro vás ostatní Maňákovy povídky bezpečnými hrátkami?

KF: Já nevím, jestli bezpečnými. Pro mě je hlavní sdělení povídek v tom, že je úplně jedno, v jaké době se nacházíme, protože témata, kterým se Maňák ve své knize věnuje, se opakují v každé době. A to, s čím jsou spojená, je možná archetypálně schované víc v každém z nás než ve společnosti.

KE: Já si ale nejsem jistý, jestli to, o čem mluvíte, Kláro, chtěl Maňák docílit. Soudím podle anotace a jeho dvou rozhovorů ve *Tvaru* a *Kavárně Hostu*. Konkrétně mluví o tom, že *Smrt staré Maši* stojí plnou vahou v současnosti, ale má historický kostým nebo kostým starších žánrových struktur. Jenže já si myslím, že ta témata neuchopuje dnešní perspektivou. Vezměte si třeba povídku „O kupci a ševci“, která vypráví o nějaké kulturní apropriaci, ale to přece není úhel pohledu, který tam Maňák reflektuje. A není to ani něco, co by se dnes dělo. To se možná týká něčeho, co se dělo kdysi a dnes se to jen stalo aktuálním. Což není reflexe, která by nesla výpověď pro současnost. A tuhle výhru bych vedl napříč všemi texty té knihy.

Takže v podstatě souhlasíte s tím, co říká Josef Chuchma? Že Vratislav Maňák sice vypráví o současných tématech, ale bez hlubší reflexe a naléhavosti?

JCH: Já bych k tomu ještě řekl jednu poznámku. Nejsem si jistý, že se dá jednoduše říct, že všechno, co zažívali naši předchůdci, zažíváme v jiném kontextu i my. My vůbec nevíme, jak žili lidé

Oceňuju, že se Maňák umí žánrově a stylisticky proměňovat

Klára Fleyberková
slovesná dramaturgyně
stanice Vltava

před dvěma sty lety, natož třeba před pěti sty. Vždycky jde o projekci. Řeknu to obecně na příkladu: jsem natolik starý, že jsem na vlastní kůži zažil normalizaci, takže když nastoupil Babiš do vlády a začalo se ve spojitosti s ním mluvit o normalizaci, ošival jsem se. Normalizace vypadala úplně jinak, to slovo má konkrétní obsah. Proto jsem obecně skeptický k paralelám.

KE: Maňák ale nechce dělat paralely. On chce vypovídat o současnosti, jen ve formátu, který není pro současnost úplně typický — ve stylu zkazky, arabesky, pohádky. Jenže se mu nedaří uchopit ty problémy současnosti v tom, co se děje nyní.

JCH: Tak se zkusme podívat třeba na tu povídku o pytlácích, kteří loví tetřevy někde na českoněmeckém rozhraní. Ta povídka přece vůbec nemá ekologicko-pytlácký rozměr, taková paralela tam není. Jde o obraz komunity v útlumu, rozkladu. Je to zpráva o místě, které ztrácí svou identitu, jehož součástí byli právě i ti tetřevi. O pytláctví v podstatě vůbec neběží. Už v tom, jak ty povídky vidíme takhle různě, se ukazuje, že není jasné, co je jejich tématem.

KE: Konkrétně v téhle povídce lze dotyk se současností vidět třeba

i ve vysídlování té vesnice, o to ale nejde. Já si právě myslím, že je nešťastné nebo minimálně oklešťující, když se těm povídkám takhle zvenčí nasadí nálepka alegorie. My v Česku máme alegorii asi nejvíc spojenou třeba s *Farmou zvířat*, kterou si čtenář může vyložit jedna ku jedné. Jenže kdyby se konkrétně povídka „O tetřevích perlách“ nečetla jako alegorie, měla by mnohem větší působnost.

JCH: Ano, to jste v jedné větě řekl, co nad tou povídkou cítím, a to jde o nejlepší kus z celé knihy.

Josefe, vy tvrdíte, že ta povídka nemá ekologický podtext, že je to spíš příběh rozpadu komunity. Sám Vratislav Maňák ale v jednom z rozhovorů mluvil o tom, že inspirací mu bylo vyhubení nosorožců bílých kvůli jejich rohům, které mají — stejně jako tetřeví perly — posilovat potenci. Proto je pytláci loví.

JCH: Ale to nemá s ekologií nic společného, to je prostě obraz lidí, kteří tetřevy vidí jako součást své identity, podobně jako Inuité mají za součást své identity tuleně. Inuitům se vytýká, že tuleně zabíjejí. Oni je ale nezabíjejí ve velkém a pro zisk, ale proto, že je potřebují k životu jako potravu, ke svému základnímu přežití. Takhle se tam ty interpretace nedají vkládat. Ale vidím, že Klára se nadechuje a nesouhlasí...

KF: Lehce nesouhlasím, protože si myslím, že se tam vkládat můžou a že se to po nás dokonce chce. Ta kniha přináší podloží, ve kterých jednotlivá témata můžeme nacházet, a to ekologické je jedno z nich. Samozřejmě to neznamená, že ho tam musí nalézt každý, ale nějakým způsobem tam přítomné je.

KE: U téhle povídky to tak být může, ale u jiné — konkrétně „O dvou minaretech“ nebo zmíněné „O kupci a ševci“ — tohle podloží nenajdete a autor po vás chce, aby byly čteny s jednoznačným vyzněním. A právě proto mi přijdou prvoplánové.

JCH: A já bych doplnil Kryštofa a k těmhle dvěma přidal i závěrečnou povídku „O Žitovi“.

Josef Chuchma také Maňákovi vyčítá, že jeho povídky mohly být napsány stejně před sto lety jako dnes, že je mohl napsat třicetiletý stejně jako sedmdesátiletý autor, že nejsou zaujaté současností. Opravdu se o to autor přinejmenším nesnaží? Třeba mu nejde o alegorii, ale o mnohoznačnost, kterou mu ty starší žánry umožňují. Nechce být doslovný.

KF: Já naopak silně cítím, že to píše mladý autor, a to právě kvůli těm zmíněným tématům, která jsou tam schovaná — ať už je to rasismus, levná práce, nebo třeba *slow fashion*. Rozhodně jsou to témata, kterými se zabírá právě dnešní mladší generace.

KE: Ta témata tam jsou, ale jejich zpracování mi nepřijde tak oslňující, sugestivní a naléhavé, abych si řekl, že tohle je způsob, jak se literárně k současnosti vyjadřovat.

Jde však o stylistická cvičení nebo kratochvilnou četbu, jak o tom píše Josef Chuchma?

KE: Ne, neviděl bych to jako stylistická cvičení. Myslím, že Maňák má opravdu potřebu se těmi tématy zabírat a nějak je reflektovat, jenom si nemyslím, že spojení jeho tvůrčí invence se způsobem, jakým se vztahuje k současnosti, je to nejlepší, čeho je literatura mocna.

JCH: Tak se pojďme bavit o tom, proč Vratislav Maňák píše svou knihu tím zdobným stylem plným archaismů a novotvarů, proč ukazuje určitou stylistickou ekvilibristiku. Proč tolik krasoducha? Já pořád tvrdím, že kdybyste vám ten text dal přečíst, aniž byste věděli, kdo ho napsal, tak neřeknete, že jde o autora, kterému je třicet tři let. Mně jako pamětníkovi to třeba upomíná některé pasáže z Jiřího Šotoly, a to jsme někde úplně jinde. Přitom když si vezmete povídky z Maňákovy prvotiny, tak tam takový styl nepoužívá.

Nevychází to přirozeně z žánru romaneta, báchorky, ke kterým se Vratislav Maňák v té knize vztahuje?

KF: Právě tak to vnímám. On mě jako čtenáře chce dostat do pohádkové říše, do říše mýtů, a to nemůže udělat jinak než stylisticky, jazykem.

Není to reflexe, která by nesla výpověď pro současnost

Kryštof Eder
kritik a nakladatelský redaktor

KE: Tak to by asi mohl i jinak...

JCH: Když píše pohádku, nemusím být přece krasoduch.

KF: Volí autentický jazyk, který je přiléhavý k formě.

KE: Tady bych se Maňáka taky spíš zastal. Vy jste, Josefe, použil slovo ekvilibristika, ale tu jsem cítil spíš v jeho debutové sbírce *Šaty z igelitu*, ve které na mě ten jazyk působil neadekvátně, zbytečně ornamentálně. Podobně v Maňákově románu *Rubikova kostka*, kterým už se přesunul z bezčasí svého debutu k reflexi minulosti, k dělnické stávce v Plzni v roce 1953. Vybavuju si scénu, kde popisuje nějaký pokoj, kde koberce polehávají a deky odpočívají a podobně. U těchhle povídek a jejich forem se mi ale ten jazyk zdá přiléhavý. Maňákův styl si konečně sednul a z hlediska stylistiky je zatím nejlepší.

KF: Nehledě na to, že se umí stylisticky i žánrově proměňovat, což oceňuju, protože máme spoustu autorů, kteří mají pevně daný styl a každá jejich kniha je variantou té předchozí. Když to „stylistické cvičení“ okleštíme o pejorativní rovinu, tak přece není nic proti ničemu, že si autor hraje s myšlenkami i s formální stránkou. To vnímám naopak jako devízu.

Josefe, vy jste v závěru své recenze Maňákův styl označil za projev

zručné řemeslnosti, které chybí vnitřní naléhavost. Autor se podle vás ocitá na křižovatce, svou další knihu ukáže, jakým spisovatelem bude. Zkratkovitě řečeno — jestli bude literárním ekvilibristou, anebo se vrátí k existenciálně naléhavějšímu tónu. Proč by to mělo být buď, anebo?

JCH: Já si prostě nedovedu představit, co bude ta jeho příští kniha. Je možné, že za dva roky bude publikovat další takovou a pak další a další. A bude to pořád částečně uspokojivá, částečně neuspokojivá produkce. Vybavuju si, jak Jiří Kratochvil v devadesátých letech publikoval v časopisu *Respekt* text, který adresoval Michalu Vieweghovi — psal v něm, že se musí rozhodnout, kým chce jako spisovatel být. A Viewegh se rozhodl, jak se rozhodl. V určité chvíli stojí autor na nějakém rozcestí. Když to řeknu úplně obyčejně, tak si prostě myslím, že Maňák stylem nahrazuje zkušenost. Obyčejnou lidskou zkušenost.

KF: Takže si myslíte, že má styl, ale nemá téma.

JCH: Ano. A hledá ho v tom, že píše takové povídky, o kterých říkáme: je tam trochu feminismu, je tam nějaká ekologie... Co se týče historické literatury, byl jsem odchovaným texty Vladimíra Křesla. A v těch jsem četl jako mladý člověk o bitvě u Hradce Králové, která by mě normálně nezajímala, ale v jeho literární reflexi mě to opravdu zasáhlo. Ale tohle... to je prostě takové *písání*.

Takže neoceňujete ani tu formální, nápaditou hru s žánry?

KF: Třeba nemá svoje bytostné téma, ale mně přijde zajímavé ohledávání možností, jak o těch všudypřítomných tématech psát. Nemusí je prožívat niterně, ale jsou tady, naplňují mediální svět a on přemýšlí, jak o nich mluvit jinak než explicitně, publicisticky.

KE: Jsou však ty možnosti, které Maňák představuje, dobrý způsob, jak se k tomu stavět? Já si myslím, že ne. Protože tím se ta témata nijak nově nereflexují.

A oceňuješ, Kryštofe, alespoň tu snahu vyprávět jinak, udělat

krok stranou? Nebo to pro tebe nemá žádnou hodnotu?

KE: Na to se mi těžko odpovídá, protože to je něco, co si s Maňákem přirozeně spojuju — tu nostalgii, která je ve všech jeho textech celkem evidentní. Mně se nezdá, že by ta povídková sbírka na rozdíl od *Šatů z igelitu* vykročila radikálně jinam, že by to byl nový způsob psaní. Nevidím v tom hledání způsobu výpovědi. Nebo třeba ano, ale už v políčku, které si Maňák předtím vykolíkoval. A teď uvidíme, jak se v něm bude pohybovat dál.

Josefe, vy jste říkal, že si neumíte představit, co můžete od Vratislava Maňáka příště čekat. Není to ale dobře?

JCH: Já vím, na co narážíte, ale já jsem tou ne úplně přesnou formulací chtěl říct, že jsem prostě zvědavý, o čem bude psát. Jestli bude mít téma, anebo jestli vytáhne další vějíř jakýchsi „podtémat“, na kterých bude ukazovat svou spisovatelskou dovednost. Abych odhalil ledví — mně jsou prostě bližší autoři, kteří publikují pět šest knih za život, ale každou z nich si pamatuju. Třeba Ernesto Sabato napsal tři romány za celý život. A jednu novelu. Asi přemýšlel o tom, co psát a proč vlastně psát. My jsme v zajetí strašné nadprodukce, panuje tu nesnesitelná snadnost publikování a vlastně i psaní. Já v tom ale nevidím vůbec žádný boj s překážkou.

Vratislav Maňák ale na rozdíl od jiných autorů a autorek publikuje knihy s časovým rozmezím čtyř až pěti let...

JCH: Ale mezitím vydává ještě tituly pro děti... Já bych měl ale ještě poznámku k jednomu termínu, který tu padl, a to jsou „stylistická cvičení“. On totiž nemusí být jen pejorativní. Vezměte si *Stylistická cvičení* Raymonda Queneaua, ve kterých dokazoval, co všechno jsou takzvaná stylistická cvičení s to vyjádřit, jak mocný je jazyk nástroj. A pak je druhý význam toho sousloví, a to jsou skutečně etudy, cvičení, kterými si zkoušíte druh řemeslné schopnosti. Ale to, že skvěle hrajete etudy, z vás ještě nedělá špičkového interpreta, když to přenesu do hudby. A stejně

Maňák stylem nahrazuje zkušenost. Obyčejnou lidskou zkušenost

Josef Chuchma
literární kritik, editor webu ČT art

tak je to myslím v případě Vratislava Maňáka.

S čím jste tedy tu knihu odkládali? Se zklamáním?

KE: O úplném zklamání bych nemluvil, ale ten zážitek mohl být silnější třeba už jen tím, kdyby tam nebyla ta anotace, ve které se píše, že jde o „pokus vyprávět o současnosti tak, jako by se už dávno stala a zbyla z ní jenom torza mýtů — nebo přesně naopak, je to pokus hledat v současnosti to, co z mýtů ještě zbývá“.

Ty se jako kritik při čtení řídíš propagačními texty?

KE: Řídí se tím čtenáři, kterým je ta anotace určená, a mimochodem tuhle formulaci zmiňuje i Vratislav Maňák v rozhovorech. A když tu knihu vztáhnu k tomu tvrzení na zadní straně, tak jsem zklamaný, protože v těch povídkách nic takového nenacházím.

KF: Já nemůžu říct, že bych byla vyloženě zklamaná. Mě to bavilo číst, bavila mě i ta hra s jazykem, i ta hra na hledání témat. Pro mě je to prostě kniha, která mi předkládá souhrn dnešních problémů a ukazuje mi, že mají mnohem hlubší kořeny. Celou dobu se bavíme o tom, co Vratislav

Maňák chtěl nebo nechtěl nebo měl nebo neměl, ale mně je to vlastně jedno. Mně jde o to, co se stalo, když jsem tu knihu četla — jestli mě to vedlo k nějakému přemýšlení, a pokud ano, tak je to pro mě v pořádku. Ani mě moc nezajímá, co je osobní téma Vratislava Maňáka. Samozřejmě v případě, že bych cítila, že z toho pro mě „nic neleze“ a že se mi po těch dvou stech stranách nic nestalo, tak se začnu ptát, co je špatně. Ale já jsem měla pocit, že se můžu těšit z jazyka, který třeba pro současnou českou literaturu není úplně obvyklý, mohla jsem si užívat hry, že takovým jazykem, který není současný, mluvíme o něčem, co současně je. A že si o tom, co je současné, můžu přemýšlet. Takže mě to celkem uspokojilo.

KE: V tomhle se naše zážitky s tou knihou rozcházejí, protože mě právě k dalšímu přemýšlení moc nevedla.

JCH: Já jsem tu knihu vzal jako zprávu. Zprávu o současném mladém, nesporně talentovaném autorovi, který navazuje na určitou linii české literatury, a uvědomil jsem si, jak je obtížné vstoupit na tohle území a obstát v něm. Když zůstanu jen u zmíněného Vladimíra Křenera, tak on o svých tématech, jako bylo češství od svatého Václava až po devatenácté století, začal uvažovat až ve zralém věku. A já si prostě myslím, že Vratislav Maňák na sebe vzal, ačkoli tady o tom mluvíme jako o díle rozverných vyprávění, docela těžký úkol, kterému nedostál i proto, že to nemá dostatečně domyšlené. Něčím, co je dílem životní zkušenost, dílem určité věci, které se ve vás ukládají roky a roky, až jim nějakým způsobem porozumíte. Teprve pak můžete skrze minulost vyprávět k přítomnosti. Sami jste často zmínili, že se Maňák témat „dotýká“. A já si právě myslím, že on i přes ten barvitý jazyk zůstal u publicistické reflexe. Že tomu chybí reflexe existenciální. Protože jaká jiná má smysl, pokud píšete historickou prózu a chcete něco říct k současnosti?

Poslechněte si kritickou diskusi naživo na Hostcastu Kverulanti. Najdete ji na Spotify a dalších platformách.

Markéta Musilová

Helen Oyeyemi
Perník
 přeložil Petr Onufer
 Argo, Praha 2021, 256 stran

Byla nebyla jedna země, kdesi daleko, a je otázka, zda vlastně vůbec kdy byla, protože o její existenci se lidé prou a nemůže ji potvrdit ani Wikipedie. Země to byla podivná, nehostinná, lidé v ní povětšinou chudí a nijak zvlášť přívětiví. Říkalo se jí Andersajtanie (Druháštrana). A právě tady žily matka s dcerou, Margot a Harriet, chudé a bezvýznamné, které od ubíjejícího osudu většiny krajanů zachránil um, jenž se v některých rodinách této země dědil z generace na generaci: pečení perníku. Nechutnal každému, byl zvláštní, trpký, ale kdo ho okusil, nemohl už jinak...

Moderní pohádka, strašidelný příběh okořeněný specifickým humorem (a špetkou magického realismu či surrealismu), stará pohádka v moderním hávu — tak jako většině tvorby Helen Oyeyemi se románu *Perník* dostalo mnoha nálepek. Na jednu stranu jsou tyto interpretace jejího dosavadního díla příhodné a pochopitelné: dá se pod ně schovat leccos

neuchopitelného a odporujícího logice a vše přičíst na vrub notoricky známým archetypálním příběhům (Sněhurka, Krysař, Pohádka o perníkové chaloupce a mnoho dalších). O románu *Perník* to platí dvojnásob a nějaká interpretační berlička je skutečně potřeba. Ať se na tuto knihu díváme z jakékoli perspektivy, nedává zdánlivě smysl. Nesplňuje definice moderního románu, není ani pohádkou, ani mýtem. Ve své podstatě je to čistá metanarace: matka vypráví svému dítěti pohádku na usnutí, ale pohádku plnou odboček, vzájemně se překrývajících časových vrstev a paralelních světů, těch „skutečných“ i „imaginárních“, kdy jedinou spojnici, kostrou, která drží jinak nesourodou směsici stylů a žánrů pohromadě, onou příslovečnou cestičkou z drobků vedoucí ke světlu, je právě všem známý pohádkový příběh o chaloupce z perníku, Jeničkovi a Mařence a záchraně nevinných životů.

Pokud se definice žánru pohádky na něčem bezezbytku shodnou, je to skutečnost, že se většinou jedná o ústně tradovaný příběh, který vede přes mnohé peripetie a zvraty (často obhajitelné pouze výskytem nadpřirozena) ke šťastnému konci. Pro pohádky je typické také to, že se díky ústnímu podání rozšířily v mnoha podobách po celém světě. Staly se příběhy archetypálními, jakýmiisi předobrazy mnoha následných verzí

a kopií. V případě Helen Oyeyemi a její moderní Perníkové chaloupky je to však verze po všech stránkách surreální a extrémní.

Sama Helen Oyeyemi se jakémukoli povrchnímu škatulkování svého díla brání. Nepopírá vliv oblíbených autorů a notoricky známých příběhů (mimo jiné Shakespearovy *Zimní pohádky*). Nezajímá ji současnost, nechce se vyjadřovat a hodnotit svět kolem sebe, natožpak „pravdivě“ zachycovat realitu. Jak autorka prohlásila ve svém nedávném rozhovoru v *Hostu* s Ladislavem Nagyem, který do češtiny převedl její předchozí román *Dívka jménem Boy* (Argo, 2016), literatura jsou pro ni především příběhy, které náš svět obohacují o světy jiné, vždy jsou to však příběhy a světy vymyšlené, které si nikterak nenárokují pravdu. A na takto známých příbězích je nejlepší právě to, že už je všichni znají, tolikrát je četli a slyšeli, že se dají využít jako stavební kameny, na nichž lze dále stavět a jež si lze upravit k obrazu svému.

K tradici a historii Helen Oyeyemi přistupuje jako ke konstruktům, k něčemu, co ve skutečnosti nikdy neexistovalo: jsou pouze studnicí příběhů, prostorem otevřeným k nejrůznějším interpretacím. I proto se její romány blíží spíše definici romance, a nikoli románu. Román, minimálně ten realistický, si tradičně osobuje nárok na pravdu a tváří se jako dílo,

kteřé zachycuje to, co se skutečně stalo. Vše v něm je dané a směřuje k nějakému přísnou logikou danému cíli. Romance naopak akcentuje volnost, hravost, proměnlivost. Pokud navíc autor nějakým způsobem pracuje s tradicí a minulostí, čerpá vždy jen z fragmentů, úlomků minulosti, které mu zanechal někdo jiný. V případě literatury se často jedná o příběhy, které předtím, než byly zaznamenány, kolovaly dlouhá staletí pouze ústně, proto bylo leccos postupem času přidáno, pozměněno nebo se ztratilo v překladu. Už to přispívá k nevěrohodnosti takových zdrojů a dává spisovateli svobodu nakládat s těmito materiály, jak uzná za vhodné.

Zastavme se krátce u samotné „Perníkové chaloupky“, která je logicky jedním z hlavních metatextů *Perníku* Helen Oyeyemi. Jeníček a Mařenka (alias Hansel a Gretel a podobně) šli do lesa a ztratili se. Jeníčka a Mařenku zavedl do lesa tatínek, který tam sekal dříví, a děti se nedopatřením ztratily. Případně je tam zavedl úmyslně, protože byl chudý a neměl jim dát co jíst, nebo je tam v nejhororovější verzi zavedl, protože ho k tomu přinutila jeho nová žena a macecha dětí. Vidíme, že už počáteční východisko známé pohádky se může diametrálně lišit. Totéž platí i o dalších částech příběhu: někdy jdou do lesa pouze jednou, jindy třikrát, pak je tu varianta s drobečky a holoubky, také záchrana probíhá různými způsoby: buď jen utečou, naloupou si perníček a vrátí se domů, či je honí perníkový dědek nebo čarodějnice a zachrání je žena pracující na poli slavnou šarádou, kdy předstírá nedoslýchavost. Verze a interpretaci tohoto příběhu je tolik, že přímo volají po dalším zpracování, navíc mnohá témata lze uchopit i symbolicky: sourozenecký vztah, vztah rodičů a dětí, střet iluzí a reality a samozřejmě boj dobra a zla a jiné.

Román *Perník* je v podstatě rodinná sága: líčí osudy tří žen, tří generací rodiny Leeových — Margot, Harriet a Perdity. Žijí v Londýně relativně konvenčním středostavovským životem a Harriet občas peče perník, jehož recept si rodina přivezla ze své domoviny, Andersajtanie. Vše probíhá standardně až do chvíle, kdy Harriet

zjistí, že její dospívající dcera Perdita chodí za školu a lže jí. Dívku nakonec najde doma v bezvědomí na pokraji smrti. Nejprve se domnívá, že se Perdita pokusila o sebevraždu. V netradičních románech Helen Oyeyemi však nikdy není nic takové, jak se na první pohled zdá. Když Harriet sedí u Perdityna lůžka v nemocnici, najde u ní prstýnec, který moc dobře zná ze svého vlastního dospívání — artefakt, který se vynořil z jiné doby a jiného světa, v podstatě jakýsi klíč, který otevřel Perditě dveře zpět do minulosti a málem ji stál život. Na Perditinu žádost začne Harriet dceři vyprávět pohádku na dobrou noc: o jedné statečné dívce, perníku, perníkové chaloupce a jedné pohledné čarodějnici. Brzy se ukáže, že to není zas tak úplně pohádka, ale její vlastní životní příběh. Drobečky vzpomínek zavedou Perditu do matčina dětství a dospívání v zemi, kterou ona sama nikdy nepoznala — Harriet jí vypráví o perníku, který pro chudé rodiny představoval jedinou možnost obživy, a o náhodném setkání ve studni s tajemnou a bohatou Gretel Kerchevalovou, které jednou provždy změnilo osud celé rodiny Leeových. Původní konstrukce románu se v té chvíli začíná bortit. Magické, neskutčné a nelogické prvky postupně převládají a Perdita (a spolu s ní i čtenáři) se vydává na cestu do neznáma, podobající se horské dráze či horečnému snu, kdy v ochromující rychlosti z mlhy jen tu a tam problesknou pevné kontury.

Není asi překvapením, že klíčovou roli v takto komplikovaném a mnoho-
vrstevnatém románu hraje symbolika. Nejmladší z hrdinek, Perdita, není jen jedna z postav Shakespearovy *Zimní pohádky*, její jméno také v překladu znamená „ztracená“. A ztracená je hned několika způsoby. Hledá odpovědi na otázky, které se celá léta bála položit: kdo je její otec, jak přišla na svět (její matce bylo v době porodu pouhých sedmnáct let), jako každá dospívající hledá sama sebe a především pátrá po svých kořenech. Podobně symbolickou roli zastává i titulní perník. Není jen lákavým pokušením jako v originální pohádce — pro obyvatele Andersajtanie je možností úniku, určitou devízou

i prokletím a příslovečným jedem — příčinou zotročení mnoha andersajtánských dívek navenek mesiášskou rodinou Kerchevalových.

V románu *Perník* vstupuje do hry poprvé i Česká republika. Není to žádné překvapení vzhledem k tomu, že Helen Oyeyemi již bezmála osm let žije v Praze. Svůj vztah k naší zemi a její metropoli nazvala „nenávisť na první pohled“, jež se posléze změnila v cosi jako posedlost a fascinaci, a to především zásluhou letitých nánosů, které na člověka dýchají z každé zdi a dlažební kostky. Helen Oyeyemi však na důvěrně známá místa pohlíží očima cizinky, proto je čeští čtenáři nepoznávají. Opírá se o bezpečnou znalost, takže její Andersajtanie je sice místo nehostinné a podivné, ale není alespoň plně divé zvěře a nepyšní se rozeklaným mořským pobřežím jako v Shakespearově *Zimní pohádce*. „Nic jako domov neexistuje,“ říká jedna z postav slavného *Čaroděje ze země Oz*. Přesně takový ambivalentní vztah mají k domovině i postavy románu *Perník*. Jejich Andersajtanie je místem, po němž zoufale touží, ale kde v téže chvíli nemohou (nebo nedokážou) být. A pokud by se tam nakrásně chtěly vydat, je nutné využít nezvyklých prostředků, třeba i zázračných.

Perník Helen Oyeyemi je těžký oříšek. Je vším možným, od bildungsrománu, rodinné ságy, pohádky až po komplikovaný psychologický román, a zároveň ničím z toho. Rozhodně to není čtení do vlaku na ukrácení dlouhé chvíle ani pohádka před usnutím. Je třeba se k němu opakovaně vracet, nejen kvůli znamenitému překladu, ale také kvůli mnoha detailům, které by mohly při prvním čtení lehce uniknout. Po jeho zdolání čtenáře nečeká povznášející uspokojení, spíše si bude připadat, jako by se právě probudil z podivného snu a musel pořádkem dokola myslet na některé jeho části, které sice nedávají jako celek úplně smysl, ale ze kterých se mu opojně točí hlava.

Autorka je anglistka a překladatelka.

Kryštof Eder

Lukáš Palán
Surový tvar
 Argo, Praha 2021,
 176 stran

Vesnice je podivuhodné místo; nebezpečné, zlé. Alespoň se tak zdá z trojice české prózy, která vyšla v loňském roce, v níž jako by mezi chalupami, lesy a poli vyvěralo to nejhorší z celé společnosti. V románu Zuzany Říhové *Cestou špendlíků nebo jehel* zinscenovali obyvatelé vesnice, do níž se přesunuli manželé Bohumil a Bohumila, poměrně krutou verzi pohádky o Červené karkulce. V *Dstrukci* Stanislava Bilera se protagonista ve snaze nalézt přirozený řád věcí odstěhoval na vesnici — ta se však hroutila zevnitř. A ani v *Surovém tvaru* básníka a prozaika Lukáše Palána nenacházíme zrovna idylické obrazy z venkovského života. Zatímco totiž Zuzana Říhová pracovala s pohádkovou předlohou a Stanislav Biler se pohyboval na hraně absurdity a alegorie, Lukáš Palán se vrhl do žánru dystopie.

Budoucnost v *Surovém tvaru* působí sice ponuře a drsně, nejedná se však o neobyvatelný prostor, jako je tomu v *Cestě* Cormaca McCarthyho,

jež často slouží jako referenční bod podobně laděných příběhů. Postavy Palánova románu nejsou — alespoň zpočátku — v bezprostředním a každodenním ohrožení života. Nemůžou využívat některé technologické vymoženosti, jako třeba telefony, které v jejich světě nefungují. Jinak se však dny vypravěče a jeho party nijak výrazně neliší od představ, které si mnozí z nás spojují s vesnicí. Zprávy se zde šíří rychlostí světla, největší hodnotou je tvrdá práce, muži a chlapi se scházejí v hospodě, pijí hodně piva, rumu, kouří „válce“ a vedou žabomyší války s „komoušem starostou“.

Pouze některé prvky tak odhalují, že se svět *Surového tvaru* liší od toho našeho: například nebezpečná „psiska“, obývající přilehlé lesy, či bouřky, které v létě přicházejí pravidelně každých čtrnáct dní, dokážou servat střechu a odnést ze stáda několik koz. Čehož vypravěč a jeho kumpáni zneužívají — kozy svým sousedům kradou a spoléhají na to, že za viníka bude označeno počasí. Někteří mladíci mají za sebou nejednu přímou zkušenost se smrtí a násilím. Přesto je jejich vesnice především místem, kde prožívají klíčové iniciační zkušenosti — první pivo, první sex. Z románového světa, který postavy obývají, nicméně poznáváme pouze omezený výsek, takže nelze říct, jak to vypadá za hranicemi vesnice. „Pryč, daleko a cizina jsou pro nás všechno abstraktní pojmy,“ svěčuje se protagonista.

V podstatě jedinou zcestovalou a světaznalou postavou *Surového tvaru* je Egon, jehož vypravěč knihy, tak jako další vesničané, naprosto zbožňuje. Jak název první části

Všichni suroví rodáci

románu — „Čekání na Egona“ — napovídá, tento bývalý hrobař a vášnivý čtenář se nejprve ve vyprávění objevuje jen v retrospektivách a nárazkách. A když už se v druhé části knihy konečně dostane na scénu, má jiné věci na práci než vysvětlovat vypravěči a jeho přátelům, co se děje ve světě.

Na co skejt?

Přezdívky protagonistových kumpánů (Postel, Bečka, Zelí, Želva...) naznačují, že se pohybujeme v prostředí v podstatě kmenovém. Své přízvisko dostávají postavy podle signifikantních rysů. Například Desetikoruna jde s každým za deset korun, Postel všude usne. A jakmile někomu zemřou oba rodiče, začne se mu, nehledě na věk, říkat starej. Tak jako protagonistovi příběhu, jehož otec nežije už delší dobu a téměř nemohoucí matka, jejíž život neúprosně směřuje k ponižujícímu konci, se raději nechá zalít do betonu v základech bunkru, který si hrdina staví spolu se svou partou.

Už před touto událostí má vypravěč na bedrech značný náklad: musí nás seznámit se specifickou podobou svého světa, odvyprávět příběh a zároveň zachovat pózu drsnáka, bez níž by neobstál v krutém prostředí, kde platí jednoduchá a neúprosná logika („Když to neusnadní sbírání brambor, tak k čemu to je?“ odůvodňuje se tu například, proč není skejt užitečný). Zpočátku se autorovi daří tyto linie vybalancovat, a to i díky živelné ich-formě, která vede čtenáře spíš k tomu, aby otáčel jednu stránku za druhou, než aby do detailu promýšlel logiku románového světa. Postupem času však začne vyprávění drhnout.

Až příliš se Lukáš Palán opírá o temnou atmosféru své prózy

Jedním z problémů *Surového tvaru* je zápleтка, která je sice působivá, ale stojí na poměrně chatrných základech (a naplno se rozvine až v druhé části románu). Ústřední parta obdrží dopis, po jehož přečtení se do té doby relativně klidný děj vychýlí směrem k surovosti a brutalitě. Obsah dopisu však není čtenářům odhalen. Musíme se spolehnout na to, že když je z psaní perplex vypravěč a jeho přátelé, kteří se následně začnou chovat jako partyzánská jednotka, určitě v něm stojí něco opravdu vážného.

Tajemství a náznak jsou samozřejmě mocné literární zbraně, v rukách Lukáše Palána však působí alibisticky — jako kdyby se spoléhal na to, že si čtenář spojí psaní s některou z katastrof, kterým se naše civilizace řítí vstříc. Přitom si autor v knize vytvořil podloží pro to, aby mnohé problémy dneška rozehrál přímo, důmyslněji, a tedy naléhavěji. Takto však zůstáváme pouze u vágního „něco je špatně, naše jistoty jsou v ohrožení“. S tím by asi málokdo polemizoval, od literárního díla bychom však čekali, že tyto domněnky vyhrotí, prohloubí, zproblematizuje, zkonkretizuje. *Surový tvar* však spíš klouže po dystopicky líbivém povrchu.

Až příliš se Lukáš Palán opírá o temnou atmosféru své prózy, o působivost prostředí, v němž se smrt blízkých přijímá chladnokrevně a životní obzory většiny postav nesahají dál než za poslední chalupu. Je to podobné jako spoléhat se na to, že když má člověk sepranou flanelku a vypije pivo na jeden záta, bude z něj příkladný vesničan.

Nedostatky najdeme i v kompozici románu. Například protagonistova záliba v retrospektivách se ukazuje jako dvojsečná zbraň. Zpočátku sice příhody z minulosti organicky odhalují zákony románového světa, když jde však ke konci do tuhého

a vypravěč začne na několika stranách vzpomínat na dobu, kdy byl „ještě pořádný prcek“, působí to neústrojně. Navíc se mnohé retrospektivy jeví poněkud zbytné a nahodilé, což ostatně platí i o některých motivech — třeba o protagonistově povětšinou skrývané homosexualitě, které se vyprávění věnuje pouze okrajově. Je patrné, že vypravěč si se svým okouzlením jedním z kamarádů dovede jen stěží poradit — čtenář by však očekával, že právě proto bude téma hlouběji reflektovat.

Temná tvář venkova

Z knih zmíněných v úvodu se dá usuzovat, že se v současné české próze začíná proměňovat zobrazení venkova. V minulých letech — ba možná desetiletích — byl z českých prozaiků s vesnicí nejvíce spojován Jiří Hájíček. Jeho věrohodné popisy kolektivizací zasažených jihočeských vsí, v nichž zůstali povětšinou už jen ti, kteří se od rodné hroudy nedovedli odtrhnout, do jisté míry odrážely (či snad určovaly?) to, jak jsme si o vesnicích navykli uvažovat — alespoň tedy ti z nás, kteří znají život na vsi především z vyprávění.

Tři výše zmíněné tituly z minulého roku však naznačují, že v psaní o venkově je čím dál zřetelnější a významnější mytická, temně laděná linka, již můžeme vést až k Anně Bolavé a jejímu debutovému románu *Do tmy*. V knihách, jež s touto podobou venkova pracují, je vesnice často tajemná, krutá, nevyzpytatelná, vzdaluje se realističnosti; a lidé zvenčí zde nejsou vítáni. Venkov nabízí spisovatelům prostor pro vymodelování relativně jasně vymezeného, specificky fungujícího mikrosvěta.

Lukáš Palán udělal z vesnice v podstatě hermeticky uzavřený celek, jehož kontakt s vnějším světem je minimální. Naprostá odtrženost

dovedla postavy *Surového tvaru* k tomu, že si vytyčily nové pořádky a upnuly se k vlastním jistotám. Jednou z nich je to, že spolu s Egonem se k vesničanům dostávají pravidelně historiky ze světa či moudrost z knih. Když se tato jistota zhroutí, začne se proměňovat i podoba románového světa a z vesnice se stane v podstatě bojiště.

Lze argumentovat, že v základu takto pojetého venkova stojí stereotypní vyobrazení vesničana jako od civilizace odtrženého podivína, který celý život nevytáhne paty z chalupy. Přesto je třeba vyzdvihnout, že se i díky románu Lukáše Palána vesnice v soudobé české literatuře začíná vymaňovat z poněkud vyčerpané popisnosti.

Autor je literární kritik.

Lepší riskovat otevřeností než zavřít dveře...

Magdalena Platzová

Život Dany Němcové
ve vzpomínkách a rozhovorech

Dana Němcová —
Jan Horník (ed.)
„Děj se co děj,
nemáte se čeho bát...“
Torst, Praha 2021, 224 stran

Když myslím na Danu Němcovou, vidím ji před sebou, jak cosi míchá v hrnci. Je zima na přelomu roku 2009/2010, nacházíme se v newyorské rezidenci českého velvyslance při OSN, kterým byl tehdy Martin Palouš, manžel Daniny dcery Pavly.

Byla to, myslím, bramboračka. Nedávno jsem se s pětiletým synem přistěhovala do New Yorku za svým manželem a k Paloušům jsme chodili často, vždycky se tam našli zajímaví lidé. Střídali se tu hosté z Česka a na návštěvu přicházeli i lidé usazení

v Americe. Po jídelně a salonu se proháněly děti, debatovalo se, jedlo a pilo.

Tato otevřená, pohostinná, vše integrující atmosféra zřejmě provází Danu a její potomky, kamkoli se hnou. I na Manhattanu, na snobské Upper East Side, se podařilo vytvořit Ječnou 7, legendární pražskou domácnost manželů Němcových, kde jsem nikdy nebyla, ale o ní jsem slyšela tolik vyprávět. Teď naposledy od samotné Dany Němcové v knize jejích vzpomínek nazvané „*Děj se co děj, nemáte se čeho bát...*“. Pro dny, kdy se nelze zbavit úzkosti nad zprávami z Ukrajiny, by se těžko hledal vhodnější titul.

Knížka je poskládána z rozhovorů, které s Danou Němcovou natočily Ústav pro studium totalitních režimů, Paměť národa a Český rozhlas, a z různých již publikovaných textů. Celek, který Němcová přehlédla a autorizovala, dal redakčně dohromady Jan Horník a udělal to dobře. Švy, i když někde viditelné, nekazí plynutí textu ani nematou.

Dana Němcová se narodila v roce 1934 v Mostě jako jedináček v rodině učitelů. Její rodiče byli „chudí prvorepublikoví Češi v německém prostoru“, bezvěrci a masarykovci. Dětství prožila v Chomutově, za války v Novém Městě nad Metují. V padesátých letech vystudovala psychologii na Karlově univerzitě, kde se seznámila se svým budoucím manželem, psychologem a filozofem Jiřím Němcem. V Praze už zůstala. Nechala se pokřtít, vdala se, s mužem měli v rychlém sledu sedm dětí. Někdy mezitím dostudovala. Pak přišla šedesátá léta, okupace, normalizace, Charta 77, založení Výboru na ochranu nespravedlivě stíhaných (VONS), vězení, soud. Osmdesátá léta, rozchod s manželem a jeho emigrace. Sametová revoluce, krátká dráha poslankyně Federálního shromáždění a pak dlouhá a neúnavná práce ve Výboru dobré vůle Olgy Havlové, kde se věnovala hlavně právní a psychologické pomoci uprchlíkům. Tolik vnější oblouk jednoho života.

Podíváme-li se víc zblízka, spatříme krajinu velice rozmanitou. Zvláštní místo v ní zaujímá

poznávání, hledání, rozšiřování obzorů a duchovní život. Danino křesťanství, které si objevila sama, prochází vším a vše nese, je to radostná víra, založená na porozumění a pomoci druhému. Víra širokého srdce, které nesoudí a před ničím se nezavírá, a to ani v osobní rovině.

První tři děti Němcová porodila ještě za plného studia. „Když zpětně přemýšlím, jak jsem vše i při studiu zvládla, nepřicházím na odpověď,“ říká. „Ale mít děti pro mne tenkrát bylo samozřejmé a jasné. Myslím, že právě víra mne nesla, abych děti brala jako dar a všechno brala neuvěřitelně radostně.“

A jinde: „Život jsem vnímala jako jakousi hru, nikoli ovšem ve smyslu předstírání, ale jako dějství, která na sebe přirozeně navazují, z nichž si člověk vždy může vzít určité pozhledání, že to je dar, že to je něco krásného, něco, co roste.“

Padesátá léta jsou hledačská, intimní. Sem patří krásně popsané přátelství s rodinou Reynkových nebo s Jakubem Demlem. Z šedesátých let Dana vyzdvihuje hlavně možnost kultivace debat uvnitř společenství, ve kterém se setkávali křesťané s marxisty a jeden druhého respektovali, učili se naslouchat. Po ruské okupaci se opět vše proměnilo. Ve všeobecném marasmu se na domácnost Němcových v Ječné 7 postupně nabalilo nové společenství svobodných lidí: český underground. Jeho páteří byla hudba, umění, ale také, což není úplně známo, autenticky prožívané křesťanství. A rovněž soudržnost. Jak říká Němcová: „Moji kamarádi byli kamarády dětí a kamarádi našich dětí zase našimi kamarády. Určitá míra veselí a velká míra soudržnosti nám pomáhaly překonat všechny problémy. Pořád se nám zdálo lepší riskovat otevřeností než zavřít dveře.“

Daniny vzpomínky na jednotlivé přátele jsou stručné a vyzdvihují to, co na nich viděla nejlepšího. Je tu Sváta Karásek, Ladislav Hejdlánek, Jan Patočka, Ivan Martin Jirous, Václav Havel a Olga Havlová a mnoho dalších. O svém vlastním soukromí mluví lakonicky, bez nostalgie nebo náznaku sebelítosti. O emigraci Jiřího Němce v roce

1981 například říká: „Rozchod s manželem samozřejmě znamenal těžkou situaci, ale s pomocí Boží lze zvládnout všechno.“ Své manželství pak shrnuje takto: „Náš vztah se postupně rozklížil hektickou dobou i osobním životem. Přáteli jsme ale vždy zůstali. Vždy jsme počítali jeden s druhým a konec byl dobrý.“ Jaký rozdíl od veřejného vyrovnávání starých účtů, kterého jsme byli v české knižní produkci v posledních letech svědky.

Asi nejosobněji v celé knize zaznívají Daniny dopisy dětem z vězení, kde strávila půl roku ve vyšetřovací vazbě. V jednom z nich najdeme v doušce tuto podivuhodnou větu: „Na tom, jak to s námi dopadne, moc nezáleží.“

Napsat něco takového vlastním dětem se zdá být docela tvrdé, dokud si neuvědomíme, jak moc je právě v této poznámce vyjádřeno celé vnitřní nastavení Dany Němcové. V jejím životě bylo vždy něco, co převyšovalo touhu po osobním štěstí či pohodlí. A tento požadavek vztahovala i na své děti: „Snažili jsme se před našimi dětmi žít pravdivě. Nikdy jsme jim nelhali a děti nikdy neměly pocit, že před námi musí něco skrývat. Děti pro mne byly moji nejlepší partneři. Angažovala jsem se kvůli nim. Aby se za mě nemusely stydět, aby měly šanci jednou žít v nějaké jiné době, aby věděly, že mají svou důstojnost a za něčím si musí stát.“ Na jedinečných fotografiích, které tvoří podstatnou část knihy, jsou často vidět právě děti Němcovy, v různých konstelacích, s různými lidmi, v různém věku. I z výrazů jejich tváří je vidět, že byly plnohodnotnou součástí dění kolem svých rodičů.

Dana Němcová, která nedávno oslavila 88 let, je nositelkou několika významných ocenění, včetně Medaile Za zásluhy I. stupně (1998). Za svůj dlouhý život pomohla mnoha lidem, ale ve vzpomínkách si za to nedává žádnou zásluhu. Ani tu knihu by ostatně sama nenapsala, kdyby ji z ní různí lidé nevytahali po kouskách. Nevěnuje se velkým řečem. Je jako člověk, který míchá v hrnci a přitom odpovídá na zvědavé otázky. Žádné holedbání, jen skutečnost plně prožitého života.

Chytne-li vás fantas, můžete i zmagořit

Viki Shock

Povinná četba pro milce hrůzostrašné literatury

August Apel —
Friedrich Laun
Fantasmagoriana. Kniha, která zrodila Frankenstein
přeložily Lucy Topol'ská
a Ingeborg Fialová-Fürstová
Protimlův, Ostrava 2021,
245 stran

„Co se děje?“ vykřikl Wilhelm, když se za ním ozval hlasitý nářek. Otočil se a spatřil smrtelně bledou Kätchen celou v krvi. Vedle ní stál invalida a s pekelným úšklebkem se zasmál: „Šedesát trefí cíl, tři nemají sil.“ To se sám ďábel v přestrojení vysmívá adeptovi lesnictví, jenž propadl jeho kouzlům a nechtěně zastřelil svou snoubenku v povídce „Čarostřelec“. Je součástí *Fantasmagoriany*, což je „Kniha, která zrodila Frankenstein“, alespoň tak to stojí na obálce pod titulem. Po studii o hororu v českých zemích *Černý bod* a antologii hororů ze Slezska z první půlky minulého století *Fialovi ďábli* přišlo ostravské nakladatelství Protimlův s dalším almanachem hrůzostrašné literatury staré více

než dvě stě let, pocházející tentokrát z Německa. Všechny tři tituly spojuje jméno editora Martina Jirouška, absolventa olomoucké Univerzity Palackého, letos padesátiletého, jenž je hororem přímo posedlý a který české vydání *Fantasmagoriany* inicioval. Kromě toho k ní napsal úvodní studii, ediční poznámku a vybral vhodný dobový doprovod obrazové přílohy s komentáři, obsahující mimo jiné rovněž iluzorní představení optických triků, po němž je kniha pojmenována. Osmero povídek přeložily z němčiny Lucy Topol'ská a Ingeborg Fialová-Fürstová. Kdo je však jejich autorem? To se kupodivu nedozvíme ani z obálky, ani z titulního listu, ale až ze závěru předmluvy, ediční poznámky a obsahu, což mi přijde vůči autorům poněkud nespravedlivé a neuctivé.

Budiž tedy řečeno, že knihu napsali August Apel (1771—1816) a pseudonymní Friedrich Laun (vlastním jménem Friedrich August Schulze, 1770—1849). Poprvé vyšlo jejich společné dílo roku 1810 v Lipsku pod názvem *Kniha duchů* a pro velký úspěch v následujících letech přidali dalších šest pokračování. Na *Fantasmagoriana* překřtil knihu autor francouzského překladu prvních dvou dílů o dva roky později, jenž k ní přidal i další povídky, a tato edice byla následně přeložena do angličtiny. A právě anglický překlad se dostal až do švýcarské vily Diodati, kde se četbou inspirovali Mary Godwinová s pozdějším manželem básníkem Shelleyem, doktor Polidori a lord Byron. Výsledky této setby známe dobře. Nyní se tedy můžeme podívat na inspirační zdroje, neboť zkušený editor Jiroušek vybral pro českou mutaci všech pět původních textů prvního dílu *Knihy duchů* a tři texty z dílu druhého, přičemž zachoval i jejich pořadí.

Knihu otevírá v úvodu zmíněný Apelův „Čarostřelec“, což je bezpochyby nejsilnější a v psychologii postav nejprokreslenější text sbírky, odehrávající se v temných šumavských hvozdech, v nichž jsou vyvolány síly zla, které v hrůzném finále smetou bláhového iniciátora prokleté seance včetně dalších nevinných smrtelníků. Původně se vlastně jednalo o lidovou pověst, kterou Apel vytáhl na světlo boží a již záhy proslavil Carl Maria

Po špičkách až na samu hranici lásky

Klára Fleyberková

Pitevna, pornoprůmysl, polyamorie — Dita Pepe hledá lásku v nejlubších zákoutích

Dita Pepe
Hranice lásky
Wo-men, Praha 2022, 2 kg

von Weber stejnojmennou operou. (Apel však zemřel předčasně, takže libreto namísto něj napsal jeho spolužák Friedrich Kind, který kromě jiného změnil původní vyznění, takže opera končí happy endem, v němž k rodinné tragédii nedojde.) Následná Launova pohádková alegorie „Ideál“ je tak trochu zklamáním. Text je motivicky roztržitý, přeplněný postavami s podobnými navzájem se pletoucími jmény a přeplácáný křečovitými zápletkami. Jeho krkolomnému stylistickému zpracování nepomáhá ani pokus o humornou nadsázku či grotesku. Po hororu sice ani stopy, fantasmagorický je zato dost, a o to autorovi zřejmě šlo. Že však Laun nebyl úplně špatným spisovatelem, dokazuje do textu vložený sonet, který je po všech stránkách výborný. Také „Duch nebožtíka“, opět z Launova pera, je četba poněkud neslaná, nemastná a nudná, ačkoli jistou atmosféru děsu má. Naštěstí přichází opět Apel s původně francouzskou pohádkou „Král páv“, což je stylisticky hladký a čistý text. Český čtenář i divák mohou znát tuto klasickou pohádku ze zpracování Františka Hrubína — pod názvem *Paví král* ji v roce 1978 zfilmovala i Československá televize. Laun si poněkud napraví reputaci příběhem „Spřízněnost s říší duchů“, v jehož pointě ovšem udělal botu, což ho trochu sráží. Až teprve ve dvojici hororů „Mrtvá nevěsta“ a „Umrličí lebka“ se Launovi podařilo nic nezkazit. V prvně zmíněném jsme dokonce svědky příběhu v příběhu příběhu (sic!), přičemž právě zde se prokazatelně inspirovala autorka *Frankensteina*. Antologii pak uzavírá Apelova hororová anekdotka „Černá komora“.

V případě *Fantasmagoriany* se tak i přes pár nedostatků jedná o klasiku žánru, který v době jejího vydání teprve vznikl a jehož byla vlastně základem kamenem, na němž si postavili pomníky jiní velikáni. Každopádně pro fanoušky hrůzostrašné literatury je četba této knihy povinností, nechtějí-li být považováni za omezece.

Dvě kila papíru svázaná v rudém plátně, po horním ořezu bloku těch více než šesti set padesáti stran zvolna stéká sytý růžový nátěr, mizí do ztracena... Na potahu desek je srdce. Je ovšem i na stránkách za oněmi deskami.

Do svých fotografických prací se Dita Pepe vždy vkládá cele. Vzhledem k tomu, že její doménou jsou autoportréty, platí to i doslova. Po několika společných projektech s Bárou Baronovou (*Slečny*, 2012, *Měj ráda sama sebe*, 2014, *Intimita*, 2015) se teď navíc vydala ryze osobní cestou a ne výhradně fotografickou. Kniha, nebo spíš umělecký artefakt, *Hranice lásky* je organická součást jejího doktorského výzkumu, především je pro ni však způsobem, jak zpracovávat vlastní trauma.

V osmnácti letech odešla z domova. Sice neměla kam jít, ale vymanila se z vlivu otce, který se k ní už jako

k malé holčičce vztahoval tak, jak by se otec k dceři rozhodně vztahovat neměl. Dnes, kdy je sama matkou dvou dcer, už to Dita Pepe ví. Stejně tak ví, jak na ně své nezpracované trauma přenesla. A také jak ji samotnou ovlivňuje ve vnímání lásky a jejích hranic. Rozhodla se proto, že je bude zkoumat, že skrze hranice lásky jiných lidí možná lépe uvidí ty své.

Ve třinácti kapitolách nahlíží postupně do užších i rozlehlejších zákoutí tématu. Mluví se tu o lásce mateřské, o lásce a smrti, o lásce k práci či o té pedofilní. Dita Pepe oslovila umělce, vědce, lidi s nestandardními zálibami, životním stylem i profesemi... Slova a obrazy tak otevírají svět pitevný, pornoprůmysl, polyamorie, dětského hospicu, vycpaných zvířat nebo vědecké laboratoře. To, co tato nesourodá místa spojuje, jsou osobní úvahy autorky o té které podobě lásky. To ona na ta místa vstupuje — tím, co je jí nejbližší, tedy fotografií, ale také texty uvozujícími každý oddíl.

Za těmito jednotnými úvody se však řád už hledá podstatně obtížněji. Dita Pepe tu na sebe bere spíše roli editorky, mnohé podkapitoly jsou dílem dalších autorů (Báry Baronové, Aleše Palána nebo samotných zpo- vídaných). Tak jako svazek ohledává hranice lásky, ohledává i hranice různých podob textu. Jednou se začteme do standardního rozhovoru, jindy narazíme na souvislou výpověď nebo také na fotoromán jako z devadesátkového *Bravíčka*.

Lehce chaoticky a nahodile působí i sama struktura knihy. Čím si například poměrně krátký rozhovor s autorkami realistických panenek vysloužil vlastní oddíl? Proč se ve výpovědích Švýcerek, které Dita Pepe posbírala při pracovním pobytu v Curychu, opakují myšlenky a témata, jež jsme četli už o desítky stránek dřív? Místy to působí, jako by se autorka některých materiálů nechtěla vzdát, i když už téma nikam dál nerozvíjeji, anebo si zkrátka nevěděla rady „kam s tím“.

Jenže ono je to tak — *Hranice lásky* není kniha, kterou má člověk konzumovat s přísným ratiem. Je o emocích a emoce také vyžaduje. Jakmile na to přistoupíte, přestanete trvat na neotřesitelném řádu a oddáte

se svobodnému toku textu a fotografií, které rozhodně neplní jen funkci ilustrace, poskládá se vám před očima mozaika z těch nejrozumnějších náhledů na svět a naše role v něm.

Socioložka a odborná konzultantka rukopisu Lucie Jarkovská Dítě Pepe napsala: „Ty vlastně chceš, aby to bylo takové zastřené.“ Řekla, že autorka chodí kolem tématu „po špičkách“, čímž naráží na obsahovou stránku věci, ale vlastně tak nechce celkem trefně pojmenuje i tu formální. Čtenář se v knize pohybuje, jako když se v noci vydá setmělým bytem. Tichounce našlapuje, sem tam do něčeho narazí, neorientuje se zcela jasně, musí jít tak trochu po citu, intuitivně... Snažit se vidět všechno ostře jako ve dne je marné.

A podobně po špičkách se pohybujeme i v bolavých tématech, která kniha nabízí. Otevřené popisy traumatických zážitků s bulvárním potenciálem ani velkolepě naser-vírované teze, jak se co má a nemá prožívat, na jejích stránkách zkrátka nenajdeme. Nalezneme tu „jen“ řadu zcela unikátních náhledů na svět, vztahy a lásku. Mnohé nám nebudou blízké, některé nás budou vyloženě konfrontovat s vlastním viděním, ošklivě si o ně narazíme malíček. V tom je však síla té přetěžké knihy. Pakliže Dita Pepe chtěla skrze oslovené autory nahlédnout samu sebe, nabízí vlastně tentýž proces i čtenáři. Ona i my tak nacházíme své Hranice lásky. Nejasné, zastřené, ale přece tam jsou.

Zanechte vši naděje...

Vladimír Stanzel

Car, Stalin, Chruščov, Brežněv,
Putin — „vsjo rovno“.

Ve čtvrtek 24. února 2022 definitivně skončila jedna epocha evropských dějin. Rachot tankových pásů a dunění ruských okupantských holínek na území svrchované Ukrajiny přinesly do Evropy největší válečný konflikt od roku 1945, uvrhly většinu

Alexandr Mitrofanov
**Mrazík s pendrekem
v ruce. Proč je současné
Rusko takové a proč
nemůže být jiné**
Prostor, Praha 2021,
190 stran

lidí do šoku a nutily je se ptát, jak je to možné, co k tomu Rusko vedlo, bylo opravdu nutné... Odpovědi na některé tyto otázky může poskytnout poslední kniha Alexandra Mitrofanova nazvaná *Mrazík s pendrekem v ruce*, která vyšla necelý půlrok před začátkem ruské anexy a má takřka profetický charakter.

Její autor patří v českém mediálním prostoru k nepřehlédnutelným osobnostem. Svými komentáři v *Právu*, *Novinkách*, Českém rozhlase a svými tweety si získal respekt profesní komunity (mimo jiné je laureátem Ceny Ferdinanda Peroutky a Ceny Karla Havlíčka Borovského) a vybudoval si i početnou fanouškovskou základnu, která oceňuje ostrost jeho vidění, cit pro jazyk i originální pointy. Jako důsledný demokrat bývá v diskusích terčem útoků z obou krajů politického spektra a jeho texty napomohly rehabilitaci levicového, respektive sociálního pohledu na českou polistopadovou společnost. Ačkoli má kořeny v Rusku, kde prožil dvaadvacet let, zabýval se převážně komentováním naší politické scény a jí se také věnovaly i jeho první dvě knižní publikace. *Mrazíkem* vykračuje z tohoto rámce a metaforicky se tak vrací ke svým kořenům, aby přinesl

osobní, angažovaný pohled na současnou Ruskou federaci, na to, jaká je a proč je právě taková.

Knih rozhodně není pokusem o analytickou studii opírající se o vědeckou metodologii, a nelze ji proto poměřovat třeba s texty Timothyho Snydera nebo Anne Applebaumové — ostatně sám autor na tento fakt poctivě upozorňuje v úvodu. Jde spíše o mozaiku, v níž se mísí fakta, citace z různých studií, ruské literatury, kine-matografie a publicistiky s autorskými komentáři a interpretacemi, pochopitelně dojde i na osobní zkušenosti — těch by ovšem mohlo být více. Časová linka knihy opisuje kruh — začíná případem dnes nejvýraznější osobnosti ruské opozice Alexeje Navalného, jehož si nijak neidealizuje, poté sestupuje do minulosti, ke „kořenům zla“, do doby bolševické revoluce (s příležitostnými exkurzy do hlubších vrstev ruské historie), a provází čtenáře přes stalinistický teror a chruščovskou oblevu opět do současnosti. Pochopitelně nechýbí ani prediktivní pasáž, která je ovšem stejně temná a beznadějná jako i celá publikace.

Odkud tato skepse pramení? Zjednodušeně řečeno, Mitrofanov vidí tři její hlavní zdroje. Tím prvním je neslučitelnost demokracie se způsobem uspořádání a správy ruské společnosti. Ta byla vždy pevně řízena shora, na základě vůdcovského principu a ti, kdo se o budování demokracie snažili, byli režimem zlikvidováni, donuceni k emigraci či vytlačeni z veřejného prostoru do soukromí. Car, Stalin, Chruščov, Brežněv, Putin — „vsjo rovno“. S tím je úzce spjat druhý zdroj — kult krutosti a násilí a lokalská povaha většiny lidí, které jsou nedílnou součástí ruské nátury a dějin. Pouze s jejich pomocí lze v Rusku vládnout a udržet společnost alespoň v jakémsi chodu. Do třetice plyne skepse z nevíry v mladou generaci — ta si již záhy na prahu dospělosti osvojí panující status quo a podle výzkumů tenduje k individualismu, materialistickému konzumerství a také k nacionalismu. Nermalou měrou k tomu všemu přispívá i fakt, že většina lidí žije na venkově a městskou inteligenci v lepším případě pohrdá, v horším ji nenávidí. Mohlo by se zdát, že kniha

je až příliš jednostranná a negativní, že autor se odmítá dívat na svět „ruskýma očima“, že nemá porozumění pro ponížení a frustraci, kterou ruská věrchuška, ale i mnoho běžných Rusů pocítují jako důsledek jednání Západu vůči Rusku. Zčásti tomu tak i je, ale s ohledem na výše uvedené jde o pochopitelný postoj.

Kdo se orientuje v Mitrofanovově drobné publicistice, jistě nebude překvapen volbou umělců, jejichž díla využívá pro svou argumentaci — za všechny připomeňme hlavně dvojici bratrů Strugackých, Platonova, Solženicyna, Šalamova, ale objeví se zde i Gorkij, ovšem ještě z dob, kdy nebyl režimním koryfejem. Stejně tak jej nepřekvapí rovněž autorův pesimismus a nevíra v možnost překonání rozporů mezi liberálně a demokraticky smýšlejícími lidmi a zbytkem společnosti, což vidí jako problém celosvětový.

Na několika místech neopomene uvést rýpavou paralelu se současným českým prostředím — třeba v narážce na „svět, kterému vládnou koblihy a jejich vyvolenci“. Český čtenář si tak může až mučivě uvědomit, že i my ještě stále toneme v krylovských „tekutých píscích gubernijních mravů“.

Publikace však přináší i řadu informací získaných z textů, jež u nás dosud nebyly přeloženy, například rozsáhlou citaci ze statí sociologa Lva Dimitrijeviče Gudkova, která se zabývá i již zmíněným hodnotovým rámcem mladé generace. Publikace by si však zasloužila trochu lepší redakční práci — slušel by jí třeba uspořádaný, podrobnější poznámkový aparát a škoda je i několika míst s převážně stylizačními nedostatky.

Mrazík s pendrekem v ruce je knihou osobní, zaujatou. To je její největší síla a pro mnohé i největší slabina. Nečiní si nárok na celistvé uchopení současné „ruské otázky“, na to by ostatně bylo jejích necelých dvě stě stran nedostačujících, nepřináší také nějaké nové, originální postřehy. Je hlavně souhrnným

varováním, výstrahou před naivní snahou pohlížet na Rusko jako na standardní zemi s fungujícími vnitřními mechanismy a čitelným, předvídatelným jednáním, je varováním před Ruskem samotným. Válka, kterou Rusko na Ukrajině rozpoutalo, dodává právě tomuto výstražnému tónu na smutné aktuálnosti a potvrzuje, že Mitrofanov rozumí Rusku jako u nás málokdo. Слава Україні! П'ютин, иди нахуй!

Kubové i Kubikulové se učí být svobodní

Zdeněk Staszek

Dobrá reportáž nemusí
být dobrou metaforou

Witold Szablowski
Tančící medvědi
přeložila Lenka Kuhar
Daňhelová
Dokořán — Máj, Praha 2021,
248 stran

Kdysi dávno za náramné zimy, kdy i učitelé se báli klekánice a strašidel, chodil světem medvěďář jménem Kuba Kubikula se svým medvědem Kubulou. Takto začíná večerníček na motivy pohádkové

knihy Vladislava Vančury, při níž usínalo několik generací českých dětí. Asi málokterý klimbající rodič však tuší, že medvěďář Kuba Kubikula není vůbec pohádková postava — po českých zemích i po celé Evropě se ještě v devatenáctém století potloukala spousta takových Kubikulů. Možná že se s nějakým setkal i Vančura sám jako dítě, určitě je znal z vyprávění a folkloru. Ostatně při masopustech a fašaňcích se ještě dnes po českých návších prohání ne jeden rozdováděný medvěd na řetěze.

Toto týrání zvířat, které se u nás a jinde v Evropě uchováva už jen jako artefakt kulturní paměti, mohlo být jinde ještě nedávno poměrně běžně viděným řemeslem. Pověstné jsou v tomto ohledu balkánské země. Nejslavnější byli asi poslední medvěďáři v Bulharsku, kde vešlo jejich řemeslo mimo zákon až v roce 1998. Odchyt cvičených medvědů se pak díky mezinárodním organizacím a snahám celebrit jako Brigitte Bardotová stal po roce 2000 atraktivním materiálem pro televizní stanice po celém světě. Nicméně podařilo se. Medvědi s dírou v nose po železném kroužku, s vylámanými zuby, cukrovkou a závislostí na alkoholu se dostali do vlastního speciálního zařízení v národním parku Rila; jejich bývalým pánům zbyly jenom slzy, žluč a pár fotek. Západní hodnoty byly naplněny, kamery odjely, život jde dál.

Co si o tom všem ale myslí samotní medvědi? Coby, medvědi pořád tančí. To jediné umí, to jediné jim ve chvílích nejistoty, nepohody a osamění dává smysl. Tanec také předvádějí polskému reportérovi a spisovateli Witoldu Szablowskému, když je navštíví v jejich rezervaci poté, co se pokouší vyhledat jejich bývalé krotitele, pány — a náhradní, milující rodiče. Řada medvěďářů totiž neměla zvířata jen jako krutý zdroj obživy, ale rovněž jako životní kamarády a partnery, s nimiž na cestách strávili v životě více času než s vlastní rodinou. Medvěďáři jsou v Szablowského vyprávění zkrátka různí: někteří bezcitní chamtivci, jiní pečující přátelé. A jestliže jsou pro ně medvědi často jako ztracené děti, pak zkrocené, ztýrané šelmy se jako děti chovají — nezaprou svou výchovu

a i v panenských lesích rílského podhůří čekají na tón guslí, na trhnutí řetězem, na hlt piva. Stejně jako jejich pánové jsou zmatení z nové situace, neví, co mají dělat. Kubové i Kubulové se učí být svobodní.

Všechno se samozřejmě děje ve specifickém dějinném kontextu postsovětského prostoru. Szablowski například vysvětluje dlouhou životnost bulharských medvěďářů úlohou, kterou sehráli během druhé světové války a partyzánského odporu: jedna medvěďářská cikánská komunita měla zachránit partyzána, komunistu a budoucího dlouholetého vládce Bulharska Todora Živkova, který potom nad řemeslem držel dlouhá léta ochrannou ruku. Podobně také nelze nepostřehnout, že konec tančících medvěďů přišel s prorůstáním Bulharska se západními strukturami, že učení se svobodě znamená učení se západní svobodě, které nevyhnutelně vyvolává sentiment po komunistické minulosti. Minimálně mezi medvěďáři a dalšími lidmi, kteří v době nové, matoucí a importované svobody přišli o jistoty, životní úroveň a perspektivu. A sentiment lze vycítit nakonec i ze samotných medvěďů, které ztráta mantinelů spíše frustruje, než aby je návrat k „přirozenosti“ těšil. Když netančí, jsou zmatení, agresivní a apatičtí. Někdy si ubližují.

V Bulharsku a dalších balkánských zemích se později stane to, co dříve jinde v Evropě. Z medvěďářů a jejich zvířat se stanou literární postavy, zbydou historiky a obrazy, budou žít dál v kultuře a společenské paměti. Witold Szablowski v reportážní knize *Tančící medvědi* ovšem tuto linku nesleduje. Na to je motiv postsovětského medvěda, který se učí svobodě, a přitom poslušně dál tančí, až moc lákavý. Reportáž o medvěďáři totiž zabírá jen polovinu knihy, tu druhou Szablowski seskládal z jiných textů, které pojí především postsovětský prostor. Jde o poctivě udělané reportáže, z nichž některé zasáhnou více než jiné — ani ne tak vinou autora, jako spíše tématu: turistický ruch v polském zapadákově prostě nemůže konkurovat Radovanu Karadžićovi, který se uprostřed Bělehradu vydává za léčitele. Szablowski však nenechá jednotlivé texty dýchat, rozběhnout

je v pestré změně historek a historií, z nichž se sestává svět: naopak, estonské pubertáky i gruzínské babky stahuje kompozicí knihy do podobné rezervace, jaká je vyhrazena medvěďům. Medvěďářské i postkomunistické kapitoly jsou opatřeny stejnými názvy, ty druhé navíc uvozují citáty z prvních. Postsovětský lid v barvitých textech tančí. Učí se svobodě.

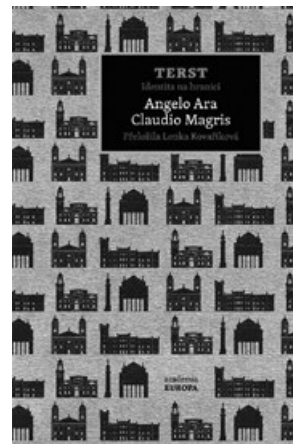
Witold Szablowski v *Tančících medvědech* čtenáři trochu vnucuje interpretaci svých textů, jež možná odhaluje, nakolik si coby novinář střední generace (a bůhvíkolik jeho kolegů) internalizoval západní výklad a politiku „konce dějin“, kterou popsal filozof Boris Buden v *Konci postkomunismu*: po roce 1989 jsme se v bývalém druhém světě stali všichni dětmi, které se učí svobodě a demokracii; této paternalistické, přehlíživé a blahosklonné rétorice nešlo uniknout snad v žádné sféře veřejného a politického života. Třicet let od konce Sovětského svazu a dvacet let od záchranu medvěďů je však možná čas na nový krok ke svobodě — volnost vyprávět příběhy a dějiny podle svého a hlavně: udělat z nich konečně minulost. Nakonec i Szablowského kniha ukazuje, že historek je více než dost. Za časů ušatých čepic...

Město, ve kterém se zrodil Odysseus

Věra Křížová

Magris a Ara vyprávějí příběh Terstu ležícího na pomezí moře a hor, na hranici národů, dějin a literatury

Středoevropan, který navštíví severoitalský Terst, možná chvíli zapochybuje, zda je skutečně v Itálii, nebo zda se bludnou oklikou neocitl v Praze či Vidni. Natolik jsou si některé ulice těchto měst podobné. Dýchne tu na vás určitý pocit sounáležitosti a na myslí vytane období, kdy jsme spolu s Terstem a dalšími italskými oblastmi patřili do jediného

**Angelo Ara —
Claudio Magris
Terst. Identita na hranici
přeložila Lenka Kovaříková
Academia, Praha 2021,
296 stran**

mocnářství. Právě v té době začíná literárně historické putování, na které nás berou literát Claudio Magris a historik Angelo Ara v knize *Terst. Identita na hranici*. Skrze dvanáct kapitol nás seznamují s dějinami tohoto národnostně mnohovrstevnatého města složitě hledajícího vlastní totožnost i s odrazem jeho mnohdy pohnuté historie v literární tvorbě. Obtížná témata jsou tu předkládána často rafinovaným literárním jazykem (bezesporu Magrisův vklad) nepochybně vyžadujícím překladatelské nasazení. I sama četba tak vyžaduje koncentraci, jejíž odměnou jsou pronikavá poznání o světě komplikovaně se utvářejícím a přetvářejícím ve svém multikulturním mixu a pod neustálým tlakem vnějších vlivů dopadajících rozhodujícím způsobem na jeho dějiny.

Knihu svým specifickým zaměřením cílí spíše na odbornou část čtenářské obce, ale má potenciál zaujmout i laické publikum, které se zajímá o tuto konkrétní oblast ležící na hranici států, kultur, národů, na pomezí moře a hor. Oblast, která se neomezuje pouze na hranice města Terst, ale na širší oblast kolem něj, nazývanou historicky také jako Přímoří. Čtenář tak v jednotlivých kapitolách poznává kořeny a podhoubí

terstské literatury, důvody — politické, národnostní, ekonomické, sociální, geografické —, z nichž plyne její vnitřní mnohotvarost a rozpolcenost, význam vlivu dalších evropských autorů (Ibsen, Musil, Goethe) i její zařazení do širšího evropského kontextu. Ona svébytnost terstské literatury, spočívající v rozličných způsobech reflexe tohoto pocitu bytí na hranici, je dána jak místem se specifickými charakteristikami a dějinami, tak dobou, kdy se utvářela, kdy v Evropě psal Joyce, Freud, Kafka, kdy rostl zájem o psychoanalýzu (do Itálie ji uvedl Edoardo Weiss, terstský žák Freuda). Dodnes nám právě terstská literatura dvacátého století může posloužit jako příklad, jak odlišně můžeme historii vnímat podle toho, ze které strany „hranice“, ať už geografické, národnostní, či sociální, byla literárně zpracována.

V literárně zaměřených kapitolách lze nahlédnout do pohnutek a myšlenek terstských autorů, jejichž význam překročil nejen hranice města, ale i samotné Itálie. Ať už jde o prozaiika Itala Sveva, básníka Umberta Sabu, či koneckonců i samotného Jamese Joyce, který ve městě dlouho žil, významně zdejší literární tvorbu ovlivnil a sám vlivy města výrazně vstřebal (právě zde dokončil své *Dubliňany*, napsal *Portrét umělce v jinošských letech*, *Vyhnanec* či básně v próze *Giacomo Joyce* odehrávající se v Terstu, začal zde psát svého *Odyseu*, jehož některé postavy nesou rysy skutečných osob nejen z Dublinu, ale také z Terstu). V knize jsou důležité sondy i do tvorby dalších autorů, u nás málo či vůbec známých, kteří se s terstskou problematikou ve svých dílech vyrovnávali (Scipio Slataper, Giani Stuparich, Pier Antonio Quarantotti Gambini a další).

Autoři ovšem nezůstávají staticky ukotveni v devatenáctém století a na počátku století dvacátého, „svébytnost“ Terstu sledují v jejích proměnách až do období kolem roku 1954, kdy byl celý Terst znovu připojen k Itálii. Jsme proto svědky

jakéhosi ustrnutí města, vyčkávání, během první světové války, které vyústilo v bolestivé prožívání rozpadu rakouského mocnářství, jehož byl Terst hlavním přímořským centrem a jemuž vděčil za svůj hospodářský vzestup. Rozpadu znamenajícího odtržení od světa, jehož součástí město po tak dlouhou dobu bylo. Následuje nástup fašismu v Itálii a jeho projevy v terstské oblasti, kde vedle sebe žili Italové, Rakušané, Slovinci, Židé, dále tragické, velmi specifické místní události během druhé světové války a složitá poválečná situace, kdy byla tato přímořská oblast ještě dlouhá léta rozdělena na dvě území, jedno kontrolované anglo-americkou správou a druhé tou jugoslávskou. To vše je autory předkládáno z pohledu vzájemného prolínání se historie s literaturou. Literaturou, která historii odrážela a zároveň se v ní utvářela. Po definitivním připojení Terstu k Itálii se jeho spisovatelé i nadále ve svých dílech ke složité moderní historii města vraceli. Udržovali tak povědomí o specifické mnohonárodnostní terstské realitě, jejíž doklady můžeme zahlédnout například ve dvojjazyčných, italsko-slovenských místních názvech ještě dnes.

Ve městě, kde podle Scipia Slatapera „neexistovala kulturní tradice“, které se však v pozdějších dobách nostalgicky upínalo ke své obchodní tradici z dob rakouského císařství, se jako na křižovatce protínaly různé kultury, různá etnika, společně fungující v době hospodářské prosperity města, avšak střetávající se, často bolestně, poté, co město ztratilo svůj výsadní obchodní význam. Pojmy jako odlišnost, jinakost, hledání a krize identity, národnostní otázka procházejí celou knihou, a stejně tak moderními dějinami Terstu a jeho literaturou, jako tenká, nepřerušená linie. Dodnes slouží jako zdroj inspirace současným autorům, *in primis* samotnému Magrisovi, který z tohoto terstského pocitu jinakosti, krize identity, ve svém díle učinil metaforu krize moderní civilizace.

Připomeňme na závěr, že kniha nabízí tento zajímavý materiál zpracovaný pohledem autorů italských. Na možnost pohlížet na danou problematiku také z jiných úhlů,

z „jiné strany hranice“, upozorňuje v doslovu ke knize Martin C. Putna a uvádí hned několik příkladů z pera slovinských či chorvatských autorů. Sám doslov, který původně vyšel jako součást knihy *Obrazy z kulturních dějin Střední Evropy*, pak nabízí ochutnávku dalších možných témat o Terstu a celé oblasti Přímoří, kam může zvědavý čtenář nasměrovat svůj budoucí zájem.

Dopis psaný napalmem

Karolína Ryvolová

Básnický o postkoloniálních traumatech a sexualitě

Ocean Vuong
*Na Zemi jsme
na okamžik nádherní*
přeložil Martin Světlík
Vyšehrad, Praha 2021,
248 stran

Všichni jsme výslednicí traumata našich předků. Jsme ve vleku historie, té velké mezinárodní i té malé rodinné, a prosadit svou individuální vůli jim navzdory je prakticky nemožné. Přibližně tak by se dalo shrnout poselství prozaické prvotiny amerického básníka Oceana Vuonga *Na Zemi jsme na okamžik nádherní*. Vuong, ve třetí generaci poznamenaný válkou ve Vietnamu, ve svém listu

negramotné matce rekapituluje okolnosti, které jeho rodinu přivedly v roce 1990 do Spojených států amerických, a poetickými obrazy vypráví dávný příběh násilného vytržení z kořenů a (ne)úspěšného přesídlení.

Vypravěč, ve vietnamštině zvaný Pejsek, se obrací ke své matce, s níž má velmi komplikovaný vztah, prosívá útržky vzpomínek a snaží se v nich najít rozehřešení pro ně oba. Je patrné, že svou matku bezmezně miluje, ale s trvalým údivem dítěte nedokáže pochopit, jak se na něm mohla tak dlouho dopouštět často až brutálního násilí. Scény nevyprovokované agrese, před níž chlapce ochraňuje babička Lan, střídají okamžiky úsměvných kulturních nedorozumění a tápání, jako když maminka utěšuje truchlící zákaznici v nehtovém studiu, aby nakonec zjistila, že nezemřela její dcera, ale klisna; nebo když babička Lan a maminka Hong pantomimicky předvádějí řezníkovi, že chtějí koupit hovězí oháňku na *pho*. Obě zásadní ženy v Pejsově životě dovedou projevat lásku pouze občas a jen nezvyklým způsobem. Obě trpí posttraumatickým syndromem a někdy ztrácejí kontakt s realitou, protože v žilách jim pořád místo krve koluje válka.

Taková je však jen první část knihy. Ta druhá se od vivisekce rodinných vztahů přenáší do erotické zóny a vypráví příběh první velké lásky a pohlavního zranění na malém městě a už tak dostatečně složitou národnostní identitu hrdiny dále problematizuje identitou sexuální. Jeho queer zpověď je nekompromisně otevřená. Evokací pachů, textury materiálů, extrémního podnebí a fyzických těl a aktů vypravěč čtenáře důvěrně seznamuje se svým prvním milencem, jehož odlišnost je na rozdíl od té hrdinovy determinovaná hlavně sociálně. Tento jímavý střed románu tvoří sevřený celek a obstál by i jako samostatné vyprávění.

Fragmentární třetí část se místy drobí, směřuje ale k jasnému záměru a sdělení; rodinná válečná a lokální sociální anamnéza se vzájemně proplétají a podporují. Narativní oblouk je sklenut v osobě babičky Lan, ale řada témat zůstává nedopovězených.

Pokud bychom Vuongovi chtěli něco vytknout, pak snad přílišné

ambice, v rámci nichž se pokouší zpracovat příliš mnoho témat najednou: analyzovat svůj problematický vztah s matkou, postihnout americkou přistěhovaleckou zkušenost, narovnat vnímání homosexuální lásky nebo se vypořádat s odvčnými otázkami rasy či jazyka jako prostředku symbolického násilí.

V čem Vuong naopak vyniká, je jeho schopnost básnický promlouvat o něčem hlubokém a niterném prostřednictvím obrazů, a umožnit tak čtenáři neintelektuální katarzi, založenou na představivosti a soucítění.

Vuongova kniha jako by byla kolbištěm mytické prehistorie, představované tradičním životem prostých Vietnámců, a tvrdé současnosti Západu s jeho neosobností, nekompromisností a patologickými společenskými jevy. Zapadá do vzorce postkoloniálních textů, vyjadřujících nepoměr mezi ovládanou zemí a jejím hegemonem. Zároveň je dílem vzdělaného a vnímavého intelektuála, který přirozeně čerpá z tradic a postupů světových menšinových literatur. Jeho epistolární román je ze subkategorie dopisů rodičům. Stejně jako román *Tatititati* maďarského romského autora Tamáse Jónáse postuluje násilí jako legitimní nástroj rodičovské lásky; jako karibská autorka Jamaica Kincaidová ve *Vlastním životopisu mé matky* prostřednictvím absentujícího rodiče získává prostor postihnout a interpretovat vlastní osud. A jako klasik afroamerické literatury Ralph Ellison v *Neviditelném* pátrá po nástrojích, které mohou přehlíženého a opovrhovaného vydědence zviditelnit. Příběh, který přináší, už dávno není na literární periferii, stojí pevně uprostřed proudu.

Půdou až do spodních vod

Jan Zikmund

Josef Hrdlička archeologem
paměti i jazyka

Možná nejsilnější báseň sbírky Josefa Hrdličky, která se v březnu

Josef Hrdlička
Předkové kostí
Opus, Česká Skalice 2021,
56 stran

dočkala nominace na Magnesii Literu za poezii, se odehrává v obchodě. U pokladny si básník uvědomí, že před ním stojí žena „platí rukou mé matky“. Cizí loket je natolik podobný lokti, na němž spával jako dítě, až jej napadne, že tělo zesnulé matky nikdy zcela nezmizelo („cosi neprošlo krematoriem“). Krátká báseň nemá název, který by čtenáře na její obsah připravil, a výmluvně tak simuluje překvapení, které básník ve frontě u kasy prožil.

Scéna z obchodu vystihuje sbírku, kde přítomnost neustále evokuje minulost či budoucnost. Básník pozoruje druhé, ale vidí v nich někoho jiného: v neznámé ženě svou matku, ve svých dětech sám sebe. K okolí je vnímavý, zajímají jej příběhy lidí, které potkává, ať už jde o spolucestujícího, či bloumavého bezdomovce z nádražní haly. Jindy kvůli neschopnosti žít v přítomnosti tíhne k melancholii — to když v prosinci zamyšleně hledí z okna a dochází mu, že s každým, koho znal, „jednou promluví naposled“.

Meditacemi nad působením času Hrdlička dává vzpomenout na T. S. Eliota a jeho *Čtyři kvartety* (1943), které do češtiny bravurně přeložil Martin Hilský. Najdeme tam verše, které by šlo použít jako prolog k *Předkům kostí*: „staré dříví [se obrátí] v nový oheň / starý oheň v popel, popel v prach země / nasycené těly,

r

srstí a výkaly, / kostmi lidskými i zvířecími, stébly a listy.“ Touto pasáží Eliot ilustruje jednu z hlavních tezí *Čtyř kvartetů*: konec je v začátku a začátek v konci.

Také Hrdličku fascinuje provázanost všeho živého i neživého. Představuje si, že dešťová kapka po dopadu na zem dál pokračuje půdou až do spodních vod a klesá si přitom cestu nespočtem bílých kostí: „tolika očnicemi — stala se slzou? / přes tolik čelistí — stala se řečí.“ Zatímco Eliot pasuje staré dříví na nový

oheň, Hrdlička mění kapku na slzu. Nic nemá zřetelný konec, neboť konec (s trochou představivosti) nevyhnutelně vede k počátku. Dokonce i paprsek světla, který na sklonu svého putování vesmírem prosvítá žaluziemi, stvořil na cihlové dlažbě „ještěři ocas“.

Hrdlička v *Předcích kostí* připomíná archeologa, a to nejen zálibou k odkrývání minulosti, ale i přístupem k jazyku. Postupuje přesně a trpělivě. Do sbírky, jež vznikala osm let, zařadil jen 34 (zpravidla nedlouhých) básní. Vítaný posun od jeho předchozí sbírky *Kočka v ohni* (2014), jež se nadýmala 76 básněmi a volala po náročnějším redaktorovi.

Otázkou je, zda autor v honbě za vybroušeností nezašel příliš daleko — sbírka místy působí až moc

uhlazeně, chladně. Autor ji patrně chtěl oživit alespoň vizuálně a občas užívá kurzivu, podtržená slova, číslice („4 srny“), odsazení, tiskací písmena. Kolem jedné básně obtočil kružnici. Podobné experimenty ale básně neposouvají a působí rušivě.

Hrdlička coby básník každopádně udělal pokrok, a to zejména v přístupu ke skladbě sbírky. Výsledkem je útlá, soustředěná knížka, která zaujme jazykovou precizností, postřehy o čase, básněmi z výletů. A také špetkou nenuceného humoru. Třeba když se básník rozhlédne po nádraží a napadne jej (jako mnohé z nás, co někdy v tuzemsku jezdí vlakem): „všechno se mění jen tato / nádražní hala téměř ne.“ I mocný čas někdy selhává. ●

H₇O — vzorec pro literaturu

zprávy
recenze
portréty
komentáře
ukázky

host 7 dní online

www.h7o.cz

Tipy redakce

Stuart Jeffries
Grandhotel nad propastí
přeložil Petr Fantys
(Host, Brno 2022, 462 stran)

V roce 1923 se ve Frankfurtu sešla skupina mladých radikálních myslitelů. Později se jim začalo říkat Frankfurtská škola: Adorno, Horkheimer, Marcuse a pár dalších. Ještě když jsem na začátku tisíciletí studoval sociologii, padala ta jména pořád. Doháněla se kritická teorie za celé dvacáté století a tohle byl základ. Nikdo však o Frankfurtské škole nemluvil tak poučeně a zábavně jako Jeffries. Jeho *Grandhotel nad propastí* je stejný typ knihy jako *V existencialistické kavárně* Sarah Bakewellové. Kolektivní monografie čerpá z toho, že kritika společnosti není nikdy mrtvá, a zároveň vypráví všechny ty fascinující osudy myslitelů, rozbíjejících si čelo o to, že život vymyslet nejde. Věděli jste, že Adorno chtěl být scenáristou v Hollywoodu? (jn)

Richard Brautigan
Kůň, který musel zastavit
přeložila Olga Špillarová
(Volvox Globator,
Praha 2021, 262 stran)

Když Lawrence Ferlinghetti o někom řekne, že si rozuměl více s rybami než s lidmi, je jasné, že mě ten člověk musí zajímat. A měl by i další čtenáře. Od Richarda Brautigana, literárního idolu alternativní kultury konce

šedesátých let, toho v češtině naštěstí už vyšla spousta, i když některé knihy stále ještě chybějí. Jeden z dluhů byl splacen nedávno — obsáhlý výbor z poezie vydalo nakladatelství Volvox Globator. Konečně pořádný nářez Brautiganovy ryzi a syrové poezie plné tajemství a svěbytného humoru. Kniha je navíc bilingvní, čtenář si tak může Brautigana užít i v jeho původní podobě a zároveň sledovat, jak se s překladem vypořádala Olga Špillarová — skvěle!, stejně jako s překladem Brautiganovy knihy *Ano, rybí hudba* a *V melounovém cukru*. (rek)

Václav Cílek — Martin Polívka — Zdeněk Martin (eds.)
Český a moravský les. Jeho počátky, současný stav a výhled do budoucnosti
(Dokořán, Praha 2022, 464 stran)

Pokud má našince někde přepadnout environmentální žal, pak uprostřed zbytků lesů. Ve vysychajícím smrkovém pařezu se schází kůrovcová kalamita, ubývající srážky, omezená schopnost české krajiny zadržovat vodu nebo průmyslové lesnictví. Další svědectví netřeba, řekne si aktivista a dnes snad i nějaký ten politik. Jenže co si řekne takový les? Na to se snaží odpovědět širokospektrální kniha *Český a moravský les*, v níž desítky autorů popisují minulost i možnou budoucnost lesních porostů u nás, dopadů na zvěř i v odhospodářství nebo dřevozpracující průmysl. Podobná četba pomáhá proti žalu: mimo jiné připomínkou, že lesy jsou houževnatější než člověk. Akorát potřebují víc času. (zst)

Jan Škrob
Země slunce
(Veriditas, Stříbrná
Skalice 2021, 55 stran)

Od Škrobovy prvotiny *Pod dlažbou* uběhlo už šest let a každá jeho další

kniha je o něco syrovější než předchozí. I když se na této hraně pohyboval už v předchozích sbírkách, až *Země slunce* přináší svět plně fantaskní, který může být obrazem naší vlastní apokalypsy, k níž pomalu směřujeme. Atmosférou kniha připomíná počítačové hry *Fallout* nebo obrazy Josefa Bolfa. Chvillemi básně působí jako návody na přežití po environmentální katastrofě, která zbaví Zemi lidstva. Bylo by krásné, kdyby tento text měl apotropaickou funkci. Tak jako tak jde ale o básnickou sbírku roku. A především také o neodpuštělné opomenutí letošního ročníku cen Magnesia Litera. (vmax)

Rutger Bregman
Lidstvo. Dějiny naděje
přeložila Veronika Horáčková
(Argo, Praha 2022, 426 stran)

William Golding byl mimo. Svůj román *Pán much* postavil na falešné představě o lidské povaze, v níž se odrážely jeho vnitřní běsy a neskrývané problémy s alkoholem, tvrdí nizozemský historik a novinář Rutger Bregman v knize *Lidstvo. Dějiny naděje*. On je naopak přesvědčený, že evoluční úspěch člověka je důsledkem jeho schopnosti spolupráce, sociálního učení a domestikace. Člověk člověku není vlkem, jak tvrdil Hobbes, pravdu měl spíše Rousseau — rodíme se dobří. Potvrzuje to prý skutečný příběh Pána much, který se odehrál v roce 1966 u ostrova Tonga a dopadl úplně jinak než slavný román. Při pohledu na zvěrstva, kterých se dopouští ruská armáda v Mariupolu, je to nadějeplná četba. (on) ●

III. Z Bukoliky

~

práve teraz prišla chvíľa, kvôli ktorej žijem
zrazu sa teším aj z toho, že kdesi v diaľke zabrechal pes
každý vnem je afirmatívna udalosť
každý nádych naplňa

zmyslom života je možno vyprovokovať myšlienku
alebo aspoň pozornosť

~

kedysi som myslel ako jarabina
myseľ sa mi kontaminovala sebavedomím rozumu
rád by som si život nejako vysvetlil
keby šlo len o estetiku, bolo by možné vystačiť si s krásou
stromov
zdá sa, že chcem niečo, čo nejestvuje

~

na okraji mesta záhrady
život pod ochranou pomaly plynúceho oblaku
vo zvuku rieky miliardy rokov starý sediment
bocian plachtí z modrotý do modrotý
a svetlo spočíva na všetkom ako súhlas

~

ešte červeň hlohu, ešte jazero: masa skvapalneného chvenia
náhle čosi strašne zabolí: neznesiteľná túžba po všetkom
a potom vlna slasti, sekundové naplnenie tej túžby

Igor Gilbo, Ukrajina

Původní povídka

Kozín 2.0

Jan Štifter

Tomáš zběžně projede v telefonu Facebook, sem tam dá palec nahoru, vlastní příspěvek tam ale nikdy nedal a z principu nic nekomentuje. V televizi od rána melou o tom, že Karel Gott oslavil osmdesát. Lidi sdílejí Gottovy písničky a radují se, že tu Mistra máme pořád, a někdo tam dává ruce sepnutý k sobě, že snad i napořád, i když podle fotek to na dlouho nevypadá — pak ho bude v televizi ještě víc a poveze se městem jako Havel a na klavír by u toho mohl hrát Elton John, aby to teprve mělo správný grády. Tomáš od dětství slýchal, jaký to bude, až jednou umře Karel Gott, a poslední dobou lidi melou o tom, jaký to bude, až bude Karel Gott prezidentem, to tak ještě!

Celej včerejšek Tomáš prochodil po zahradě, brejlil na to místo ze všech stran — taky si představoval, jaký to bude. Jak ji tam přenese, zahrabe, jak bude čekat, jestli se chytne a jestli neuschne. Podle síly kmene odhaduje, že jí bude tak deset. Začala překážet, když si usmyslel, že na jejím místě postaví kozí boudu. Kozín. Kreslí si ho na papíry. Musí se s tím poprat do příští středy, jinak s ním koza bude bydlet v chatě. Meruňka na tom místě překáží, proto ji přenese. Musí kopat hluboko a doširoka — vzpomene si na tátu a jeho Margitu, co s ní žije od rozchodu s mámou. Je náruživá a tátu to s ní pořád baví, na gauči v trenkách s flaškou gambáče poučuje kluka, že s ženskou po dětech musíš hluboko a doširoka, aby z toho něco bylo.

Rejč přetne drobný kořínek, rozpůlí žízály, zaskřípe o kámen, hlína vydechuje železo. Tomáš od oka vyměřil, kam na svém pozemku kozy pustí, kde všude je nechá zdupat a sežrat trávu, kde to zvíře vyžere, jako pětatřicet křížků zplanýrovalo porost na jeho hlavě — vlasy na útěku se zastavily za horizontem; kdyby je nezbrzdil strojkem, strašil by děti na Hejmu. Vlasy jsou pryč a kozy taky sežerou všechno. Lační po trávě, listech i kůře stromů. Taky smrdí, ale takhle budou dost daleko.

Když prozradil mámě, že bude mít kozu, řekla, že se už úplně zbláznil a jestli by radši nechtěl ženskou a dítě, protože už na vnuče dlouho čekat nebude. Zeptal se jí, jestli si ho pořídí jinde, a máma řekla, že by si vnuče zasloužila, celej život maká, a nic z toho není, tak co kdyby měla v životě taky chvíli radost? Tak si aspoň přiveď domů ženskou dřív než tu kozu, kozy smrdí tak, že už k tobě

žádná bydlet nepůjde, říkala máma skoro prosebně, kdo prej bude chtít kluka s kravičkou chudých? Maso je to hnusný, tuhý a smradlavý, kozí mlíko, no fuj tajbl, pohoršovala se máma a Tomáš jí řekl, že tu kozu přece jíst nebude, když je vegetarián, a máma se chytla za hlavu a vytryskly jí slzy, upřímně brečela, že už si ženskou nenajde nikdy, normální ženská nebude vědět, čím by mu posloužila, když si takhle navymejšlí. S čím přijdeš příště? Dlouze pak vyprávěla o všech divných lidech, který potkává v paneláku, na poště nebo v samošce.

Táta mu jako klukovi říkal, že je hňup, a Tomáš se teď doslech, že hňup je vykastrovanej kozel. Lidi říkaj, že je do chovu snesitelnější, není tolik agresivní a míň smrdí. Mohl by tátovi říct, že si nechal uříznout kulky, když je teda hňup. To by táta nerozdejal. Táta trvá na tom, že chlap si musí užívat, dokud to jde. Když už to nejde, je lepší umrznout na sněhu. Tomáš si ho představuje, jak čeká na smrt v trenkách na trávě pod balkóny, protože tátu nikdy neviděl dojít dál než k popelnici a už dlouho se před ním neukázal jinak než ve spodním prádle. Až jednou nebudu, říkal táta, Margita tě to všechno doučí, to budeš valit voči, kluku. Teď je moje, ale jednou ji po mně zdědíš. Margita umí, Tomáš o tom nepochybuje. Když Vojta v osmý třídě čmajznul doma videokazetu s pornem a pak se na to všichni u Jindřišky koukali, byl Tomáš jedinej, kterému se nepostavil, protože v hlavní roli tam excelovala Margita. Dávali si ji tři chlapi — hluboko a doširoka kvůli dětem, to tak, táto, to povídej ženskéjm v samošce ve frontě na chlebičky.

Kozín postaví aspoň pro pět zvířat, přece tu koza nebude sama. Místa je tu dost. Pozemek vyměnil za garáž u hasičů, co na něj napsal děda — máma mu to sem tam vyčítá dodneška, celej život na hovno, a teď si mohla polepšit, kdyby kluk do dědka nehučel. Má menší byt než táta, ale zase je její, táta bydlí s Margitou v nájmu. Mohla jsem mít byt aspoň na druhou stranu a s voknem, říkala máma, a Tomáš chtěl už kolikrát škrubnout roletou, aby vyletěla nahoru a kuličkou na konci provázku cinkla do skla, ale máma ho vždycky okřikne — roleta nesmí nahoru od chvíle, co se táta nastěhoval do protějšího paneláku. Mohla bych mít byt s voknem, opakovala máma, a ty sis místo toho pořídil chatu někde v tramtárii. On říkal,

že v Novohradkách, ona, že v džungli za Horní Stropnicí. Za garáž dostal velkou zahradu s haldou kamení porostlou mechem tam, kde nejspíš kdysi stával statek, a chatkou, do který se vejde stará kredenc, postel a stůl, u kterýho sedává na posteli. Je to jediný místo, kde Tomáš může nahlas a bez rušení poslouchat Visáče a Tři sestry, nemejt se, nenabíjet telefon, močit každě den u jinýho stromu a u toho si zpívat: „V závodu holek je důležitěj dobrej los, asi to má v rukách čaroděj ze země koz.“

Zval tam mámu i tátu, ale ani jeden nemá auto a ten vejlet je pro ně nepředstavitelnej. Jen Margita se ptala, jestli by jim to půjčoval aspoň na víkendy, když je to chata, a nechtěla pochopit, že si to tam Tomáš zabydluje jako svoje hlavní sídlo, noru na celej rok — do zimy chce ještě přistavět komín, aby nemusel topit elektrickou, tady jenom trochu zafouká, a jsou všichni bez šťávy, navíc za energie by se nedopltil a Vojta sem taky jezdit nebude, aby mu ty hodiny stočil.

Dneska přesadí strom a zejtra začne stloukat boudu. Na koupališti ve Stropnici mu chlapi řekli, že je vůl, že se stromy přesazují leda tak na podzim, nejlíp v zimě, těsně před tím, než promrzne zem, ale tak dlouho čekat nemůže, buď to meruňka dá, nebo nedá. Člověk taky není přípravej na novej začátek, a každě to nakonec dá, nějak. Máme trvalo rok, než pustila ten velkej nájemní byt ve Smetance, a za prachy, co si tajně dávala stranou, protože tátovi nevěřila, si pořídila aspoň kus bytu a teď už to má nejspíš doplacený celý. Táta přešel s dvěma igelitkami o patro vejš k Margitě v ten den, kdy večer ve zprávách ukazovali rozflákaněj mercedes třídy S s princeznou Dianou a jejím partnerem Dodim Al-Fayedem. Máma ve speciálním vydání Rytmu života četla, že ještě nikdy tolik lidí neoplakávalo jednoho člověka a že se její srdce přemístilo z levý na pravou stranu hrudníku, což je finiš na místě, protože srdce na pravým místě je blbost — prostě den jako ušitej pro velký stěhování.

Tomáš držel hubu a nikdy se nezeptal, kdy se po rozchodu poprvé potkali táta s mámou v májský samošce

nebo na poště a jak na sebe vejrali — těšil se, že na něj děda napíše svoji garsonku, ale byl to jenom nájem, což Tomáš netušil, tak zbyla aspoň ta garáž. Těžko říct, jestli to víc vyšlo mámě s tím malým bytem v osobku, nebo tátovi, kterej má v osobku Margitu, kdykoliv potřebuje. Je s ní v sedmým nebi. Margita doma chodí v útlejších legínách s tygřím vzorem po bocích a táta Tomáše vyhání, návštěva nemůže bejt nikdy moc dlouhá a nejvíc se hodí, když jde Margita běhat. Většinou se rozběhne k Decathlonu a tam jezdí na rotopedech a dře na různých ellipticalex, dělá, že si je zkouší, pořádně se zapotí a pak běží domů za tátou.

Tak ještě aby i ta koza přežila novej restart. Nemusí mu bejt vděčná. Stačí, když nebude moc řvát, pak si tu může bejt, jak dlouho chce. Tahle zahrada je útulek pro všechny, jako je Tomáš. Pro lidi a zvířata, kterým stačí jen tak si bejt. Nestresovat se. Do ničeho se nenutit. Nenechat se natlačit do škatulek — nikdy nešukat z povinností. Sem tam se nějaká nachomejtne, přijde sem z vesnice nebo jede kolem, někdy zůstane dva tři dny, ale pak zase mizí, takhle to Tomáš potřebuje. Číslo na sebe nedává, stejně má telefon věčně vypnutej, volá hlavně mámě, tátovi a Vojtovi do Budějce, ten jedinej sem jezdí, toho jedinýho sem pouští, protože ten jedinej to má stejný — ten jedinej se nenechá spoutat konvencema, není hňup vykastrovanej systémem. S Vojtou zírají do krajiny. Vypijou pár piv. Sem tam vzpomenu na něco, co spolu zažili, ale není moc co vyprávět, o tom, jak spolu mlčeli, se těžko vypráví. Od základky spolu hrajou hru — pro každou ženskou na světě maj bodový skóre, od jedničky do desítky, desítka byla v časech jejich dětství Pamela Anderson, co ji každě z nich měl na plakátu nad postelí v pokojíčku. Dlouhý vlasy, velký kozy, uměla se kroutit před foťákem. Teď je ale Vojta ze všeho nejvíc zamilovanej do Španělska, byl tam dvakrát a mluví o tom furt.

Naposledy se ptal Vojty, jestli má ještě tu věháesku, co je na ní Margita, a Vojta říkal, že to všechno spláchla voda; když si jeho táta pořídil internet, celý svoje království

Jan Štifter (nar. 1984 v Českých Budějovicích) je spisovatel a novinář. Knižně debutoval novelou *Kathy* (Pikador Books, 2014), kde zpracoval příběh své babičky, čekající po druhé světové válce ve vyhnaneckém lágru na odsun. Za román *Sběratel sněhu* (Vyšehrad, 2018) získal řadu ocenění, mimo jiné Cenu čtenářů České knihy. Jeho nejnovější knihou je povídková sbírka *Světlo z Pauliny* (Vyšehrad, 2020). Novela *Café Groll* se dočkala divadelního zpracování (Jihočeské divadlo). Absolvent oboru Kulturní dějiny na Univerzitě Pardubice, vedle prózy se věnuje odborným textům, mapuje dějiny domů a jejich obyvatel. Od roku 2013 vede jihočeský časopis *Barbar*, spolupracuje s Institutem pro památky a kulturu. Žije v Českých Budějovicích, s manželkou Evou mají čtyři děti.

Foto archiv autora

sbalil do krabic a nechal ve sklepe — a pak to plavalo, jako všechny sklepy v Budějčích, a na hladině se houpaly papírové obaly a na některých z nich Margita s ohromněma zlatejma hvězdama přes prsa a jednou megahvězdou přes vyleštěnej rozkrok. Tenkrát to mohla bejt šestka, možná i sedmička, řekne Tomáš, čuměl jsem na ni furt.

„Měli by po něm pojmenovat nějakou ulici nebo aspoň televizní stanici. Osmdesát, kdo by to do něj řek,“ řekne máma, když po dlouhým vyzvánění doběhne Tomáš k chatě, ruce od hlíny. „Přijedeš v neděli?“

„Jo, v neděli jo.“

„Uvaříme něco dobrýho. Mám tu v mrazáku ještě na svíčkovou.“

„Mami, já nejím maso.“

„Nějaký maso do sebe dostat musíš. Vývar si dáš, tam to stejně není vidět, když to hodně rozvařím nebo rozmixuju.“

„Je mi z toho blbě.“

„Koukni na něj — on je ti trochu podobnej, nebo byl, když mu bylo jako tobě. Uši máte stejný. Ale ty se stejně víc podobáš fotrovi než Goťákovi. Ty svýho fotra nezapřeš.“

„Nezapírám.“

„Ale aspoň se neofrňoval nad masem.“

„Sorry že nejsem jako táta.“

„Seš tam sám?“

„A s kým bych asi byl?“

„Tak já tě nehlídám, že jo.“

„A co děláš právě teď, mami?“

„Ujišťuju se, jestli je tam někdo s tebou. Lidi dneska dělaj tak divný věci. Za nás byla válka a lidi neměli čas myslet na kraviny.“

„Za vás byla válka?“

„Reagan na nás mířil ty svoje hlavice.“

„Přijedu, jo?“

„Kdybys zůstal v Budějčích, nemusel by ses za rodičema plahočit přes půl republiky. Taky to stojí peníze. Máš ještě vůbec prachy? Nemysli si, že ti budu půjčovat, ty jsi v životě dostal dost. A jak jsi s tím naložil... Ještě jsi mohl bydlet v té garáži, to by tak bylo! Normální je přece bydlet jako člověk, v paneláku! Co když spadneš a zlomíš si nohu, dovoláš se na někoho? Je tam někde aspoň blízko chalupa, bydlí tam někdo? Jsou toho plný zprávy, každej den někoho zabijou. Já se nechci dívat v bedně na to, jak tě tam někdo ubodal a okrad.“

„Nemám tu kamery, tak to stejně neuvidíš.“

„Přijeli by tam z Novy a všechno by to nafilmovali. Mě s tvým fotrem by rvali před kameru. No to bych se zbláznila, kdyby tě tam někdo přepad. A znásilnil. To by se ti asi nelíbilo, vid? Nebo jo? Kdyby nějaký úchyl tě tam přepad? Oni to zkoušej i na mě ve městě, stojej za dveřma a chtěj odečítat elektriku, čistit koberce nebo kontrolovat bible, ale na mě si nepřijdou, to já si dám pozor, ale ty jsi byl vždycky takovej důvěřivej, a ještě jim jdeš naproti, těm všem pochybným existencím, odstěhuješ se na konec světa — ještě abys jezdil stopem, to radši nejedeš vůbec.“

„Dám si pozor.“

„Já snad dneska neusnu. Vidím to jako živý. Ležíš tam na zemi probodnutej, natahuješ ruku, ale nikdo tam s tebou není, pěna ti jde vod huby a něco šeptáš, jméno

vraha nebo se sháníš po mámě, mě ti to teď úplně sevřelo, že skoro dejchat nemůžu, jestli někdo zazvoní, no to mě omejou. Člověk to piplá celej život, a pak to někdo propíchne kvůli pár korunám nebo cigaretám. Nekouříš, vid?“

„A kdyby?“

„Tvůj táta hulil jako fabrika.“

„Tak v tom jsme taky jiný.“

„Miluška z prvního s tím bude muset přestat, stojí to majlant. Kdo dneska může kouřit, snad jenom ty milionáři, co si to tady všechno rozkradli, tak ty na to maj, a těm je to jedno, že vobyčejnej člověk se dře a nemá ani na nájem a cigára. Miluška říká, že taky už nebude kouřit, ale vono to stejně smrdí ve stoupačkách, tak jsem jí řekla, že budu ráda, že jsem jí kolikrát chtěla to cigáro vyrazit z huby, a ona se na mě smála — dyť ona už ani nemá zuby, smála se na mě těma dřavejma zubama. Zuby jsou taky jenom pro ty milionáře.“

„Mami, já tu něco dělám.“

„Miluška to radši prohulí, než aby si udělala zuby.

To jsem ráda, že nekouříš. Květa z pošty povídala, že kdo nemá dobrý zuby, toho nevezmou na operaci, no slyšels to? Tak už i ty operace jsou pro milionáře, to je svět, co? Květa tam nabízí losy, jednou tejdne si ho kupuju, los za stovku, Květa dycky říká, že si musím koupit los, nebo udělat pojištění, tak jestli něco vyhraju, koupím ti byt tady vedle, Kahounů to chtěj prodat.“

„Já jsem tady spokojenej.“

„Měl bys přijet v sobotu, nebo už v pátek. Kdyby tě našli zabitého včera, byl bys ve zprávách dneska s Gottem.“

„Přijedu v neděli.“

Je to dřina, přesadit strom. Meruňka zůstává na svém místě. Vykopal stružku kolem dokola, v zemi jsou kameny, chtělo by to bagr. Zejtra je taky den. Tomáš se zakousne do jabka a pak si na lístek připíše tvaroh, včera došel, bude ho muset dokoupit. Stromy jsou obsypaný jabkama, hrušky jsou trochu flekatý, švestek letos málo. Co nesní, prodá. Na koupališti ve Stropnici zaskakuje u fritáku, když má Kačena děti a nesežene pro ně hlídání nebo když některý děcko onemocní, třikrát, čtyřikrát do měsíce si tam stoupne do kuchyně na celej den, za den Mirčák vyplazne litr na ruku a to mu stačí. Ještě si dá s ostatníma po šichtě pár frtánů. Kačena tam stejně dřepí, i když nemá šichtu, většinou sedí u stolku nejbliž výčepu, povídá si s chlapama a hlídá svý hejno. Děti svačej, obědvaj a zase svačej nanuky. Mirčák je v tomhle doběj, nic jí neúčtuje. Prachy se vždycky nějak seženou, to se Tomáš nebojí. Televize toho zase tolik nesežere, v létě je dlouho vidět, a když už vidět není, jde spát. Teď by stejně čuměl akorát na další dokument o Karlovi.

Fakt mu není podobnej, ani ty uši nemaj stejný.

„Jsi ten telefon měl snad v ruce,“ řekne Vojta, když Tomáš přijme hovor po prvním zavrnutí.

„Vodpočívám.“

„Přijedu na víkend, pomůžu ti s tou boudou, co ty na to?“

„Začnu zejtra.“

„Tak to o víkendu dotáhnem. Ať to tam má ta tvoje koza pěkný. Budeš jak bača z toho vtipu, co přijde v noci za kozou a zeptá se jí, jestli jí má za á něžně pomilovat, nebo za bé tvrdě vošukat.“

„Kozu nedělá bééé, ty vole.“

„Proto se do zvířat neseru a radši natahuju v barácích elektriku. Jsem nabíječ jak temelínskej reaktor a potřebuju to ze sebe dostat. Postavíme to za dopoledne a potom půjdeme na koupák sbalit nějaký paštiky. Hodím tě do Budějce, pojedeš k matince, ne?“

Tomáš do soboty odpočíval a Vojta přijel na pozemek s kozou. Vytáhl ji z auta, trochu se třásla. Než si ji sem nastěhuje, tak si to s ní aspoň zkus, trval na svém, na co čekat do středy. Dej si to s ní tejden, dva, pak to postavíme za jeden víkend. Nebo si ji tady opečeme na ohni, plácl Tomáše po rameni a ten se zašklebil. Musíte se trochu sblížit, holku si taky rovnou nenastěhuješ do chalupy. Je to chemie — buď to tam je, nebo ne — a tahle teda fakt dost smrdí.

Sněhobílá koza na Vojtu vyskočí a otírá si o něj hlavu. Podlamují se jí nohy, vypadá jako Tomášův děda pár dní před koncem. Pak kozu přiváží ke starý jabloni a jedou na koupaliště. Voda ve Stropnici je děsně studená, to má Tomáš rád, holkám studená sluší. Leží s Vojtou na dece, pijou pivo, auto tady nechá Vojta odstát do zejtrka, do postele se dostanou po svých, a když to půjde, tak ne sami. Piš to na mě, řekne Tomáš, když ho Vojta zejtra poveze do Budějce, a taky se nějak domluví s Mirčákem, aby to smáznu, nebo tu zůstane o hodinu dvě dýl, aby se neřeklo. Z rádia dneska jedou největší Gottovy šlágry, tak ta mánie doplula i sem.

Na sousední dece leží dvě holky, Vojta dloubne do Tomáše, Tomáš řekne „tadle je pětka a ta druhá šestka“ a pozvou holky na pivo. Vojta vypráví o Španělsku a Tomáš se spíš zajímá, ale holky se hlavně chechtaj, zařezávají si dolní díl plavek mezi půlky a pak skočí do vody, Tomáš s Vojtou jdou za nima. Holky jsou sestřenice a jsou tady se svýma klukama, který celej den choděj po lese, a jim je líp tady na koupáku. „Takže večer jsme vobsazený,“ směje se Pětka a Šestka skočí Tomášovi na hlavu, takže ho na chvíli potopí, a Tomáš ji chytne za kalhotky a zařízne je ještě hloubš. Gott se právě ve tvých nástrahách jak v Seině topí dál a dál a stokrát chválí čas.

„A kdyžby náhle blesk tu sjel, srdce spálil na uhel,“ zanotuje Pětka. „Stejně si ho vzala jenom kvůli prachům.“

„Tady Tomáš je z moc prachatý rodiny, kousek odtud má letní sídlo, půjdete to s náma vomrknout?“

„Kecáte, kluci,“ řeknou holky skoro současně.

„Dědil po dědovi. Každý přece nemusí mít holou prdel,“ řekne Vojta a holky si začnou upravovat plavky. „Hotovej zámek a zahrady a zvířata, to byste čuměly.“

„Takovej Buckinghamskej palác v menším,“ doplní Tomáš.

„Si děláš kozy,“ kouká Šestka na oba dva a vlasy si strčí do pusy.

„Tyhle ruce se nikdy nenaděly,“ ukazuje Tomáš a Vojta přikyvuje.

„A jeho máma je herečka,“ dodá Vojta.

„Nevlastní,“ opraví ho Tomáš. „Moje máma taky nemusí dělat nic. Macecha je vysloužilá herečka, teď už jenom ladí postavičku s trenérem.“

Tomáš skočí pro další pivo a Mirčák na něj hvízdne, ať chvílku počká, musí probrat Kačenu, má to teď doma nějak nahnutý, potřeboval by v příštím tejdnu dvakrát, možná třikrát vypomoc. Počasí bude skvělý, tak mě nepodělaš,

co? Piva nech na mě — a jsme domluvený, platí? Tomášovi se moc nechce, ale Mirčák je dobrý kluk. Platí na ruku a Tomáše nekomanduje. S lidma jako Mirčák je důležitý pěstovat vztahy. Přes něj taky přišel k tý koze, kdyby nebylo Tomáše, byla by na koupališti fajnová grilovačka. Tak já Kačeně řeknu, že je to s tebou domluvený, přikývne Mirčák.

Holky usnou na dece a Vojta přes ně přehodí ručník, sluníčko peče.

„Co kdybychom tu kozu shodili z kostelní věže?“ zeptá se a zapálí si cigáro.

„Seš magor?“

„Dělej to Španělé, vyvedou kozu na věž a shodí ji dolů. Když se při pádu zabije, berou to jako dobrý znamení.

Tahle koza je už stejně vodepsaná.“

„Myslíš, že by s tím lidi tady byli v pohodě?“

„Ve Španělsku si pak berou krev z tý kozy domů, protože je léčivá. Tak kdybys to lidem vysvětlil, třeba by byli rádi.“

„Tady pořád vládnu komanči, ty vole, tady lidi věřej na jiný zázraky.“

„Neztrácej ideály.“

„To je přece cenný, ne?“ řekne Tomáš. „Kozu je teprve začátek. Přibudou slepice, co už dosloužily ve velkochovech, prasata, dyť tam se zvířata požíraj navzájem — celej život rodí jako o závod, a když dosloužej, visej na háku, to je posranej svět.“

Vojta do něj dloubne a ukáže na ženskou, co nese dětem tři nanuky, a utrousí: „Pětka, možná pět a půl.“ A Tomáš řekne, že Kačena je přece jasná šestka, dycky šestka, a neměl by už chlastat, když nepozná Kačenu. Já na ksichty nikdy nebyl, mě zajímaj kozy a ty má Kačena teda pořádný, oponuje Vojta. Dneska žádná osmička a už vůbec ne desítka, fakt jde ten svět do prdele, krouť hlavou Vojta.

„Kam běžely?“ zeptá se Kačena, nanuky drží tak, aby je nezahřívala prsty, a rozhlíží se po celým koupališti. „Jestli poletí kolem, ať si jdou něco dát. Ty jsou vaše?“ ukáže na spící holky. „Jsou mrtvý? Radši exly, než aby poslouchaly vaše fóry, co?“

„Proberou se a bude mejdan.“

„S těma nic moc nebude, chlastaj tady od rána. Jo a slyšela jsem o tvý nový spolubydlící,“ usměje se na Tomáše. „Tak hodně štěstí, málo pláče a do roka dva kudrnáče.“

„Se ti na tu práci vyseru,“ odplivne si Tomáš.

„Dík, že tu budeš,“ zkotrne Kačena. „Potřebuju tejden, nanejvětš dva, abych to dala doma do cajku. Když se to sere, tak všechno naráz.“

„Jo, to zmáknou.“

„Tejden, dva. Jsi hodnej. Mám pro tebe překvápko, to budeš čumět.“

Cestou k chatě Tomáš vypráví o tom, co všechno chce ještě letos stihnout. Pětka poslouchá a Šestka si něco špitá s Vojtou. Tomášovi se z piva trochu motá hlava, ale pořád v ní má jasno: tenhle svět není zatím připravený na lidi, jako je on nebo Vojta. Všichni tě chtěj narovnat do latě, hlavně nevyčnívej. Poslouchej rodiče, poslouchej paní učitelku, jednou budeš muset v práci taky poslouchat, jen se cvič. Zařad se, nekřič, nebreč před cizíma a nejlíp ani sám doma, já ti jednu vrazím, abys měl konečně důvod řvát. Seš o půl kroku před ostatníma a jindy zase moc vzadu, tak nečum a popoběhni. Co tam hledáš, když se teď všichni

koukáme na vopačnou stranu? Proč nehraješ na nějaké hudební nástroj, proč nejsi ve fotbalovém manšaftu, proč nechodíš do skauta, co sis to vzal za příšerný oblečení? Tomáš — já mám pocit, že když řeknu á, ty vždycky uděláš bé, jako na potvoru, ty bys řekl bé, i kdyby á bylo tisíckrát lepší, jenom aby bylo po tvém. A děti nemáš proto, že bychom je chtěli — kdybychom byli proti dětem, kdybychom rdousili děti už v kočárku, tak by sis naflákal harantů, jenom abys nás naštvál, měl bys děti. Nebud' jako tvůj fotr, nebo vod tebe každá uteče.

Šestka je zavěšená do Vojty a Pětka říká, že má ráda svobodomyšlný kluky — že na světě přece nejde o prachy, ale o energii, která tady po člověku zůstane, protože ta se neztratí. Takhle jsem o tom nepřemýšlel, řekne Tomáš a mluví chvíli o své farmě, o tom, co velkého plánuje — farma proti systému, farma proti všem, který nevěřej, že zvíře je taky bytost, která si zasluhuje důstojnost a klidný stáří, a říká, že tohle vyjde, protože je to dobrý, možná je v tom právě ta dobrá energie, energii dává do všeho a ničeho se nebojí, nízký cíle maj jenom malý lidi. Ty měsíce čumění do zahrady nebyly marný, byl to pohled vizionáře. Začátek všeho je kozín. Přesadit strom, postavit boudu, to je začátek velkého příběhu. Hlavně nebejt prosáklej stereotypem a neinfikovat vztahy očekáváním.

„Já taky nechci bejt ovce,“ řekne na to Pětka a opře se o Tomáše, aby ze sandálů dostala kamínek. „Máš na tom svým Karlštejně nějakýho kuchaře? Něco bych zdlábla.“

Na kraji zahrady se Tomáš zadrhne, koza je pryč, bud' utekla, nebo ji někdo ukradl. Vojta říká, že provaz utáhl určitě dobře. Holky se procházej, Šestka si sedne pod meruňku, Tomáš zatím vaří polívku. Ukazuje, kde chtěl pěstovat mizející odrůdy stromů, protože starý odrůdy za chvíli nebudou existovat a tady v pohraničí je ten kraj nevytěženej. Taky promejšlel komunitní zahradu, ale zná v okolí jenom pár lidí a všichni tu maj svoje, taky by asi nechtěli pěstovat rajčata a rejt se v zemi ještě na jeho, ale nápad je to přece pěkný, lidstvo přežije, když se trochu vrátí ke svým kořenům, a tady je to přece doslova. Chtěl jsem tu i rychlerostoucí dřeviny, abych něco vydělal a moh to pak přírodě vrátet, bez peněz toho ještě pořád moc nesvedeš a tahle zahrada je prostě příležitost. Taky tě uživí, když bude válka a lidi v paneláku se budou pojídat navzájem.

„Seš prostě dobrej,“ řekne Pětka a Tomáš pak zamkne chatku, stihnou to, než se dovarí polívka.

„Kdy zmizely?“ ptá se Vojta ráno nad hrnkem čaje. „Seš schopnej řídit?“

„Myslím, že byly vobě nakonec šestky,“ míchá Tomáš v misce ovesnou kaši. Má chuť na čaj s citrónem, ale citróny došly, připíše si je na nákupní seznam.

„Koza asi zažívá absolutní svobodu, co?“

„Jen si to představ, poprvý v životě sama venku. Nekonečnej svět. Můžeš jít, kam se ti zachce. Třeba jí šlo právě o tohle. Vydat se na cestu,“ promejšlí Tomáš.

„Měli bysme ji najít, než pojedem pryč.“

„Trochu jsem to přepracoval,“ řekne Tomáš. „Mluvil jsem ráno s Kačenou, volala, že ji vykopli z nájmu. Nechtěla to řešit na koupáku. Ptala se, jestli bych ji s harantama nevzal, na pár tejdnu.“

„Cos jí řek?“

„Že to promyslim. Děti si tu prej postavěj stan a budou si hrát na indiány. A pak mi to docvaklo. Říkám si, jestli by nebylo lepší se orientovat na ženský, na který se vysere chlap. To je nepřeborný množství zoufalech lidí. Jen si to vezmi — co má taková Kačena dělat, když přijde narychlo o bydlení? Je v prdeli, někdo jí musí pomoci. Ale každá nezná takovýho blbce s dobrým srdcem, jako jsem já.“

„V kolik ty holky teda šly?“ zívne Vojta.

„Co kdybychom z těch fošen postavili něco úplně jinýho? Mrkej na to, jeden velkej nouzovej barák podél celého pozemku. Oáza pro matky s dětma. Pokoj za pokojem. Postupně to zabydlíš. Tvoříš komunitu, to je dneska cenný. Klidně bez vody, bez elektriky, když seš v nouzi, tak potřebuješ hlavně hlavu někde složit, ne?“

„Taky se sem možná nakýbluje a už ji nevykopeš.“

„Děti zatím nechám ve stanu, bude je to bavit.“

Indiánský léto, to bude zážitek na celý život. Kačena má dva lístky na Gotta, v říjnu bude v Budějčích, chce tam jít se mnou, ty vole.“

„Možná ty holky ještě potkáme na koupališti.“

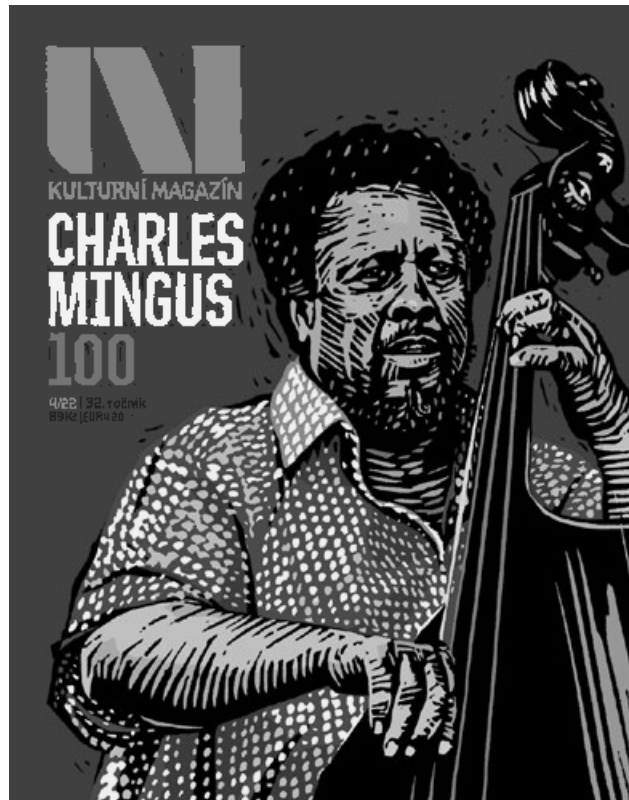
„Přijedeš mi s tím pomoci, vid?“ zeptá se Tomáš. „Ať je to rychle postavený.“

„Kozín dva nula. Tam, co je ten strom?“

„Jo, musím ho dát pryč, makám na tom.“

„Příští víkend ho vykopeme, jo?“

„Příští víkend určitě. Přinejhorším ten další.“ ●

Předplatte si **UNI magazin**, a nově získáváte i elektronickou verzi časopisu a přístup do kompletního archivu.

Objednávejte na

www.magazinuni.cz

Lod' do nového světa

Ondřej Macl

O letních prázdninách jsem býval často sám. Rodiče nás vzali k moři jen jednou, a ještě k tomu do Polska. Holek jsem se bál, místo toho jsem si vyměnil tisíce mailů s jedním starším filozofem, který mě zasvěcoval nejenom do dějin starého Řecka. Který mi nepříjemně zrcadlil mé maloměstství. A který mi kladl na srdce, že to nejceněnější se často skrývá tam, kde to nečekáme.

Zprvu mi unikalo, že se mi tím chce vloudit do srdce on sám, vzal jsem to příliš obecně a jednou uprostřed prázdnin jsem se sebral a odjel — k jeho překvapení — dobrovolničit do hospice v Červeném Kostelci.

Ke svému překvapení jsem byl ubytován v pohádkové vile u lesa. Šel tu i internet, takže mi mohly dál chodit jeho cituplné e-maily. A z postele jsem měl výhled na hřbitov, za nějž se vždy večer choulilo vyčerpané červencové slunce.

První den ve službě a hned první smrt. Viděl jsem už jen tělo pod plentou a sestru, jak si ji poodkryla v místě chladnoucího stehna, aby na ně vepsala lihovou fixou jméno a čas. Zbylé sestry se bavily o koupalištích, bylo přece v první řadě léto, pouze lékař vypadal nesvůj, protože se chystal obeznámit manželku nebožtíka, že se dnes v noci stala vdovou.

Hospic ale není žádná nemocnice nebo domov důchodců. Je to spíš výletní loď, kde vás nikdo

nebudí a nekomanduje, kde se můžete koukat na televizi od nevidím do nevidím, pít bourbon s celonoční návštěvou nebo se nechat popovést k papouškům do zimní zahrady. A loď pluje, pomalu a jistě, se vším nápomocnou posádkou, na druhý břeh, do nového světa, do přístavu, k osudnému ledovci.

Druhý den utonul bývalý učitel hudby. Na paži měl vytetovaného medvídku. A poslední hodiny skučel, jako by foukal do neviditelné píšťalky.

„Milený a drahý Ondřeji,“ začínal jeden z mailů, jimiž mě pan Ph.D. et Ph.D. uváděl do citového zmatku. Nikdy jsem podle něj nepoznal, co je láska. Pletl jsem si ji s obětováním se pro druhé, místo abych rozvíjel sám sebe. A jediné život s ním mi prý měl poskytnout záchranné lano, jako by nad naší lodí kroužil ve vrtulníku a snášel mi je dolů, jen se zachytit.

Já zatím na palubě vypomáhal s krmením — kde to šlo, tak brčkem, jinde stříkačkou — a hlavně s hygienou. Když jsem tenhle úkol dostal poprvé, vzal jsem si omylem k pánovi na vozíku do sprch drátěnku a saponát. Chudák pán se nemohl bránit; nebojte ale, došlo mi to včas (a nevěřte mému tátovi, který tutéž historku nafouknul do hororových rozměrů).

„Po celou dobu naší korespondence se snažím najít Tvou duši. Mé pohrdání, hněv atd. nemíří proti Tobě, ale proti bahnu, které Tě špiní a stahuje do temnot,“ oznamoval můj soukromý hygienik, „žijeme v bahnité době, ale i z bahna mohou vyrůst stromy, kterým se v korunách zahnízdí ptáci.“

Záchranné lano se mi hou-palo u hlavy s kyvadlovou setrvačností a na palubě bylo veselo. Lůžko po učiteli hudby obsadil bývalý gynekolog — jak ten se upejpal před sestrami, že poprvé musí donaha on sám! V protější kajutě přistáli na lůžkách proti sobě dva váleční letci.

Co v nich asi vzbuzuje můj vrtulník?

Nejvíce jsem si padl do oka s dámou, již se přezdívalo hraběnka.

Oči jí zářily jako dvě poslední perly v náhrdelníku, když vzpomínala na své milence, na léta v emigraci, na parket rakouských plesů. Chytil jsem ji za ruku a pustil valčík aspoň nekvalitně z mobilu.

„Pokud jsi heterosexuál (a já si to nemyslím), nemůžeme si spolu dál psát. Pokud to, co prožíváš, není coming out, pak jde o příběh zbytečného utrpení, kde všechno přestává dávat smysl. A je strašné, že to nechápeš.“

Papoušek z klece se rozkřičel, dvě perly potemněly.

Opodál nad nekonečnou mořskou hladinou vybuchl vrtulník, vybuchl, ale nezřítel se, visel tam hořící nad obzorem jak Slunce z jiného světa. A moje loď mu přece plula vstříc; bedlivě kličkovala mezi kříži ze zaplavených kostelů a mezi vlajkami ze zatopených radnic, mířil jsem k tomuto přízraku celé desetiletí jak blbci za rounem — abych něco pochopil. Abych našel něco cenného tam, kde to nečekáme.

Ale už tam hořela jen vzpomínka.

Život, který se nestal.

Nový svět.

Krátce po návratu z hospice jsem se při obvyklé ušní kontrole dozvěděl, že se mi v hlavě dělá cholesteatom, takzvaný nepravý nádor, a že musím na operaci, jelikož bují směrem k mozku, už takhle je situace padesát na padesát. Bylo mi něco přes dvacet a představil jsem si, že ještě toho léta zemřu. Kupodivu se ve mně rozlil hřejivý, až blažený pocit. Najednou jsem nepotřeboval uhýbat ke složitým metaforám, protože jsem s novou ostrostí vnímal bezprostřední skutečnost; stromy, ptáky, vítr ve větvích... Smysly se mi zjitřily až k zbláznění.

Prosím vás, jestli je *tohle* už všechno (a já si to nemyslím), nechte mě na poslední dny převézt do Hospice Anežky České v Červeném Kostelci.

**Autor je spisovatel
a performer.**

III. Z Bukoliky

~

býva tu so mnou veverička s bielou srstou na brušku
a drozd, nočný motýľ a pavúk

z času na čas život pokračuje náhlou radosťou

z kostolných veží stúpa vyzváňanie zvonov
a nadobúda farbu oblohy

na terasách ľudská vrava, smiech

zrazu sa ticho rozprší a život pokračuje dažďom

~

v malom uzavretom dvore, do ktorého sa dá nazrieť cez
polootvorenú bránu, sedí
za stolom starý muž a v nesmierne pomalom plynutí času
odpíja z kávy

~

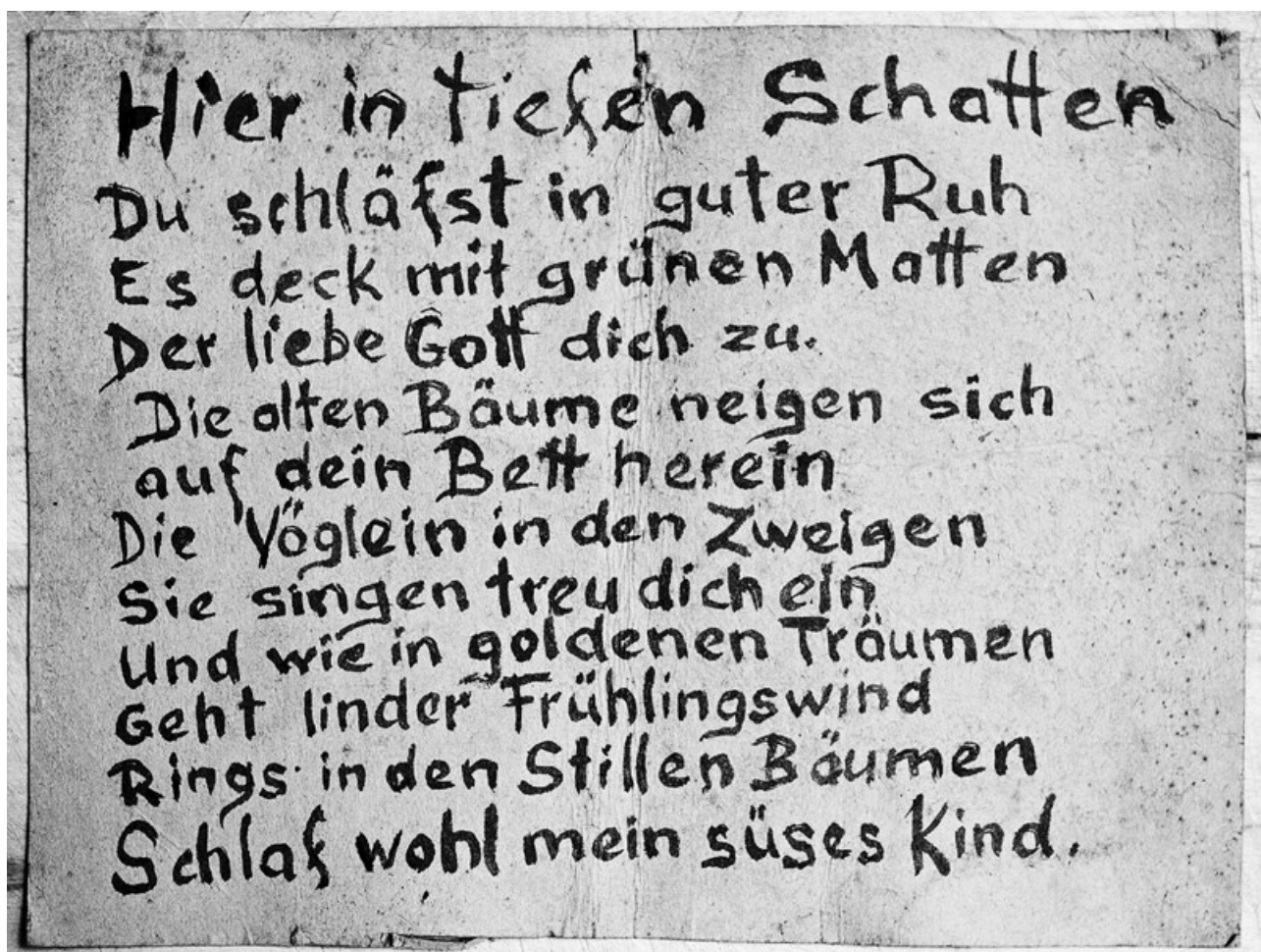
a začať znova: zo zabudnutia, z nevinného pohľadu na svet:
stúpať k dvom dubom na pahorku
popri ceste vlčí mak, v diaľke hlas kukučky

Eichendorff na tanku

Ivan Motýl

Na půdě domu ve Smilovské ulici ve Městě Libavé se našel starý karton. A na něm písmomalířský přepis veršů německého romantika Josepha von Eichendorffa. Zpráva o mrtvých dětech, které prošly číslem popisným 183 jako jarní vánek. „Geht linder Frühlingswind.“ Zřejmě jde o předlohu pro náhrobní nápis, v krajině hlavní všech ráží je to hlavně zázrak. Německá báseň v bezprostředním doteku někdejších kasáren sovětské armády. Starousedlík Jindřich Machala mi z Eichendorffa recituje na místě nálezu. „Schlaf wohl mein süses Kind.“ Až do konce dubna 1945 nemovitost vlastnil Johann Jahn, pak se tudy začaly valit ruské tanky. A v letech 1968 až 1991 znova. Ted' válčují Ukrajinu.

Vojenský újezd Libavá, mělo by se o něm dát vědět i Gogolovi, už jen kvůli slovu újezd. Tohle mě napadne vždycky, když za Budišovem nad Budišovkou narazím na cedule s nápisem: Vojenský újezd. Vstup bez povolení zakázán.

„Fotíte si krásy Libavé, máme to tady moc pěkné,“ oslovuje mě žena se psem, sotva vystoupím z auta ve Městě Libavé a zamířím objektiv směrem k farnímu kostelu Povýšení svatého Kříže.

„Fotím,“ odpovídám neutrálně. Nejsem si jist, kolik do své otázky navázila ironie. „Hrůza, co? Že já blbá se tu nastěhovala. To víte, láska.“

Hrůza je slabý výraz. Ale nenavštívil jsem Libavou poprvé a vím, že místní to nevidí tak černě. Dokumentuji střechu kostela, před pár týdny se část krovů propadla. Vlastně to je pořád víc vojenský objekt než chrám, armádě patřil v letech 1947 až 2016, byla to součást vojenského útvaru 8129. Oplocení tvoří přes dva metry vysoký vlnitý plech, zrezivělá kasárenská brána je zamknuta na řetěz. Nechci být negativní: „No asi by to chtělo nějaké opravy. Jak dlouho na Libavé bydlíte?“

„Před čtyřmi lety mě sem vylákal přítel. Představte si, já jsem až z Písku. Znáte Písek?“

„Kamenný most, domy jak ze škatulky, Fráňa Šrámek,“ vyhrknu.

„No vidíte, a tady není nic, jen vojáci. Jsem Jana,“ podá mi ruku a zmizí v bytovce. I Písek má vojenskou historii, především spojenou s legendárním 11. pěším plukem.

↑ Eichendorffův rukopis

„Vojanské pány poslouchej, juchechej, juchechej,“ bouřil se Šrámek píseckému militarismu v roce 1906.

Dnes na Libavou přijíždím kvůli jinému básníkovi, německému romantikovi Josephu von Eichendorffovi. A jedné písemnosti, která s ním souvisí. Je to tak trochu paleografická výprava, protože mě zajímají také podpisy sovětských vojáků, které jsou v újezdu zachovány i jedna- třicet let po ukončení brežněvovské okupace.

Svatý Kujbyšev

Vlastně se nepodepisovali. Prozrazovat totožnost bylo zapovězeno, proto vojáci identitu nahrazovali hrdým odkazem na domovskou příslušnost. Často je k místopisu přidána i číslovka, která datuje odchod do civilu. Na vnitřních stěnách barokního poutního kostela svatě Anny ve Staré Vodě se dochovalo nejvíce letopočtů z osmdesátých let.

Vinnycja, Lvov, Ivano-Frankivsk, Černivci, Kyjev, Chmelnyckij, Kostopil... Kola dějin vždycky vezou náklad tak nějak šejdrem, na Libavé až do roku 1991 sloužilo i nespočet Ukrajinců v okupantských sovětských uniformách. A také oni se v chrámu podepsali.

Sověti opustili Československo v červnu 1991, Ukrajinci vyhlásili nezávislost v srpnu téhož roku. Úder Moskvy

na Kyjev z letošního 24. února měl za cíl obnovit staré pořádky.

Poutní místo stojí čtyři kilometry od Města Libavé, klíče vlastní sedmasedmdesátiletý Jindřich Machala, někdejší lesák a spoluzakladatel okrašlovacího spolku Lubavia. „Zachovali jsme ty nápisy jako memento, kam až sahala moc Moskvy. Mnozí členové s tím nesouhlasili, chtěli to zamalovat,“ vypráví. Po Putinově invazi na Ukrajinu se ukazuje, o jak prozíravý krok šlo. Čisté bílé omítky znamenají zapomnění, azbuka na stěnách hovoří k žhavé současnosti.

Prohlížím si sochu svatého Jakuba, kterého členové spolku Lubavia překřtili na svatého Kujbyševa, pod plastikou se dlouho skvěl název města v Novosibirské oblasti — Kujbyšev. Toto sibiřské město dostalo jméno po Valerianu Kujbyševovi, jednom z nejbližších Stalinových spolupracovníků, který se obětí čistek nestal jen díky infarktu. Stalin pak alespoň nechal popravit Kujbyševovu ženu a bratra. Škoda že zrovna tato paleografická památka je zabílena, ten bizarní stalinský svatý tu měl zůstat na věky.

Stovky dalších nápisů ale dokonce ošetřili restaurátoři, nějaký čas ještě na stěnách vydrží. „Najdete tu sídla z Dálného východu, ze Střední Asie a mnohokrát se opakuje Moskva,“ naviguje mě Machala po stěnách poutního chrámu. Do očí bije obrovský nápis v úrovni očí, navíc má aktuální poselství: „BSSR, Minsk.“ Běloruská sovětská socialistická republika plus název hlavního města.

Rusisté René Andrejs a Patrik Varga z olomoucké univerzity všechny nápisy zdokumentovali s vědeckou pečlivostí. S pomocí technologií pak rozluštili i sovětský místopis nad stropní římsou anebo azbuku vepsanou

↑ Libavá, cvičiště Malá Moskva

do zbytků fresek s vyobrazením čtyř světadílů, které znalo baroko (Evropa, Asie, Afrika a Amerika). Dnes vnitřní fasády představují spíš monumentální mapu Sovětského svazu z konce osmdesátých let, byť rozházenou jako pexeso. Minsk leží východně od Moskvy, dálnovýchodní Ussurijsk kousek od turkmenského Ašchabadu, Tallin východně od Taškentu.

Luštím nápis, který mě vede do dagestánské obce s názvem Karagas. Dnes má 1 970 obyvatel a 21 ulic, doma jsou tam Nogaisové, původně stepní Tataři. Na stěnách se podepsali i vojáci z Tádžikistánu, Kyrgyzstánu, Uzbekistánu, Turkmenistánu, Gruzie, Arménie, ze všech tří pobaltských zemí, z Čeljabinsku, Rostova na Donu, Charkova či Bělgorodu. Z celé sovětské říše. Z kůru chrámu si všimnu, že nápisy stoupají i do barokní kupole. „Vojáci zřejmě prováděli akrobatickou soutěž, kdo se podepíše v co největší výšce,“ myslí si můj průvodce.

Všechny barokní sochy v poutním kostele mají ustřelené hlavy. „Zábava ruských oficírů,“ poznamená Machala. Bezhlaví jsou nejen svatí, ale také andělé. Cherubínům zůstávají křídla, na krku však sedí děsivé prázdno.

Eichendorff v domě číslo 183

Z ruštiny do němčiny. V rekonstruovaném domě na okraji Města Libavé našli zedníci starý papírový karton s básní německého romantického autora Josepha von Eichendorffa (1788—1857). „Napřed jsem vůbec nevěděl, že nějaký

Eichendorff existuje. Prostě se našly německé verše krasopisně napsané na kusu kartonu, něco o smrti dětí. Rozmístění textu a písma mi připomínalo nápisy z náhrobků, tak jsem odhadl, že je to asi báseň na hrob zemřelého děčka. Zhruba sto let starý návrh pro kameníka,“ vypráví Jindřich Machala, když se ze Staré Vody vrátíme do Města Libavé. Vede mě k domu číslo 183 ve Smilovské ulici. Ten už má nové krovy. A ty staré, o které byl opřen karton s rýmovaným německým textem, skončily na skládce.

„Podle původního číslování to je dům číslo 34 a žila v něm rodina rolníka Johanna Jahna,“ informuje mě předseda okrašlovacího spolku. Příjmení Jahn bylo na Libavsku rozšířené, nedávno spolek rekonstruoval Jahnův kříž nedaleko odsud. Kristus má od Rusáků ustřelenou hlavu a v kamenném soklu jsou vyryty nápisy v azbuce. Po téhle silnici se pořád valili Rusové. Na tancích, v transportech anebo šli jen tak pešky a zastříleli si do křížů kolem silnic. Rusové se pořád někam valí s nabitými kalašnikovy.

„Kousek vedle stála sovětská kasárna, ten plot je původní,“ popojde Machala k rezivějícím plechům. Dotýkáme se ohrady, párkrát do ní praštím pěstí, vlnitý plech překvapivě rezonuje. Je to nepříjemný zvuk, tanky stojící za plotem našťestí odjely před více než třiceti lety. Machala mi ukazuje dobové snímky kasáren, hledá je na ruských veteránských webech, na kterých se s láskou vzpomíná na krásnou vojnu na Libavé. Na jedné fotografii je vidět brána mezi plechy, kterou hlídají vojáci se samopaly. Brána zmizela, plot pořád drží.

Machala nalezený karton s německým textem zaslal kolegovi ze spolku, který je germanistou na olomoucké univerzitě. Marek Bohuš v textu rozpoznal Eichendorffovu

↑ Sověty rozstřílený Kristus, Jahnův kříž, Město Libavá

báseň, byť mírně upravenou. Textově i gramaticky, ve slově *süses* třeba schází jedno *s*. Autor v originále vykopává veršem *Dort ist so tiefer Schatten*, v nalezeném textu ale text začíná takto: *Hier in tiefen Schatten*. „Tahle změna je nepřímým důkazem, že nápis byl určen na hrob,“ odhaduje Bohuš. Verše jsou citací z delšího básnického cyklu *Auf meines Kindes Tod* z roku 1834, ve kterém se Eichendorff vrací k předčasným úmrtím svých dcer Agnes a Anny. Nalezený text na kartonu zatím nemá oficiálně vydaný český překlad, byť část cyklu přeložil Ivan Slavík ve výboru z Eichendorffa, který vyšel v roce 1966 v Odeonu pod názvem *Věčný poutník stesk*. Básník se posléze dočkal už jen jediného výboru v češtině *Šálení podzimu* z roku 1988, připraveného překladatelem Jiřím Munzarem.

„Podle Munzara český překlad této části neexistuje, tak jsem se o to, s dovolením, neuměle pokusil,“ nesměle podotýká olomoucký germanista: „Zde v hlubokém stínu / Klidným spánkem spíš / Přikryl tě dobrý bůh / V poduškách z listí dlíš // Letité stromy se kloní / Shora nad lůžkem tvým / Zpěv ptáků ve větvích zvoní / A uspává hlasem svým // Tak jako v zlatých snách / Jarní vánek si letí / V stromů tichých korunách / Spěte sladce mé děti!“

Břízy na Libavé

Kdyby ve Městě Libavé nežil Jindřich Machala, historická paměť újezdu by už asi podlehla Alzheimerově chorobě. Narodil se v roce 1944, jeho táta pocházel z Hovězího

na Valašsku a na jaře roku 1946 osidloval Libavou, odkud byli Němci právě posíláni do transportů. Jenže jeho druhým nevlastním otcem se stal německý voják se stalingradskou zkušeností, do kterého se tady maminka zamilovala. „Nevlastní otec byl výbušné povahy,“ vysvětluje mi syn tohoto „poplašňáka“, proč ani druhé manželství nevydrželo. Cejch, že jeho táta válčil za wehrmacht, ale musel Machala snášet až do sametové revoluce.

Město Libavá, v němž trvale žije asi šest stovek obyvatel, bylo z vojenského újezdu formálně vyčleněno teprve před pěti lety, výcvikový prostor ho těsně svírá ze tří stran. Sídlí tu Újezdni úřad i vojenské velitelství druhého největšího cvičiště v zemi s rozlohou dvacet čtyři tisíc hektarů. Takzvaná vojenská zeleň je proto pořád dominantní barvou, armáda dává práci většině domorodců a v místním telefonním seznamu jsou třeba i tato aktuální čísla: střelnice bojových vozidel 973 407 957, pokusná dělostřelecká střelnice 973 423 538, cvičiště řízení bojových vozidel: 973 423 565.

Vzniku vojenského výcvikového prostoru požehnala československá vláda v září 1947, od října 1968 ho oficiálně začala využívat i okupační sovětská vojska a dnes tu cvičí i nejrozličnější jednotky NATO. „Všechno nezničili Rusáci. Na devastaci farního kostela Povýšení svatého Kříže tady ve Městě Libavě se podílela výhradně Československá lidová armáda. Rusové sem neměli přístup, kostel byl obehnan vysokým plotem,“ provádí mě Machala městečkem. Sovětská vojska ale úspěšně pohřbila několik jiných kostelů v újezdu a také hřbitovy, kapličky, boží muka, desítky domů.

Hned naproti libavskému chrámu se za normalizace usadil sovětský tankový park. „Na tom asfaltovém place

↑ Město Libavá, tankisté

slavnostně pochodovali Rusáci,“ naslouchám pamětníkovi. Jakožto lesák měl do vojenského pásma občas přístup i za komunismu. Stála tu prý i obrovská mramorová tribuna. „Vypadala jak Leninovo mauzoleum,“ tvrdí pamětník. Jako jeden z posledních svědků může barvitě popisovat atmosféru v uzavřeném sovětském městě uprostřed Československa.

Tribuna zmizela, ruští vojáci také, vzrostlé břízy ve dvouřadých alejích ale zůstávají na stráž. V kontextu s televizním zpravodajstvím z Ukrajiny jde z těch stromů strach. Bílou kůru ani sních ve větvích teď nevnímám jako barvu příměří, břízy spíš pociťuji jako symbol ruské rozpínavosti. Z aleje trčí i kandelábry dávno vyhaslých lamp, kolem asfaltových placů stojí betonové protitankové jehlany.

Vybagrovaný hřbitov

Pod zasněženou plochou ve svahu nad kostelem Povýšení svatého Kříže odpočívali až do normalizace libavští Němci, kteří stačili umřít ještě před odsunem. „Velká hrůza, protože náš spolek si dal jako jeden z hlavních cílů péči o hřbitovy. Tady není o co pečovat, náhrobky se nám zatím nepodařilo najít,“ krčí Machala rameny nad zpustlým prostranstvím. „Rusáci jednoho dne rozhodli, že hřbitov vybagrují a na jeho místě postaví tělocvičnu.“ Akci prý zahájili pod rouškou tmy, sovětské bagry povalily náhrobky a pod nimi ležící lidské ostatky nahrnuly na obrovskou hromadu. „Vykukovaly z ní kosti i lebky,“ vypráví Machala. Vybagrovaná hromada záhy někam zmizela. „Nikdo neví,

kam to Rusáci odvezli, už jsem měl několik tipů, ale pořád nevíme, kde to zahrabali," lituje. Na vyčištěném pohřebišti vyrostla plechová tělocvična pro vojáky s výložkami, na kterých se hrdě vypínala dvě písmena z azbuky: CA (Советская Армия). A i když byla tělocvična po odchodu Rusů zbořena, tohle místo zůstává jedním z nejbolestnějších svědectví o okupaci.

Na vyřešení hřbitovní krádeže stále netrpělivě čeká Friedrich čili Bedřich Zipps, který se ve Městě Libavé narodil v roce 1941 do německo-české rodiny. Na libavském hřbitově pochovali jeho babičku i dědečka. „Chtěl bych se ještě dožít, až spolek vypátrá, kam mi Rusáci odvezli kosti prarodičů," přeje si. A jakkoli to bude znít frázovitě, když teď napíšu, že Zippse poslouchám se „zatajeným dechem“, je to nejpresnější výraz. Reportérovo srdce vždycky buší rozrušením, když naslouchá malým svědkům velkých událostí.

Přepisují z diktafonu: „Maminka byla brněnská Češka a otec byl Němec z Města Libavé, který se do Brna přišel vyučit jako obchodní příručí. Tak se seznámili, sezdali a po Mnichovu, na podzim 1938, se museli vrátit do otcovy rodné obce, národnost se určovala podle manžela. Já jsem se tu narodil jako Friedrich, otec v té době bojoval u Stalingradu, kde byl vážně zraněn, a byl letecky přesunut do Německa. Ale to jsme tehdy nevěděli, neměli jsme o něm žádnou zprávu až do konce války, kdy jsme se obrátili na Červený kříž. Našli ho v americkém zajetí. Na konci války se holky ukrývaly do hnoje anebo do lesa, aby je Rusové nenašli. V kostele ve Staré Vodě si lehaly na parapet pod římsou u stropu chrámu, nenašli je. Když jsme si v Brně vyřizovali československé občanství a vrátili se za deset dnů domů, v baráku se svítilo a nemohli jsme odemknout. Zkonfiskovali nám ho Češi. S kamarády

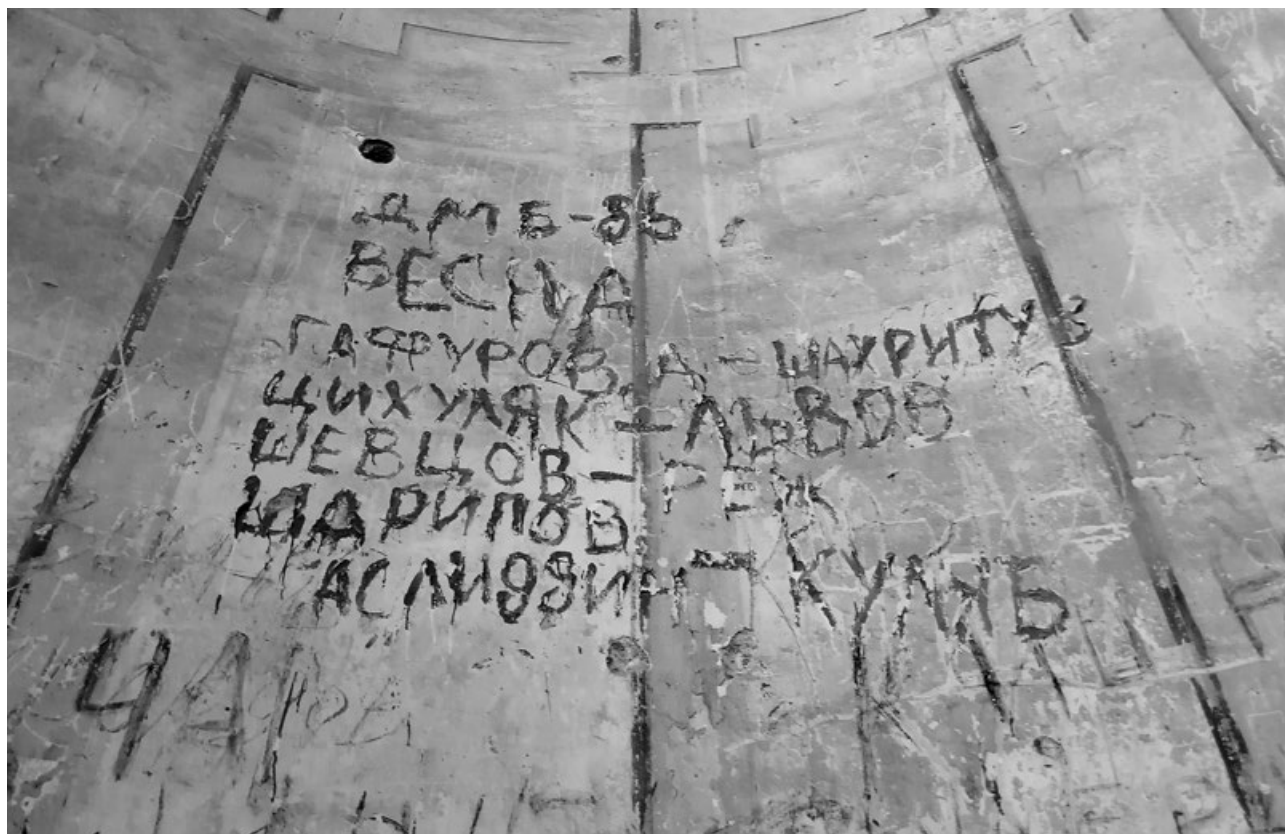
jsme si hráli na válku, u nás na zahradě jsme naházeli náboje na hromadu a rozdělali nad nimi oheň, že to bude velká sranda. Jenže oheň už skomíral a nic nebouchlo, tak jsme byli zklamaní a vrátili se k ohni. V tu chvíli to začalo. Všechno jsem schytl já, a když kamarádi viděli krev, utekli. Měl jsem prostřílené ruce i nohy, zachránil mě nějaký pán, co jel náhodou kolem na kole. Tatínek přežil Stalingrad, ale já mám všude jizvy.“

„Nenašel jsem ta slova / na cestě od hřbitova / v hloubi svých béd.“ To je Eichendorff ve Slavíkově překladu. „Jestli německý romantik někdy navštívil Město Libavou, už asi ne zjistíme," nechce si germanista Marek Bohuš dělat zbytečné naděje. Básník ale často pobýval v rodinném zámku v Sedlnicích, což je odtud padesát kilometrů. Ve zdejší německém jazykovém prostoru se někteří učitelé určitě dostali k jeho veršům, ve své době to byl populární autor. Možná ho četl i místní farář, někdo musel rodičům zemřelého dítěte z čísla popisného 183 navrhnout, že na náhrobní desku by se hodily právě Eichendorffovy verše.

Dům měla podle Marka Bohuše postavit rodina Polzerů, ačkoli Machala mluví o Jahnech. Na tom už nesejde, všichni museli do odsunu a dům začal sloužit kancelářím vojenských statků. Kartonu s německou básní na půdě si nikdo nevšiml.

Eichendorff je se severovýchodní Moravou a Slezskem úzce provázán. Narodil se v Lubovicích u dnešní polské Ratiboře, jako kluk však často pobýval u bezdětného strýce Johanna na zámku v Šilheřovicích, což je dnes obec sousedící s Ostravou. Vyráželi spolu i na Landek, aby se

↓ Stará Voda

rozhlédlí po krajině kolem soutoku Odry a Ostravice, kde Morava hraničila se Slezskem. Malý Joseph chodíval na Landek na sklonku osmnáctého století, o dvě stě let později se kopec stává kultovním místem ostravské bohémy, která začala s vydáváním kulturní revue *Landek*.

Básník a jaderné rakety

Domek z devatenáctého století, v němž bydlí ve Městě Libavé Jindřich Machala, postavili Němci a za sovětské okupace v něm žili nižší důstojníci. „Několik rodin. Dost to tady zdevastovali, ale já byl rád, že jsem ten barák mohl po sametové revoluci koupit. Vrátil jsem se tak nějak domů,“ vypráví.

Tak nějak se vrátit domů, co to znamená? „Uzavřel se jistý kruh. Moji rodiče přijeli na jaře roku 1946 osidlovat Libavou z Valašska. Vybrali si Nové Oldřůvky, kde už byl můj strýc předsedou revolučního národního výboru, ještě jsme tu pár měsíců žili pod jednou střechou s německými starousedlíky.“ O tom, že se tu jeho maminka zamilovala do veterána z wehrmachtu, už byla řeč.

Mezi dubnem a říjnem 1946 muselo do odsunu na čtrnáct tisíc Němců z Libavé, dosídlence však paradoxně čekal podobný osud. V polovině září 1946 vláda prohlásila Libavsko za vojenský výcvikový prostor a od ledna dalšího roku začalo vojsko vysídlovat i české dosídlence, což trvalo do roku 1949. „Poznali jsme na vlastní kůži totéž co zdejší Němci, násilný odchod z domova. Proto vyhnancům rozumím a zajímá mě jejich historie.“

Na Libavé se vypráví legenda, že v poutním chrámu ve Staré Vodě sovětská armáda popravovala dezertéry. „Tomu nevěřím, dezertéry buď zastřelili rovnou na útěku, anebo je odvezli k polnímu soudu do Olomouce,“ odmítá pověst Machala. Těžko říct.

Z osobní paměti. Počátek osmdesátých let. Ostravský kryptoskautský oddíl Sirius táboří na soutoku Odry a Něžinského potoka. Bezprostředně na hranici vojenského

prostoru Libavá, studna už leží v zakázané zóně. Jednoho dne utíká kolem tábořiště vyděšený sovětský vojáček, v patách mu běží hlídka. Pak se ozve salva ze samopalu a dezertéra odnášejí skrz tábor v krvavé celtě.

V té době objevují i Josepha von Eichendorffa. Je mi čtrnáct a v nějakém vlastivědném časopise si čtu o Eichendorffově lavičce v zámeckém areálu v Javorníku ve Slezsku, kam básník přijížděl na pozvání vřatislavských biskupů. Představuji si, že na lavičku jednou posadím dívku svého srdce a vyznám jí lásku. Sním o tom ještě několik dalších let, ale nikdy se tak nestane.

Putin hrozí atomovou bombou. Na Libavé sovětská armáda vybudovala tři raketové základny se zařízeními pro odpal raket SS-23, kterými Sovětský svaz úspěšně strašil Západ. Konkrétně se raketové brigády usídlily v Přáslavicích, na Zeleném Kříži a kousek od poutního kostela ve Staré Vodě, této základně se ve vojenské řeči říkalo „točka sever“.

V jednom oficiálním českém kresleném „vtipu“ z počátku osmdesátých let si bavorská rodina libuje: „Meine Lieben, odtud je nádherný pohled na Východ.“ Rodinka je zobrazena poblíž americké základny v Německu s raketami Pershing II, které jsou namířeny na Československo. O sovětských raketách SS-23 umístěných mimo jiné i na Libavé humoristi museli mlčet. Studená válka byla v plném proudu, a kdo si myslel, že skončila s pádem Sovětského svazu, tomu dneska Putin dokazuje opak. Studenou válku už žhaví k výhrůžkám jaderného útoku proti zbytku světa, zatímco na Ukrajině umírají civilisté i vojáci obou stran. Joseph von Eichendorff válku znal, v roce 1813 a znova o dva roky později se zúčastnil polních tažení proti Napoleonovi.

*Mnohý pod trávníkem leží,
jako kdyby spal.
Válka šla a jaro běží
přes něj bystře dál. ●*

Ivan Motýl (nar. 1967, od šesti let žije v Ostravě a na Ostravsku) je básník a novinář. S bratrem Petrem vydávali časopis *Modrý květ* (1994–1995). Básnickou prvotinu *Zloděj ve sklenici* (1991) vytiskl vlastním nákladem, druhou sbírku *Struska* (2019) v nakladatelství Větrné mlýny. Je spoluautorem divadelní hry *Bezruč?!* (s Janem Balabánem, 2009), editorem výboru *ostravské poezie a poezie o Ostravě Briketa* (Větrné mlýny, 2014). Starý žvanil, piják piva a milovník poezie Oldřicha Wenzla, proto i amatérský historik a historický amatér. S manželkou Elli třicet let fušují do organizování literárního i výtvarného života na Ostravsku (Tajná krčma Rubrum, Galerie Červený kostel, Prozatímní galerie Wurst, Literární harena, Butterfly Effect a jiné fantasmagorie).

Foto archiv autora

PLAV

MĚSÍČNÍK
PRO SVĚTOVOU
LITERATURU

www.svetovka.cz

3/22 Děs a hrůza na ostrovech
Britská duchařská povídka

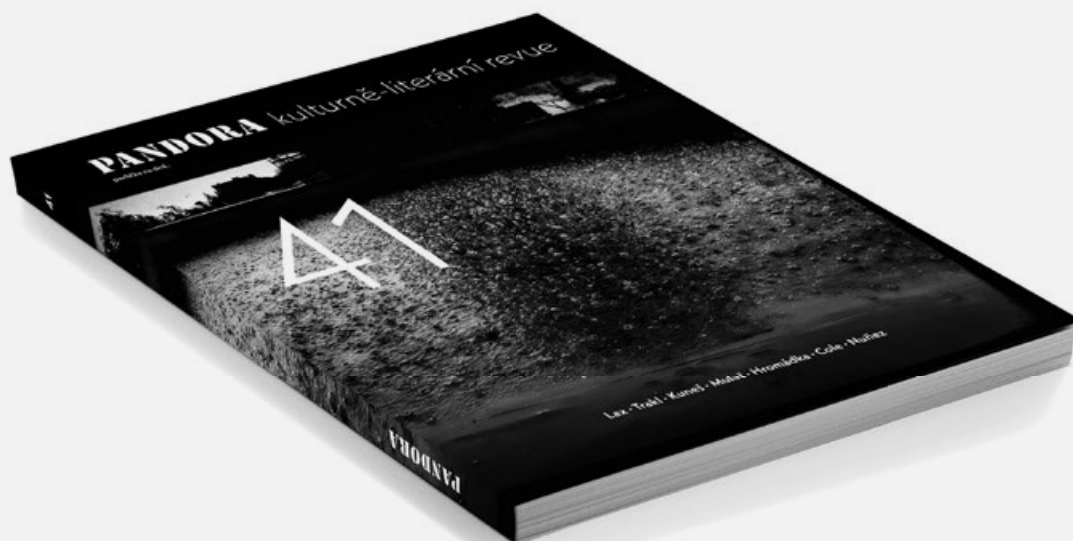
Elizabeth Gaskell
W. H. Hodgson
E. F. Benson
etc.

Rozhovory:
Zuzana Li a edice Xin

Soutěž Jiřího Levého:
Ester Prokešová
a Marc-Uwe Kling

PANDORA kulturně-literární revue

perlička na dně.

revuepandora.cz

Kuneš • Trakl • Nuñez • Ctibor • Mulač • Lax • Hromádka • Cole • Guziur • Vítek • Uhlíř
Zvelebil • Rochallyi • Novák • Trdla • Prášil • Jelínek • Heller • Štolba • Správcová

Proč se zdráhám mluvit o dezinformacích

Jakub Jetmar

Uplynulou dekádu symbolizují dva pojmy: populismus a dezinformace. „Lidé pod vlivem zákeřných dezinformací volí zlé populisty!“ Tak alespoň soudí liberálové otřesení úspěchy Miloše Zemana, Donalda Trumpa i brexitem. Pokud má být svět zase v pořádku, musí každý přesvědčený demokrat bojovat proti dezinformacím, protože falešné zprávy a sofistikované kampaně na sociálních sítích probouzejí v lidech nespokojenost a potřebu volit populisty. Část liberální obce, jak to zachycuje třeba loňský výzkum Jedna společnost — různé světy, nespokojeným lidem v podstatě říká: Vaše naštvanost nestojí na reálných základech, to vás pouze někdo dezinformoval, kdybyste měli správné informace, budete spokojeni. To ale není pravda.

Lidé se potýkají s reálnými problémy. Pokud se bavíme o dezinformacích — tentokrát hlavně u příležitosti zablokování proruských webů v souvislosti s invází Ruska na Ukrajinu —, obecně bych se ptal, jestli termín nenadužíváme a příliš neroztahujeme jeho význam. Paradoxně tím můžeme vytvářet kouřovou clonu skrývající palčivější otázky, což podle některých definic dělají právě dezinformace.

Dezinformace — nepravdivé informace šířené záměrně s úmyslem manipulovat cílové publikum — skutečně existují a bývají odporové. Vyvolávají nenávist a současně těžší z té existující. Jak to ukazuje třeba tuzemský *Atlas konspirací* shrnující hlavní příběhy, které se objevují

v tuzemských webových stokách, dezinformace rozdmýchávají zažitý rasismus, antisemitismus, islamofobii. Masově sdílené články mají i velmi hmatatelné dopady: štěpí rodiny, první český terorista Jaroslav Balda pod jejich vlivem porazil strom na koleje, protože podle svých slov „myslel na lidičky a jejich řízky“, o které nás měly připravit hordy muslimů. Nikomu se tehdy naštěstí nic nestalo. To ale nemůžeme říct o dopadu zpráv, které zlehčovaly koronavirus a vyzývaly k odmítnutí očkování. Tady kvůli nim lidé skutečně umírali. Šlo však tehdy o dezinformace? Někdy jistě ano. Zavádějící zprávy ovšem publikovaly i zavedené portály a šířily je lékařské kapacity, které za dezinformační kanály nikdo nepovažuje. Snad bychom pro jejich počínání mohli používat srozumitelnější označení než ideologicky třaskavé „dezinformace“ či „fake news“. Co třeba nezáměrně šířená mylná informace, neověřená informace, domněnka či pomluva?

Po alespoň částečné renesanci podobných slov volá dokument nazvaný „Desatero pro lepší porozumění a členění dezinformací“. Letos v únoru ho publikovala skupina expertů zabývajících se tématem z různých perspektiv — sociologické, psychologické či bezpečnostní. Soupis mám za patrně nejstřízlivější úvod, na který může člověk dumající nad dezinformací narazit.

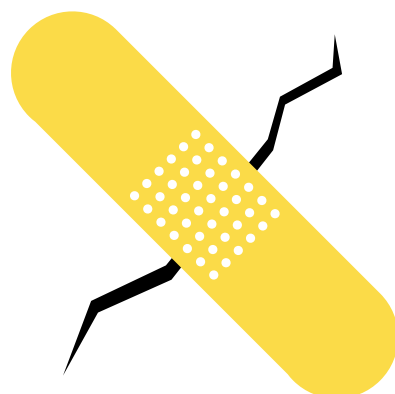
Autoři desatera připomínají zásadní věci: lidé mají důvěru k nepravdám, dezinformacím či konspiracím z různých důvodů. A právě těmto motivacím bychom se měli snažit porozumět. Jedním z faktorů nejspíš bude i nedůvěra v tradiční instituce. Státní aparáty komunikují prachbídne a média ve svém pragocentrismu často vůbec neodrážejí každodenní život podstatné části země. Není divu, že se někteří poohlíží po výkladech, které zdánlivě dávají smysl. Pokud tohle víme, namísto léčby symptomů — zapojování se do dalšího programu na ověřování faktů — dává snad dlouhodoběji větší smysl zabývat se právě důvěrou v instituce, bojem se sociální nejistotou, podporou médií, která osvětlují slepé skvrny. Nezní to asi tak efektně jako vstup do armády Českých elfů, kteří bojují

proti internetovým trollům, přesto to snad pro budoucnost země, kterou nezmítají nenávistné kampaně, udělá lepší službu.

Dezinformace nikdy nezmizí a potvrdí to i aktuální experiment, kdy provozovatel českého doménového sdružení CZ.NIC společně s mobilními operátory zablokovali na žádost vlády celkem čtrnáct webů, které platí za dezinformační. Web možná skončí, kanál na platformě Telegram či řetězový e-mail ale nikdo nezastaví. V lecčem jde o bezprecedentní krok, z něhož se musíme poučit. Celá akce se totiž neudála právě v intencích právního státu, který si považuje svobody projevu. Problémy nejlépe shrnul technologický novinář Jan Cibulka z *iRozhlasu* v článku nadepsaném slovy „Blokování webů dezinformátory nezpomalí. Leda umete cestu autoritářům“. Cibulka připomíná, že nástroji pro legálně zdůvodnitelný boj s nenávistí stát už dávno disponuje, například paragrafy zapovídající schvalování válečných zločinů jen příliš nevyužíval.

„Šířitelé nenávisti či poplašných zpráv musí nést za své činy odpovědnost,“ stojí také ve zmíněném desateru. Jeho tvůrci ale jedním dechem dodávají: „Stejnou odpovědnost však mají výzkumníci, novináři a státní instituce, kteří by měli používat pojem dezinformace pouze v odůvodněných případech a podložit toto obvinění daty a precizní argumentací.“ Používejme proto pojem dezinformace promyšleně, mějme na paměti i srozumitelnější slova a zejména vězme, že bez důvěry nás před lží a nenávistí neuchrání vůbec nic.

Autor je novinář.

Když v kuchyni číhaly miny

Olga Wawracz

• • •

spoutá tě to
propůjčí vzdálený svět
černé oči za vysokou cenu

sváže ti prsty
a vyplivne
do dlaně

bude to jako projít lazaretem

tak hrozné, že téměř nelze
nechtít víc

• • •

z těch kaluží zírám zcela nové město
je stejně mrtvé jako jeho sádrový model
a stejně nechci věřit
v lednový déšť

z vodní hladiny hledí nitro jako
krkavčí zub
a škrábe na záda
protože jsem stále nebyla
u zповědi
protože jsem neodevzdala úkol
v zadaném
termínu

tekutina nutí k evaluaci
neony křičí
po povrchu tančí ostré gumy

asfalt skýtá armagedon
a každý motor je hřebíkem v rakvi
jen
kdo dvakrát umře
věčně bude
živ

• • •

Mami,
nedívej se na mne
těmi skleněnkami

běž raději spát.

Až mne přivedou domů
s bílou listinou za zády a
železnými kruhy

nedívej se, milá

nedívej se tak na mne.

• • •

zmatené děti nukleární doby
spatřili jsme zemi v procesu rozkladu
cítili
jak hoří zevnitř
stoná
politá benzínem od našich otců
a matek

tak málo zbývá

ale my nebudeme stejní
tohle je manifest
zmatených dětí naděje a činu

přišli jsme na zemi, sdílený domov

než odejdeme
pustíme dovnitř čerstvý vzduch
uklidíme
po vašich krizích
a na každém parapetě
porostou
stromy

• • •

když v kuchyni číhaly miny
měla jsi ve zvyku
promlouvat k olši
pokaždé utíkat pro klid
k vyschlému potoku
jenže
zastav se občas
poslouchej jak tiše šumí

to je doutnající uhlík
chápeš?
tvůj kousek planety
taky
pláče

• • •

bude nám dobře
až pohyby ustanou
zůstanem šťastný
pod litry hlíny

až se les semkne
a prsty nám nevstanou z čestného
místa
pod modřiny

o naše těla se postará podhoubí
na stole zbydou dva hrnky
a dech

budeme mlčet
tráva nás zasnoubí

klidně se rozpadat
v plynoucích
dnech

Autorka publikující pod jménem Olga Wawracz pochází z Brna, kde studuje ve třetím ročníku na jazykovém gymnáziu. Pravidelně se účastní autorských čtení a její texty dosud vyšly na digitální platformě *Psí Víno* nebo v časopise *Tvar*. Věnuje se aktivismu (zejména environmentálnímu), výtvarnému umění, architektuře, politickým a sociálním tématům. Sbírá pokojové rostliny. Vydání jejího básnického debutu připravuje nakladatelství Dobrý důvod.

Musím napsat báseň — tuto potřebu si člověk uvědomí velmi vzácně.

Je to vlastně jakýsi návrat do dětství, kdy nás ohromuje takřka vše, a postupem času vůči této potřebě, vůči tomuto imperativu vidět ve všem cosi nesamozřejmého, někdy zbaběle, častěji ovšem neuvědoměle pod holí práce a blbostí života ustupujeme.

To samozřejmé nemusí svítit krásou, ale rovněž to může vybuchovat odporem a zasahuje nás to jako granát hnusu — musím napsat báseň! Básně Olgy Wawracz jsou plné subjektu vidoucího slávu i peklo dneška; místy jsou básně ze zasláného souboru, které jsem zde nezařadil, spíše obviněním ostatních, jakýmsi šerifským plakátem „wanted dead or alive“, v nichž zaznívá oprávněný hlas generace dětí nukleární doby. Mnohem intenzivněji a básničtěji se však ono úzkostné vidění propasti světa těch druhých vyjevuje ve chvíli, kdy jsme zároveň s nimi, kdy to peklo prožívá básnířka s ostatními, kdy je součástí smutku světa. Pak to není jen obvinění, které z básně čouhá, pak to je opravdová, niterná účast na světě, v němž nás tráva nakonec všechny zasnoubí. (Roman Polách)

Foto archiv autorky

...

obočí
protíná dno
učím se mluvit v g moll

chvějí se na stropě
tři ženy co mi
vidí za jazyk

žiješ tam bez nájemní smlouvy
ale
jak bych se mohla
zlobit?

vždyť tam co dva dny uklízáš

procházíš pokojem s dozvukem
sfouknuté svíčky

víš

za tvými
kroky
vznikají civilizace

...

„jedinou jistotou v životě je nestálo“
prohodíš
mezi minuty sobotního
odpoledne
a já
nechápu jak sis to mohl dovolit
trhat mi z myšlenek
smysl
abys ho mohl jen založit do šuplíku

v prevenci šílenství užívám
nahodilost
pokaždé občas v někdy
nevím

funkci spolehlivého bodu
jímá
hejno včel v rozletu neboli
kynetický objekt
který podepíšeš
a rázem se jedná o tvou zcela
vlastní
avantgardní instalaci

...

dvanáct let se kopírujeme
na stará alba pokládáme tentýž
konec
bezpečný odstup

dva měsíce sdílíme plíce

vodím tě s sebou
na všechny popravý
a
ty
hraješ v těch mých na kovový vlak

napsala bych o tom
kdybych to uměla

vstáváme pozdě na lepší život
protože únava
přichází
se zpožděním

Své básně i nadále posílejte na e-mail
nova.jmena@casopishost.cz.

Roman Polách (nar. 1986) je
básník, literární kritik a pedagog.
Působí na Filozofické fakultě
Ostravské univerzity.

Myšlenky na mír během náletu

Virginia Woolfová

Se současnými událostmi na Ukrajině se nám často spojují spíše už jen myšlenky než vzpomínky na poslední velkou válku, kterou Evropa zažila. Co tehdy mohli dělat a jak se cítili lidé, kterým nad hlavami létala letadla, vedle jejichž domů padaly bomby a kteří napjatě poslouchali rádio a mysleli na mladé muže uvězněné v ocelových letounech. A co mohou dělat ženy, které do rukou zbraně k boji nedostaly?

Včera i předevčírem v noci nad naším domem přelétali Němci. A teď jsou tu znova. Je zvláštní jen tak ležet ve tmě a poslouchat bzukot sršně, jenž vás každou chvíli může usmrtit svým bodnutím. Je to zvuk, který přerušuje klidné a souvislé myšlenky na mír. Přesto je to ale zvuk, jenž by více než kdejaké modlitby a hymny měl člověka přinutit přemýšlet právě o míru. Pokud se nám nepovede převést mír ve skutečnost, tak budeme dále ležet ve stejné tmě a poslouchat ten stejný smrtící rachot nad hlavou — ne pouze toto tělo v této posteli, ale miliony ještě nenarozených těl. Zvažujme, co můžeme udělat, abychom vytvořili ten jediný účinný protiletectký kryt, zatímco zbraně na kopci burácejí bum, bum, bum, světlomety prorážejí mraky a každou chvíli někdy na dosah ruky, jindy zase daleko padají bomby.

Nahoře v nebi proti sobě bojují mladí Angličané a Němci. Obránci jsou muži, útočníci jsou také muži. Ženy však k boji s nepřítelem zbraně nedostaly, ani na to, aby se bránily. Dnes v noci tak musí ležet neozbrojené. Pokud ale věří, že nahoře v mracích se odehrává boj Angličanů za svobodu s Němci, kteří naopak chtějí svobodu zničit, musí bojovat na straně Angličanů. Jak dalece však mohou bojovat beze zbraní? Výrobou pušek, oblečení nebo jídla. Ale je i jiný způsob, jak bojovat za svobodu beze zbraní — bojovat duchem. Můžeme přijít s takovými nápady, které pomohou bojujícím mladým Angličanům porazit nad našimi hlavami nepřítele.

Avšak aby byly naše nápady účinnější, musíme je umět dobře vystřelit. Musíme je umět uvést do akce. Bzučící sršně na nebi rozeznívá dalšího sršně v mysli. Dnes jedno takové bzučení zaznělo v ranních *Timesech* — ženský hlas pronášející „Ženy nemají k politice co říci“. Ve vládním kabinetu nesedí jediná žena, ani ji nenalezneme v žádné zodpovědné funkci. Všichni ti, kteří vymýšlejí velké myšlenky a zastávají pozici, v níž tyto myšlenky mohou uskutečnit, jsou muži. Přesně takový názor podkopává myšlení a podporuje nezodpovědnost. Proč tedy nezabořit hlavu do polštáře, nezacpat si uši a nepřestat s tímto marným vymýšlením nápadů? Protože jsou i jiné stoly kromě těch konferenčních a úřednických. Pokud zanecháme našeho osobního myšlení a úvah u čajového stolku, které se zdají být k ničemu, nenecháváme tak mladé Angličany beze zbraně, jež by jim mohla být nápomocna? Neklademe důraz na naši neschopnost, protože naše schopnost by nás možná mohla vystavit nadávkám a opovržení? „Nikdy nepřestanu s duchovním bojem,“ napsal Blake. Duchovní boj znamená smýšlet proti proudu, ne s ním.

Ten proud se řine rychle a zběsile. Valí se jako záplava slov z tlapačů a úst politiků. Každý den nám říkají, že jsme svobodný národ, který bojuje, aby ubránil svobodu. To je ten proud, který vynesl mladého letce do nebe a nadnáší ho, aby tam kroužil mezi mraky. My tady dole pod střechou, jež nás chrání, a s plynovou maskou při ruce musíme propichovat plynové vaky plné slov výše zmíněných řečníků a objevovat zrnka pravdy. Není totiž tak docela pravda, že jsme svobodní. Dnes v noci jsme vězni oba — on ve svém stroji s připravenou palebnou zbraní a my zde v posteli ve tmě s plynovou maskou na nočním stolku. Pokud bychom byli svobodní, volně

bychom se pohybovali venku, tančili, seděli v divadle nebo u okna a povídali si. Co nám v tom brání? „Hitler!“ křičí jednohlasně tlapače. Kdo je Hitler? Co je zač? Zosobněná agresivita, tyranie, chorobná touha po moci, odpovídají. Zničte ho, a budete svobodní.

Hukot letadel nad námi teď zní jako řezání větví. Pořád dokola, jako by někdo neustále řezal větev přímo nad naším domem. Další řezání se však začíná ozývat i v naší hlavě. „Schopné ženy,“ sdělila Lady Astorová *Timesům*, „jsou drženy zpátky kvůli podvědomému hitlerismu zakořeněnému v srdcích mužů.“ Určitě jsme omezovaly. Dnes v noci jsme ale úplně stejní zajatci — angličtí muži v letadlech a anglické ženy v postelích. Pokud ale jeden takový muž přestane přemýšlet, může být zabit a my s ním. Takže nás nechte myslet za něj. Nechte nás, abychom se vědomě zaměřily na potlačovaný hitlerismus, jenž nás drží zkrátka. Jedná se o touhu po agresivním chování, touhu po tom, někoho ovládat a podrobit si ho. Tohle vidíme dokonce i skrze tmu kolem nás. Můžeme vidět nasvícenou výkladní skříň, z níž na nás zírají namalované dámy, dobře oblečené dámy, dámy s karmínovými rty a nehty. Jsou to také otroci, kteří se snaží někoho zotročit. Pokud se dokážeme my ženy vymanit z otroctví, tak bychom měly osvobodit i tyranizované muže. Hitlery totiž vychovávají právě otroci.

Padá bomba. Všechna okna se třesou. Protiletectké zbraně jsou uváděny do chodu. Tam nahoře na kopci pod sítí pokrytou pruhy zelené látky a hnědého čehosi, jež má imitovat odstín podzimního listí, jsou ukryty zbraně. Právě teď všechny vystřelily. V devět hodin nám rádio oznámí: „V noci bylo sestřeleno čtyřicet čtyři nepřátelských letadel, z toho deset protivzdušnými obrannými střelami.“ A to tlapače hlásí, že jednou z definic míru je odzbrojení. V budoucnu nebudeme mít žádné zbraně, armádu, námořnictvo nebo vzdušné síly. Mladí muži už nebudou trénováni v ozbrojeném boji. Tato myšlenka v mozkových závitech rozeznívá další bzukot sršně — další citát: „Bojovat s opravdovým nepřítelem, vydobýt si nehynoucí úctu a slávu střílením na naprosto cizí lidi a vrátit se domů ověnčený medailkami a metály na hrudi bylo to, v co jsem nejvíce doufal. Právě tomuhle jsem zasvětil celý svůj dosavadní život, vzdělání, výcvik, prostě všechno...“

Taková byla slova mladého Angličana bojujícího v poslední válce. Pokud je tedy vezmeme v potaz, opravdu současný myslitel upřímně věří tomu, že když napíšou na kus papíru ležícího na konferenčním stole slovo „odzbrojení“, učiní vše, co je třeba? Othello sice ztratí své zaměstnání, ale pořád zůstane Othellem. Mladý letec na obloze je poháněn nejen hlasy z tlapačů, ale také vlastními vnitřními hlasy — dlouho zakořeněnými instinkty, pudů vypěstovanými a bedlivě střeženými vzděláním a tradicí. Můžeme ho za tyto instinkty vinit? Můžeme snad my náhle zahnat mateřský pud jen tak na rozkaz politiků mačkájících se kolem jednoho stolu? Představme si, že jedním z mírových nařízení by bylo toto: „Plození dětí bude omezeno pouze na úzký okruh pečlivě vybraných žen.“ Podvolily bychom se mu? Neměly bychom říci: „Mateřský pud je ženskou pýchou. Právě jemu jsem zasvětila celý svůj život, vzdělání, výcvik, prostě všechno...“ Ale pokud by pro dobro lidstva, pro světový mír, bylo nutné omezit plození dětí a potlačit

mateřský instinkt, ženy se o to pokusí. Muži by jim v tom pomohli. Vážili by si jich za odmítnutí rodit děti. Dali by jim jinou možnost, jak se kreativně projevit. I toto by mělo být součástí našeho boje za svobodu. Musíme pomoci mladým Angličanům odpoutat se od touhy po medailích a frčkách. Pro všechny, kteří se v sobě snaží zadupat svou bojovnost a podvědomý hitlerismus, musíme nalézt více chvályhodných činností. Musíme mužům vykompenzovat ztrátu zbraní.

Zvuk řezání nad naší hlavou ještě zesílil. Všechny světlometry jsou obráceny vzhůru. Ukazují přímo na bod nad naší střechou. Každou chvíli na tento pokoj může spadnout bomba. Jedna, dva, tři, čtyři, pět, šest... vteřiny ubíhají. Bomba nespádla. Avšak během této napjaté chvíle veškeré myšlení utichlo. Všechny pocity, až na ten čiré hrůzy, se vytratily. Jako by celé naše bytí někdo přibíl k jedné tvrdé fošně. Emoce strachu a nenávisti se tak ukazují být neplodné a nikam nevedoucí. Jakmile strach odchází, mysl o sobě dává vědět a instinktivně ožívá tím, že se snaží něco vytvořit. Jelikož je v pokoji tma, může tak činit pouze po paměti. Sahá po vzpomínce na jiné srpný — v Bayreuthu, kde jsme poslouchali Wagnera, v Římě, kde jsme se procházeli po Campagni, v Londýně... Vracejí se i hlasy přátel. Útržky poezie. Každá z těchto myšlenek, i když existuje pouze v paměti, je daleko pozitivnější, oživující, ozdravující a tvořivější než otupující hrůza pramenící ze strachu a nenávisti. Pokud tedy chceme mladému muži vynahradiť ztrátu slávy a jeho zbraně, musíme mu umožnit přístup k tvořivým pocitům. Musíme vytvářet štěstí. Musíme ho vysvobodit z jeho stroje. Musíme ho

vyvést z vězení na volné prostranství. Ale k čemu nám bude osvobodit mladé Angličany, když mladí Němci a Italové zůstávají otroky?

Světlometry mihotající se na pláni právě zaměřily letadlo. Z okna vidíme malý stříbrný hmyz ve světle přelétávající sem a tam. Zbraně duní pal, pal, pal. Pak ustávají. Možná byl letec sestřelen a dopadl za kopcem. Jeden z pilotů tu jednou na blízkém poli bezpečně přistál. Těm, kteří ho přišli zajmout, lámanou angličtinou řekl: „Jsem tak rád, že už je po boji!“ Pak mu jeden z Angličanů dal cigaretu a Angličanka mu uvařila čaj, což patrně ukazuje, že pokud osvobodíme muže ze stroje, plody tohoto činu nepadnou na zcela neúrodnou půdu. Takový skutek může přinést ovoce.

Konečně všechna střelba ustala. Všechny světlometry byly zhasnuty. Přirozená tma letní noci se vrací. Znovu je slyšet nevinné zvuky venkova. Na zem dopadá jablko. Sova houká a přelétá z jednoho stromu na druhý. Na mysl přichází téměř zapomenutá slova starého anglického spisovatele: „Lovci v Americe nespí.“ Nechte nás zaslat tyto útržkovité poznámky americkým lovcům, kteří jsou vzhůru, a také mužům a ženám, jejichž spánek ještě nenarušila střelba kulometu, ve víře, že laskavě a velkoryse změní smýšlení o sobě a raději se chopí něčeho užitečného. A teď, v téhle potměšilé půlce světa, už je čas spát.

Z anglického originálu „Thoughts on Peace in An Air Raid“ (David Bradshaw, ed.: *Virginia Woolf. Selected Essays*. New York: Oxford University Press, 2009) přeložila Veronika Krajčková.

Igor Gilbo, Ukrajina

**S Kurtem Gebauerem o jeho nové knize,
o válce a o umění ve veřejném prostoru**

Za normálních okolností bych maloval pohodu

**Ptal se Václav Maxmilián
Fotografie David Konečný**

**Byt Kurta Gebauera je jeden velký
depozitář. Zahrada je zaplněna jeho
sochami, byt zase obrazy, kresbami,
fotografiemi. Setkali jsme se v něm
25. března, den po vpádu ruských vojsk
na Ukrajinu. A i když toto téma neustále
viselo ve vzduchu, snažili jsme se mluvit
spíš o umění, snech a knížce, která
Kurtu Gebauerovi v loňském roce vyšla.**

Nejprve bych se tě chtěl zeptat na sny. Tvá knížka je totiž z dobré poloviny složená v podstatě ze snů. Píšeš si sny pravidelně?
Píšu. Moje žena Libuše je potom přepisuje. Vždycky sice protestuje a ještě si z toho dělá srandu, že tam nějaký slovo vymění za jiný, a já pak musím hledat, co jsem tam psal. Člověk ten sen musí mít těsně předtím, než se probudí, jinak si ho už nepamatuje. A když to nezapišu hned, tak vypadne z hlavy absolutně. Takže když to nemůžu hned zapsat, aspoň si ho opakuju v hlavě. Především základní body.

Mně se občas stane, že když se probudím se silným pocitem snu, ale nepamatuju si ho, tak se mi vrátí během dne a zapíšu si ho potom. Ale to se stává velmi málo. Tak to se mi ještě nestalo.

A ovlivňují tě sny? Myslím i průběžně během celého dne, že si třeba měníš plány podle toho, že ten sen je pořád s tebou a ovlivňuje tvé chování?

To je pravda. Jak se mi zdál sen o lítání na Hradci nad Moravicí a mám sochu lítavce [socha *Sen o létání*, pozn. red.] mezi stromy na zámku v Hradci nad

Moravicí, to je zviditelnění snu, co se mi zdál na základě nějaké povídky. Ten sen byl tak silný, že jsem stál na zahradě a zkoušel jsem, jestli se opravdu, když budu mávat rukama, nevznesu. Nevím, jestli jsem to mysllel vážně. Ale bylo to opravdu silné.

Létání je v tvé knize skutečně hodně. Vlastně i mnoho tvých soch už tím, že jsou měkké, buď plave, nebo létá. Jako by měly nějakou snovou podstatu. I ten Mozart v Brně tak napůl letí nad Zelným trhem.
Nevím, jestli je ta podstata snová. Samozřejmě to souvisí s myšlenkou, ze které si dělám legraci, že jsme nedo-
vyvinutí živočichové z našich dinosaurů. Některým zkrátka narostlo peří a lítají, to jsou ptáci, potomci dinosaurů, a my jsme potomci myší, které zůstaly po té katastrofě pod zemí. Jsou z nich sloni a my a tak dále. Pera nám nenarostla a nějak nám to lítání asi chybí, co to je furt pajdat po dvou nohách. Tak asi sny a zároveň celé dějiny jsou o tom, že lidi chtějí nějak létat.

A co plavání?

To je to samý. Voda nadnáší. A někdo přitom do vody nechce a nemusí.

Pro mě je to nejlepší sport. Já jsem plaval i závodně, naučil jsem se dokonce motýlka. Ale zároveň pozoruji i ostatní lidi, co plavou. Oni se tam tak plácají. Dámy plavou a povídají si, nebo si hrajou s dětma, nebo děti si hrají mezi sebou. To je taková radost ze života, kterou na souši nemůžou zažít, bo by si rozbili drážku, a tam skácou po hlavě dolů, jeden tak, druhý tak. Takže je to úžasný pocit svobody, který mají asi i ptáci nebo veverky, které umí tak skákat. Nebo když má člověk radost z toho, že svítí slunko anebo že fouká vítr nebo že žije. Dneska se můžeme radovat třeba z toho, že tady ještě není třetí světová válka.

Ty ses narodil v roce 1941. Pamatuješ si konec druhé světové války?

Ano, měl jsem tři a půl roku. Jako dneska si to pamatuji, přesně. To jsou moje největší zážitky, které vyprávím. Opava byla v podstatě zlikvidovaná, byla jako pevnost, ze které lidi odešli. A kdo tam zůstal, byl blázen, byla vybombardovaná jak hrom. Hradec je jen osm kiláků od Opavy. Rusové granátama prý chytali jen ryby, ale oni je asi házeli i z letadel, když jim došly bomby. Někdo říkal, že je to kravina, ale kdyby

to byla bomba, tak já tu nejsem. Byli jsme s maminkou na návštěvě u nějaké paní a najednou něco obrovsky bouchlo. Dámy se vylekaly, protože bouřka nikde, modrá obloha. Vylezli jsme ven. Na obloze bylo nějaké letadlo a na vedlejším domku chyběl komín a byla tam díra ve střeše. Maminka mě vylekaně vedla domů, což bylo o dvě ulice dál. Všude vytlučená okna. A to je dětský zážitek, že mně ty vytlučené okna fascinovaly. Když jsme přišli do naší ulice, kam už ta vlna nedošla, tak jsem se srdceryvně rozplakal, že máme celý okna. Jo, zážitků je víc. Táhlí jsme z města do hor, protože se počítalo s tím, že to tím Hradcem projede jako hrom. Na Hradci se lidi schovávali v pivovarském sklepě a dostávali z toho zápal plic, a my, co jsme putovali po horách, jsme byli zdraví. Pak tam Rusové zapálili obchod, kam jsme chodili pro chleba. Ráno jsme tam šli s maminkou a byl tam už jen komín, ohořelé dřevo a mně se to taky líbilo, jak je to jiné.

To mi zní jako téměř iniciační umělecký zážitek. Přímo symbolický pro umělce. Jaké to je učit teď mladé umělce? Kde vlastně učíš po čtvrtstoletí na UMPRUMU?

Učím na univerzitě v Plzni, tam jsem dokonce garantem Katedry výtvarné kultury a výchovy. A zavedl se tam možná poprvé v dějinách pedagogické fakulty Ateliér veřejného prostoru. V Praze na fakultě humanitních studií zavedl ještě Aleš Svoboda se mnou něco podobného. Přihlásilo se hodně studentů, jsou to úžasně různorodí lidé a bavilo je to, vzal jsem je i do terénu. Potom mám v Liberci na Technické univerzitě dvě doktorandky. A samozřejmě konzultuji kdejaké projekty se svými absolventy. No zaplat' pánbůh, je to hodně zanedbaný obor.

Je to podle tebe ve veřejném prostoru už vidět, nebo je na to ještě brzy? A vznikají i nové příležitosti?

Třeba v Brně je nová socha ve veřejném prostoru každou chvíli. Brno je v tomhle výjimečné město. Já jsem byl první, který vyhrál veřejnou soutěž na Sochy pro Brno. Brno dávám za příklad, ale to není úplně běžný. Ale sem tam se něco děje. Třeba Loutkářská Chrudim. Tam jsem byl v porotě. Chtěli loutky zviditelnit v prostoru, byl to takový dost obtížný pokus, ale něco vyšlo a bude se na tom asi dělat dál. A zase naopak v Prostějově soutěž na pomník Husserla, který se tam narodil, byla taková trošku finta. Měli namířeno asi na místního, a porota vybrala něco jiného, tak to nedělali vůbec.

Takže se nezrealizovala žádná socha?

Vítězný návrh byl výborný, ale další, skvělý, protože včas nedostal virtuální podpis od jejich IT, to odevzdal asi o hodinu později a už to nevzali vůbec v potaz. Je to nesmysl, kolik do toho ti autoři musejí dát a pak se držet různých předpisů a všechno dělají zadarmo. Já se vždycky bouřím proti tomu, aby takhle vydírali ty, kteří soutěží. Brno na Mozarta bylo dobrý, protože to byla kombinovaná soutěž pro vyzvané autory, bylo jich možná šest nebo osm. Já jsem byl mezi vybranými. A zároveň se mohl přihlásit kdokoli. Primátor byl tenkrát proti, aby se dělaly jakékoli sochy, možná proto, že to byl nápad jeho předchůdce. Ale když jsme pak sochu odhalovali, tahal za špagátek se mnou. Já jsem to totiž na přání úředníků magistrátu hodně prezentoval v tisku.

Když je většina tvých soch ve veřejném prostoru politicky angažovaná — Housenka, Obludy nebo tehdy ten klecový Gottwald —,

zajímalo by mě, jestli se ti na současný režim reaguje stejně snadno jako na ten předchozí.

Ono to není jednoduchý, protože to málokdo dělá. A já to zase jinak neumím, protože si z toho dělám srandu, že nejsem sochař a jsem hlavně malíř a fotograf. A co se týče stylu, tak jsem romantický impresionista. Za normálních okolností bych maloval pohodu, což víceméně tak jako tak dělám, ale protože situace je nenormální, stále na to reaguji. A samozřejmě že ve veřejném prostoru je to něco, co musí vidět i lidi, kteří by jinak na výstavu nešli. Celé dějiny jsou o tom, že lidi, co měli peníze, moc a hlavu pokopě, nebyli to Putinové nebo Hitlerové, dávali prostředky, aby zvelebovali místo a tím kultivovali spoluobčany, kteří na to neměli, ale mohli to takto alespoň vidět. My jsme tady v tomto v Čechách dneska zkrátka trošku zaostali. Když přijedou z venku, tak koukají po Praze a říkají: „Vždyť vy tady nemáte sochy!“ Jen co císař pán tady zaplatil vlastencům Palackého a začal svatého Václava, Jungmanna, chudák to potom podělal tou válkou.

Pár jich tady je od tvého žáka Davida Černého.

To jsou všechno víceméně soukromé investice. To je tím, že on v tom umí chodit a má kontakty. Primátor Bém Davidovi Černému umožnil ty sochy na žižkovském vysílači. Ale David mu zase potom myslím v tisku vynadal, když zjistil jeho negativa.

Kurte, obraťme se zase na chvíli k tvé knížce. Jak vlastně vznikla? Koho to napadlo, oslovil tě někdo z nakladatelství, nebo jsi to inicioval sám?

Já jsem přes knížky takovej smolař, kdejaký mladých má už všelijaký tlustý katalogy, a mně se to někde vždycky nějak zasekne. Ale já mám taky jinou práci a zachraňuji národ před průserem, kdekoli se něco mrví. Právě se povedlo zachránit pro kulturu slavný obchodní dům Breda. Nádrž Džbán v Praze, kam chodím plavat a maluju to nebe na zemi, chtěli tam stavět. Dalejské údolí, v Řeporyjích v Praze zastupitelstvo, šest proti pěti v rozporu s názorem veřejnosti, schválilo cestu

**Já jsem přes knížky
takovej smolař,
kdejakej mlad'och
má už všelijaký
tlustý katalogy**

Kurt Gebauer (nar. 1941 v Hradci nad Moravicí) se již od dětství zajímal o výtvarnou tvorbu a jako samouk zvládl základy kresby, malby a později také sochařství. Studoval na Střední škole uměleckých řemesel v Brně, Střední průmyslové škole kamenické a sochařské v Hořicích a poté na Akademii výtvarných umění v Praze u profesorů Vincence Makovského a Karla Lidického. Absolvoval stáž ve Stuttgartu a na Académie des Beaux-Arts v Paříži. Jako sochař ve svobodném povolání pracuje od roku 1969. V roce 1990 byl jmenován docentem na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze, v roce 1992 byl jmenován profesorem Ateliéru veškerého sochařství. Dnes je emeritním profesorem. Již šedesát let kultivuje a obhospodařuje veřejný prostor, jeho sochy a instalace se nacházejí v mnoha českých i zahraničních městech. Jeho těžko zařaditelné pojetí živé figurace mátló nejen politické cenzory předlistopadového režimu, ale i uměleckou scénu samu. V nakladatelství Grada Publishing mu v roce 2021 vyšla knížka *Kurt Gebauer. Sny / básně / texty*, která obsahuje výběr z jeho textů od šedesátých let do současnosti.

ke stavění ve vstupu. Bude ještě facha tomu zabránit a tak dále. Ale ta knížka. Já mám textů mraky, to jsou jednak sny, potom eseje, kde reaguji na debilitu, na ideologie, náboženství a jiné situace. Potom nějaký básničky. Někdo to chtěl vydat, nebudu jmenovat, takový malý nakladatelství, s tím, že by se tam přidaly ještě texty lidí, co píšou o mně. Skutečně mraky lidí napsalo cosi se mnou a byly to dobré bejkárny.

A jak na tebe přišli?

Nevím. Někde jsem možná něco četl. Já mám občas nějaké autorské čtení, třeba v PEN klubu. Chodím tam zpívat, máme takový spolek. Oslovila mě paní editorka Eva Škrabalová, ředitelka oddělení pro stavebnictví a architekturu v Gradě, protože to je technický nakladatelství, ale už se rozšířili i na jiné věci. Ale nevím, kde to viděla. Požádala mě, jestli toho nemám víc, tak jsem jí to ládovál horem dolem, že to byl zmatek. Dala to editovat Janu Benešovi, který z toho vybral tenhle soubor. To není můj výběr, to byl mix pana Beneše.

Básničky jsou původní, ještě z vojny, kdy jsem četl Rimbauda a Verlaina a pak jsem v Komárně psal o tom, jak se kymácí stromy. Na stráž, když se v noci hlídaly auta a muničáky, jsem si přitom vymýšlel básničky nebo si recitoval Baudelaira a Apollinaira.

Takže ses na tom výběru vůbec nepodílel? Neměls třeba poslední slovo, co ano, co ne?

Já jsem se samozřejmě snažil na ten výběr ještě mrknout, aby tam nebyly nějaké chyby. Protože občas člověk přehlídně překlep, ona mi to přepisuje moje žena Libuše z rukopisu. Já to potom ještě opravuji v počítači, a to je desetkrát víc práce, protože já furt krátím. Ona je to sochařina. A určitě se tam chyby najdou.

Takže i psaní je sochařina, jak to zbavuješ materiálu okolo?

To je! Ale já si z toho dělám legraci. To je stejné jako ta povídka „Díra“. Že já jako sochař vlastně chválím díru!

Když je celý výběr hlavně z šedesátých let a poezie je vlastně

výhradně z toho období, kdy ti bylo dvacet let, psal jsi tehdy mnohem víc, anebo jsi chtěl být spisovatel?

Ne, vůbec jsem nechtěl být spisovatel. To nikdo nikdy neviděl, psal jsem a nechával si to pro sebe. Teprve teď třeba v PEN klubu někdy něco přečtu a vidím, že to lidi baví. Například ta první povídka, o tom létání, je v mém katalogu, stejně jako povídka „Díra“. To ti můžu ukázat.

Někde jsi říkal, že *Trpaslíci* a *Český rybník* a další sochy vznikaly v době, kdy jsi nemohl publikovat. Co jsi tehdy psal a kam jsi psal?

Vznikaly v době, kdy nikdo nemohl publikovat! Všechno v novinách bylo v podstatě o tom, že delegace Sovětského svazu přijela a proběhl hovor v přátelském ovzduší, že skli- zeň brambor proběhla na sto deset procent a tak dál. Takže o politice nebo o tom, co je blbě, to skoro vůbec nešlo. A nevím, asi to bylo přirozené, že nějakou tu bejkárnu člověk zesymbolizuje. Ty věci nebyly samozřejmě vystavitelný v nějaké

výstavní síni. V Mánesu v Galerii mladých jsem měl mít výstavu někdy po sedmdesátém roce, ale nesměl bych tam vystavit ty vycpaný plavky. Tak jsem odmítl vystavovat úplně.

V té knížce je mnoho druhů textů, jsou tam povídky, básně a eseje, ale mě nejvíc zajímá ta divadelní hra. Tu jsi psal ty, nebo je to text těch protagonistů?

Když měla kniha původně vyjít v jiném nakladatelství, měly tam být texty od různých lidí, kteří byli vyzváni, jestli by o mně něco nenapsali. Třeba stavbyvedoucí z Ostravy, kde jsem dělal *Minikrajinu* na Fifejdách, někteří ze studentů a taky text, o kterém je řeč, kde mluví Lenka Klodová s ostatními studenty. Ale Lenka místo toho, aby napsala svůj text, tak sezvala do hospody svoje kámoše, což byli docela raný studenti té školy. A to není divadelní hra, to je jejich autentický rozhovor. Ona zaznamenala, o čem si povídali, a přepsala to.

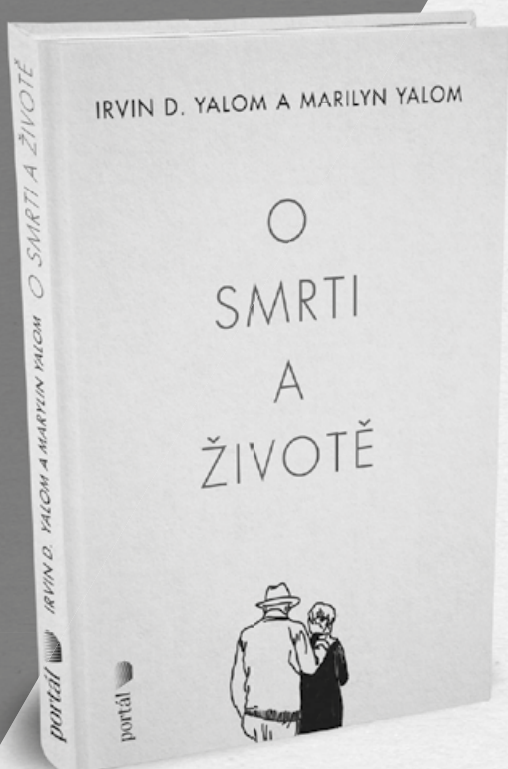
Nikde to tam není uvedené, takže to působí jako tvoje divadelní hra.

Fakt jo? Aha. Tak to jí musím říct. A není vzadu nějaký komentář? Alespoň tam jsou ti aktéři. Tak to jsem se teda octnul jako autor neoprávněně. Kdyby bylo nové vydání, tak to musíme nějak opravit. Občas se ty scénky hrály na nějakých čteních. Vždycky se z publika vybralo sedm lidí, kteří to četli, a to je sranda jako hrom. Ta část s tím pískem. Studenti si to nepamatuji, a tak všechno popletli. Teď se dohadují, kdo tam kdy ten písek přivezl a proč. Já to vím přesně.

A jak to tedy s tím pískem bylo, když už jsme u toho? Protože oni každý říkájí něco jiného. Když jsem nastoupil v devadesátém roce, jako vstup na školu jsem tam boural zeď do ateliéru, kterou studenti symbolicky postavili, po roce jsem dostal docenturu, to bylo rychlé. Jak jsem dostal profesuru, to bylo v roce devadesát dva, nesměl jsem asi tři dny do školy a oni tam přivezli písek ze stavby. Jirka Kočí, jeden ze studentů, měl tátu stavbyvedoucího a někde sehnali čtyři kubíky písku, odborně řečeno jemnou frakci říčního štěrku. Přišel jsem do školy,

byl tam paraván, musel jsem se svléknout, oni mi dali plavky, který mi ušili podle odhadu perfektně na míru. Vyjdu a tam byla normálně pláž, svítila tam pětitisícovka reflektor, jako v tropech, zdi byly pomalované jako moře, bazén ze štukatérny na umývání sochařských forem se slanou vodou, mě posadili mezi dvě studentky, dali mi talíř chobotnic, ale nevěděli, že já jsem ve Francii chobotnice už jedl. Byl tam stánek s občerstvením a všichni byli v plavkách. A já, jak jsem šetřivě člověk, tak jsem ten písek po té oslavě využil. Udělal jsem si z toho osmimetrový model stometrové krajiny v podobě ležící ženy, vlastně vzpomínka na Baudelairovu báseň. A potom jsem to zadal studentům, že každý to bude mít na tři dny, aby udělal svůj model krajiny. Pak se to vyfotilo a znovu. Takže po Praze potom byly zvěsti v uměleckých kruzích, že Gebauer zrušil sochařinu a zavedl plácání báboviček z písku. Bývalí studenti pak říkali, že to byla na škole nejúžasnější sochařská akce vůbec, a tuším Jiří Hůla to v tisku později označil za nejlepší sochařské cvičení ze všech uměleckých škol. ●

IRVIN D. YALOM A MARILYN YALOM

O SMRTI A ŽIVOTĚ

Překlad Linda Bartošková

Milovaná žena Irvina Yaloma Marilyn onemocněla rakovinou. V prvních měsících po diagnóze společně psali o tom, jaké to je, čelit vlastní smrtelnosti. Když Marilyn odešla, Irvin velmi upřímně píše o věcech, které přišly s čerstvým vdovstvím. O touze po intimitě, o tom, jaké to je být po tak dlouhých společných letech sám, o vděčnosti za to, co spolu se svou ženou prožil. O tom, že smysl života není v našich úspěších, ale v hlubokých vztazích, které společně pěstujeme.

VÁZ., 216 S., 399 Kč

obchod.portal.cz

portál

tvar

**MĚJTE
VŽDY
DOMA!**

předplatné Tvaru

www.itvar.cz/predplatne

**DO
KAŽDÉ
DOMÁCNOSTI**

Retractationes aneb Co jsem posral, posral jsem

Dílo III, 1

Martin C. Putna

Karel Schwarzenberg: *Torzo díla* (2007)

Když Břeťa Rychlík natáčel dokument o knížeti, tedy knížeti „našem“, Karlu VII., přizval si mě jako jednoho z příhrávačů a nechal nás mimo jiné obcházet arkády paláce na Zvíkově, kníže vřdycky se stavěl tak, aby orlické jezero pod sebou neviděl, a když jednou mu zrak o ně zavadil, sykl mimovolně bolestí. I po těch letech vidí tu „svou“ krajinu, zaplavenou vodami přehrady, v jejím aspektu znetvoření, zločinu proti krajině, rovnomocnému zločinu proti lidskosti.

Jest to tedy moje výhoda pozdního příchodu, který už krajinu jinak než zaplavenou nepoznal, že cením na ní to, co se zachovalo. Pořád ještě zachovalo se kolem z parku dosti na to, abych tu po ony dvě dekády špacíroval, abych se tu kochal výhledy na zámek, jak se tak při špacíru po zákruťovitých březích objevuje tu i tam, i abych postupně objevoval nenápadné poukazy na schwarzenberské dějiny staré, jako třeba sedmici dubů, zasazených sedmi členy rodiny na výročí bitvy u Lipska, Tě bitvy orlické větve, neboť v ní Karel I. stal se hrdinou evropským — i podobně nenápadné poukazy na dějiny novější, jako dřevěná lovecká chata, kterou Karel VI. půjčoval Jaroslavu Durychovi na letní pobyty — nebo dějiny nejnovější, už „naším“ Karlem VII. ztělesněné, jako třeba pamětní desku zahradníka, který park ochraňoval v bolševické éře, nebo svatý obrázek od Juliány Jirousové, odkaz to na přátelství knížete s okruhem Magorovým, nebo ty zvolna se rozpadající dřevěné skulptury, odkazy to na přátelství s Janem Koblasou, který tu pořádával sochařská symposia. A ovšem, svatyní nejsvětější byla mi na jedné parkové loučce schwarzenberská hrobka. „Ecce tu dormies cum patribus tuis“ a „Beati mortui, qui in Domino moriuntur“, recitoval jsem si znovu a znovu ty nápisy a učil se rozumět všem polím toho přesložitého erbů. I po téhle loučce nechal tehdy při natáčení Břeťa Rychlík špacírovat knížete v mém průvodu a meditoval o historii. Já mu tehdy povídám: „Asi tady bývám častěji než vy.“ On opáčil: „Ale já tu zato budu dýl.“

To natáčení konalo se ovšem už poté, co schwarzenbergoknížka vyšla a já vystupoval tu i onde v médiích coby pomazaný schwarzenbergolog. Já jsem ovšem byl vlastně jen „karlošestolog“. Karel VI. byl totiž jediný Schwarzenberg, který se stal českým spisovatelem. K němu mě tedy tlačila a vábila nejen orlická krajina, ale i historie české katolické literatury, ve které se tak nenápadně vynořoval a zase zanořoval — ve třicátých letech jako bojovný ultramontánní publicista v *Řádu* a *Obnově*, po bolševickém puči jako publicista exilový, už ne tak bojovný. A já jsem začínal tušit, že to, co se vynořuje, je vrcholek zamlžené hory...

...a byl! Celou horu jsem ovšem spatřil až v horách, totiž ve Štýrských Alpách, totiž v archivu v Murau. O nápadu dát dohromady literární dílo Karla VI. řekl jsem Torstu — a Torst řekl knížeti — a kníže řekl slečně Marcelce — a slečna Marcela Dvořáková, velmi silná žena skrytá za knížetem, mi domluvila návštěvu v Murau — a na zámku v Murau nám paní archivářka vyvalila na stoly metry a kila papírů nijak neuspořádaných, ježto Karel VI., ač sám archivář, po svých mrtvicích už nebyl schopen uspořádat vlastní papíry a paní archivářka má jiné úkoly a navíc neumí česky — a tak jsem se začal probírat tím chaosem, xeroxy článků německých a článků českých, rukopisy vlastními a rukopisy cizími, korespondencí vlastní a korespondencí cizí — a postavil jsem asistenta svého ke xeroxu — a on u xeroxu stál a pořád ládo ládo ládoval — a pak jsme těmi xeroxy naložili celou záď mojí modré korzičky — a sjížděli s hor skrze dramatický Sölkpass na jedničku modlice se, ať korzičce brzdy neselžou...

...a pak už jen několik let zkoumání a přerovnávaní té murauské kořisti, aby z té hory papíru stala se kniha.

Kořist nejpřekvapivější a nejliterárnější, totiž strojopisné torzo anglicky psaného románu *May at the Castle*, nabídl jsem Anně Kareninové — ale ta pravila, že při vši účtě ke knížeti „starému“ i „mladému“ to není text umělecky tak zásadní jako „jeji“ Ezra Pound či L. F. Céline, a to měla samozřejmě pravdu.

Pravila tedy Anna Kareninová asi přibližně totéž co manželka Karla VI., když si v padesátých letech v Salzburgu, kde tehdy měl čerstvý exulant práci u americké okupační správy, rozepsaný román přečetla. Tak to aspoň kníže vyprávěl, když jsem mu v Murau ukazoval ten nález — co to, u všech rakouských svatých, je? A tak kněžna Schwarzenbergová, rozená Fürstenbergová, svým kritickým soudem, který manžel přijal, utála dokončení jednoho románu, jenž opravdu sice není velkým uměleckým dílem — zato je dokumentem myšlení jednoho aristokrata-intelektuála, který chtěl následujícím věkům zanechat světoobraz své společenské vrstvy, o níž si realisticky uvědomoval, že z dějin odchází.

Na základě této zkušenosti s „tajným“ knížecím románem napadl mě koncept „zámecké literatury“, tedy specifické literatury psané aristokraty v době, kdy aristokracie už dovládla a tak či onak se potýká s modernitou a demokracií a/nebo s komunismem. Karel VI. Schwarzenberg opravdu má cosi společného s Péterem Esterházym či Tomasim di Lampedusa, ale také s Yourcenarovou a s leckterými (jistě ne všemi) moderními autory šlechtického původu — někdy přijímanými coby legitimní součást moderní literatury, někdy píšícími jen kdesi „na okraji“, byt' okraji pořád většinou dost luxusním. „Zámecká literatura“ coby paralela k jiným menšinovým literaturám — to by přece mohla být skvělá studie a průlomová knížka! Ať se toho někdo ujme, já už ne. Nápad házím zde v plen.

Se „zámeckou literaturou“ je téměř nezbytně tak či onak spojen motiv onoho odcházení, ať už pojatého tragicky, elegicky, groteskně či ještě jinak. Jak by nebyl spojen s dílem tohoto konkrétního zámeckého pána, ve třicátých letech nabroušeného mladíka s politickými ambicemi, na podzim osmatřicet leckým zvažovaného kandidáta na prezidenta, po roce pak osmačtyřicet chudého exulanta, jehož manželka, rozená Fürstenbergová, prý — tak si kníže vzpomněl, když jsme měli schůzku ve vegetariánském bufetu na Břevnově — vařivala v padesátých letech nejčastěji buřtguláš bez buřtů? Proto jsem ten tlustošpalek nazval TORZO díla. „Torzo díla Karla VI. Schwarzenberga“ nazývá se též úvodní studie, ve které zkouším vykreslit portrét té osobnosti tak obtížné, mnohotvárné, zámlkovité, unikavé, „outsiderské“. Ano, finále studie řadí „knížecího outsidera“ k jiným velkým osamělcům české literatury — k Florianovi, Demlovi, Reynkovi, Váchalovi či Ladislavu Klímovi. Ano, řadí ho tam v naději, že bude aspoň posmrtně oceněn víc než za života. Ano, proto řadím tuhle knihu do svého DÍLA, přestože většinu rozsahu tvoří texty Karla VI. — do trojice „českých portrétů“. Karla VI. vyobrazil jsem skrze sestavení aspoň-toho-torza z textových fragmentů, Kollára skrze komentáře k jeho textům, Havla skrze celkem tradiční biografii, každého tedy jinak — ale všechny se stejným cílem, onoho „pohledu do tváře“. Proto bylo mi největším oceněním, když mi pak kníže po vydání knihy řekl: „Jako kdybyste ho sám zažil.“

...hele, dobře žes to připomněl: Tohle mají být Retractationes, ty se tady máš kát za svoje posrání, a místo toho se chváliš, jak jsi to hezky napsal a jak sis

hezky s knížetem notoval — co bude s tím pokáním a posráním...?

Už jsem u toho.

Nekaju se za schwarzenbergoknížku ani za nic jiného, co jsem na tomto poli vykonal a vyoral. ALE zatímco má vášeň pro Schwarzenbergy se nemění — svět se změnil. V devadesátých letech byla řeč o šlechtě, o monarchii, o svatováclavské koruně, o staročeských mýtech a vůbec o předmoderních tradicích společenských a církevních řečí kontrakturní. Bylo to romantické a nostalgické, estétské a outsiderské. Bylo to v duchu Placákových Českých dětí, ke kterým jsem se na sklonku bolševika už nestihl připojit, ale v jejichž duchu vlastně se neslo všechno moje badatelské schwarzenbergování i moje publicistické horlení o svatém Václavu coby věčném králi, o svatováclavské koruně, o Palladiu země české, o významu ostatků, o svatém Ivanu a jiných zapomínaných postavách z českého dávnověku, ale také o Florianovi, Demlovi a Durychovi a koneckonců o okruhu *Řádu a Obnovy*, ve kterém začínal svou literární dráhu mladícký Karel VI. Schwarzenberg. Horlil jsem a vysvětloval, připomínal a velebil to všechno a ty všechny jakožto veledůležitou korekturu postmoderního plácání a glajchšaltování a nivelizování a vykořeňování. Ano, opatrně jsem naznačoval, že i v tom vyhoceném kriticismu na adresu moderní liberální demokracie a kultury, jak jej pěstovala Stará Říše či mladý Schwarzenberg, nebylo zdaleka všechno špatně — a že je užitečno si tyto staré texty rozhorlených mladíků znovu přečíst a popřemýšlet, jestli jsme v nadšení pro stálevpředný pokrok cosi neopomněli.

A mezitím se v letech nultých začaly objevovat první fašizující skupinky — a v letech desátých se z fašismu stal už jeden z hlavních proudů. Ta kdysi vědomě a cíleně marginální chvála „starého světa“ zní dnes z úst českých fašounů a je jí nasloucháno ve stále širších vrstvách. Okázale předmoderní a protimoderní katolicismus se stal oblíbeným vyznáním českých nácků. Jednou takhle na 28. září pořádala průvod Prahou „dělnická mládež“ a proti tomu se postavil happening „Václava náckům nedáme“ — a kdo pořádal ten happening? Mladí leviáci a evangelický farář Mikuláš Vymětal. Mě si tam pozvali, abych zazpíval svatováclavský chorál, ježto ho nikdo z nich neumí.

Paradoxní je i úděl samotné schwarzenberské tradice. Karel VII. Schwarzenberg stal se na počátku desátých let jednou z ikonických postav tradice demokratické a konkrétně havlovské, málem i českým prezidentem, a tedy ovšem i cílem českých fašounů: To není ten správný konzervavec! To není ten opravdový katolík!

Táží se mě přátelé: A nenapadlo tě, že za to všechno můžeš i ty? Že i ty jsi příchod tohoto hnsu vlastně pomáhal připravovat?

Obviňuju se tedy, že i já jsem umožnil současný nástup českého katořašounství.

Obviňuju se.

Ale není to už nic platno.

(Ukázka z rukopisu.)

Autor je literární historik.

Igor Gilbo, Ukrajina

Akkerman

Aleksander Kaczorowski

Když dnes myslím na Ukrajinu, vidím hradby Akkermanu. Je to stará turecká pevnost nad Dněsterským limanem, čtyřicet kilometrů dlouhým ústím Dněstru do Černého moře. Mladý vilenský básník Adam Mickiewicz tady napsal svůj nejslavnější sonet („Akermanské stepi“). Na troskách turecké vesnice Chadžibej položené východně od pevnosti vyrostla Oděsa, nejkosmopolitnější město romanovského impéria.

Hradby Akkermanu se táhnou v délce dva a půl kilometru kolem tvrze posazené na vysokém břehu limanu. Po dávném opevnění zůstaly zbytky citadely a minaret. Z hradeb je možné obdivovat ústí Dněstru, který jako by v tomto místě neměl konce, stejně jako step, jež se za hradbami Akkermanu táhne na západ až do Izmajilu, největšího ukrajinského přístavu na Dunaji. Dunaj se do Černého moře vlévá poblíž Hadího ostrova, který strážá přístup k Oděse. Dněstr se s mořem setkává nedaleko obce Zatoka. V tomto populárním letovisku můžete v sezoně potkat dovolenkáře ze všech koutů Ukrajiny: ze Lvova, Doněcku, Kyjeva, Míkolajivu, Ivano-Frankivsku i Charkova. Nejsnáze se sem dostanete maršrutkami, soukromými autobusy, které odjíždějí z vlakového nádraží v Oděse.

Bilhorod-Dnistrovskij je padesátitisícové město, které vyrostlo vedle Bílé tvrze (to je význam tureckého názvu Akkerman) a v první chvíli se zdá menší než ve skutečnosti. Jeho nejstarší část

začíná za hradbami; tyto staré dřevěné domy se zanedbanými dvorky určitě pamatují rumunské časy, kdy Bilhorod nesl jméno Cetatea Albă (do roku 1945), a možná dokonce dobu před první světovou válkou, kdy tady vládli Rusové, před nimi zase Turci, moldavští hospodarové (od roku 1387 lenici Reczpospolitě), Tataři, Janované... Takto by se dalo pokračovat donekonečna až do antiky — město Tyras, které tu existovalo v šestém století před naším letopočtem, bylo podobně jako Kolchida v dnešní Gruzii milétskou kolonií.

Současný Bilhorod začíná vlastně za Ševčenkovou ulicí, za hotelem Rus, v němž jsem v létě roku 2005 přenocoval. Recepční se zeptala, jestli chci pokoj s televizí, nebo s koupelnou. Vybral jsem si pokoj s koupelnou, která své zlaté časy zažila na začátku Brežněvovy éry. Smysl jsem ze sebe únavu a prach šestadecetihodinové cesty vlakem na trase Varšava—Oděsa (plus hodina a půl maršrutkou do Bilhorodu) a vyrazil na schůzku se svým ukrajinským známým Serhijem.

Serhij čekal na zídce před hotelem. Třicetiletý blondák v džínách a punkovém tričku. Podali jsme si ruce a šli se najíst do nedalekého baru či pizzerie. Podnik se nacházel ve sklepe nákupního pavilonu, z televize pověšené u stropu hrál ruský pop.

Viděli jsme se poprvé v životě, ale měli jsme společné známé ze západní Ukrajiny. V této skupině mladých básníků a spisovatelů byl Serhij mimořádně vzácný úkaz. Psal ukrajinsky, ačkoli pocházel z Charkova, největšího (před ruskou invazí v roce 2022 tam žilo více lidí než v Praze) ruskojazyčného města na východě země.

Povídali jsme si směsicí polštiny, ruštiny a ukrajinštiny, ale domluvili jsme se bez problémů. Byli jsme bezmála vrstevníci, zamlada jsme poslouchali stejné kapely. Povídali jsme si o politice, o knihách, o všem možném. Rozloučili jsme se pozdě večer u autobusového nádraží, kde jsme našli poslední otevřený stánek s pivem. Serhij se vrátil do Zatoky, kde trávil prázdniny s rodinou, a já jsem se nějak dostal do hotelu.

Ráno jsem si šel prohlédnout akkermanskou tvrz. Koupil jsem si vstupenku za pět hřiven a vstoupil branou na vnitřní nádvoří. Uviděl jsem tam muže oblečené jako rytíři; kroužili podél hradeb a mávali šavlemi, jako by chtěli vyvolat ducha zašlé slávy a zapomenutých válek. Byly to skupiny historického šermu z Ukrajiny a Ruska. Motocykly a auta nechali na parkovišti před hradbami, vedle si postavili stany, vypadalo to jako pouť nebo vojenské ležení. Kolem stanů pobíhaly děti.

„Chtěl jsem tu knížku napsat tak, abych ukázal, že všechny války jsou si strašně podobné,“ vyprávěl vcelku nedávno Serhij v polském rozhlasu o svém románu *Internát* (2017) věnovaném válce na východě Ukrajiny. „Válka je na první pohled strašně daleko, ale ve skutečnosti je blíž, než si dokážeme představit.“

Dnes se Serhij nachází v ruskou armádou obléhaném Charkově. Každý den rozbombardované město fotí. Podívejte se na jeho stránku: <https://www.facebook.com/serhiy.zhadan>.

Autor je bohemista.

Z polštiny přeložila Anna Šašková Plasová.

**Od smrti Astrid Lindgrenové
uběhlo dvacet let**

Asteroid jménem Astrid

Agáta Faltová

Její knihu *Pipi Dlouhá punčocha* švédské nakladatelství Bonniers odmítlo. Majitel Gerard Bonnier po letech se smíchem přiznal, že to on byl proti vydání, protože nechtěl nést zodpovědnost za tak nevhodný dětský vzor. Když kniha v roce 1945 vyšla v Rabén & Sjögren, vzbudila obrovský zájem a rozproudila živelnou debatu o volné výchově. „Žádné normální dítě nesní na návštěvě celý dort a nechodí naboso v rozsypaném cukru,“ stěžoval si například profesor Landquist. A Lindgrenová s ním souhlasila: „Ne, normální dítě nesní na návštěvě celý dort. Když ale dokáže zvednout nad hlavu koně, myslím, že může úplně klidně spořádat celý dort.“

Dětskému světu evidentně rozuměla lépe než slavný literární vědec.

Vyrostla na švédském venkově v provincii Småland. Její otec byl schopný hospodář a přitom citlivý a něžný muž, který v prostředí pragmatického venkova působil stejně nepatříčně jako kůň na verandě vily Vilekuly. Spisovatelčini příbuzní vyprávěli, jak se během slavnosti odpojil od mužské společnosti jen proto, aby se své ženy zeptal: „Jápkak se máš, miláčku?“

Otec hospodařil a dětem rád vyprávěl, matka držela v rukou domácnost — starala se o dům, pěstovala zeleninu, chovala slepice, vařila a zavařovala. S dětmi se příliš nemazlila, mateřskou lásku neprojevovala tělesně, nikdy se na ně ale nezlobila, když přišly s roztrhaným oblečením a zamazané od bláta. Pokud se zpozdíly k obědu, prostě se najedly později. Jejich matka věřila, že když si děti hrají, mají právo zapomenout na čas. Astrid později vyprávěla, že s dětmi z Vimmerby zažívaly dobrodružství a hrály si od rána do večera stejně jako

děti z Bullerbynu. Statek a okolní lesy pro ně byly hřištěm bez hranic.

Neznamenalo to však, že neměly povinnosti. Se svými třemi sourozenci musela od šesti let jednotlivě řepu, trhat kopřivy slepicím, starší děti už vázaly obilí do snopů a zastávaly na statku každodenní úkoly.

Venkovskou hospodárnost a pracovitost měla v povaze silně vetknutou, i když ji to vždycky táhlo jinam. Jako dospívající dívka na švédském luteránském venkově působila jeden skandál za druhým. „Za tohle přijdeš rovnou do pekla,“ pronesla její matka, když si ostříhala vlasy nakrátko. Na vesnických zábavách, kde se čas dělil na pánskou a dámskou volenku a společenské tance měly svá pravidla, se Astrid rozběhla doprostřed sálu, vesele se roztančila a máchala rukama i nohama. V tehdejší puritánské švédské společnosti šlo o stejně odvážný kousek, jako když se Pipi rozhodne hrát se strážníky na babu.

Švédové na venkově dvacátého století byli bez výjimky věřící

a základními póly jejich životů byly víra a práce. Pracovat měl člověk pro druhé a pro své děti. A ty měly být především poslušné — dívky tiché, chlapci pracovití. Vypjatá lidová šetrnost byla dědictvím hladomorů, které Švédy sužovaly v osmnáctém století. Matka proto Astrid vštěpovala, že žádné jídlo se nesmí vyhodit. Každou skořápku ji přiměla vytříst speciálním pohybem prstu, aby ani kousek bílku nepřišel nazmar.

Není divu, že podobné motivy pronikají i do příběhů Astrid Lindgrenové. Třeba když tatínek Emila z Lönnebergu za žádnou cenu nechce rozbít polévkovou mísu, do které jeho nezvedený syn strčil hlavu a nemůže ji vyndat — nádoba totiž stála čtyři koruny. Raději ho proto vezme k lékaři, který ho z ní za tři koruny vyprostí, a on tak ušetří. Astrid byla podobně spořivá. Starý chleba rozpékala a ohřívala si i několik dní staré jídlo, ze skrblictví si ale dělala legraci. Možná právě kvůli tomu má Pipi nekonečné jmění,

kteří jí dopřává potřebnou svobodu. A ostatně i Emil po návratu domů znovu uvízne hlavou v míse, když své sestře demonstrativně ukazuje, jak k celé eskapádě došlo.

Dánský syn

Po maturitě ve Vimmerby začala Astrid pracovat v místních novinách. Psala krátké komentáře a redigovala texty. Jejím talentu si všiml šéfredaktor novin Reinhold Blomberg a snažil se ji podporovat. Během práce ale překročili veškeré společenské i intimní meze. Astrid otěhotněla. Bylo jí osmnáct let, Blomberg, otec sedmi dětí, se v té době rozváděl.

Být svobodnou matkou znamenalo na luteránském venkově smrtelný hřích a odsouzení pro ni i celou rodinu. Astrid proto musela z rodné vsi odjet dřív, než by si jejího stavu někdo mohl všimnout. „Být terčem pomluv je jako sedět v hadím hnízdě a já se rozhodla to hnízdo co nejrychleji opustit,“ vysvětlovala později. Přestěhovala se do Stockholmu. Živořila v pronajatém bytě, studovala

na sekretářku a k jídlu měla to, co jí v potravinových koších posílali rodiče. V dopise bratru Gunnarovi napsala: „Cítím se osamělá a chudá. Osamělá proto, že taková jsem, a chudá proto, že veškerý můj majetek tvoří jedno dánské öre. Mám z téhle zimy strach.“

Radost a útěchu nacházela především v knihách. Když poprvé vešla do městské knihovny ve Stockholmu, přestala strádat alespoň intelektuálně. Sounáležitost cítila především s hrdinou psychologického románu Knuta Hamsuna *Hlad*, který se hladový a blouznící potácí zimním Oslem.

Bylo jí devatenáct let, když sama, těhotná nastoupila do vlaku do Kodaně. Byl konec listopadu, ve Švédsku mrzlo a ji čekala cesta dlouhá šest set padesát kilometrů. Cestovala sama, s malým kufříkem a pár drobnými. Do Kodaně jela porodit. Bylo to jediné místo ve Skandinávii, kde nebylo třeba uvést jméno otce a kde ženy propouštěly bez ohlášení úřadům. Nechtěla se svého dítěte vzdát. Navzdory všemu. Byl ale jediný způsob, jak to dokázat. Své dítě

musela nechat v Kodani u pěstounky. Strávila s ním jen několik týdnů a pak svého maličkého syna nechala v rukou cizí ženy. Odjela za svými rodiči oslavit Vánoce. Ve svátek, kterým křesťané oslavují narození Božího syna, musela Astrid existenci toho svého zapřít.

O bolestivém traumatu dlouhá léta mlčela. Široké veřejnosti o něm vyprávěl až film *Zrodila se Astrid*, který byl natočen šestnáct let po její smrti v roce 2018. Ona by se snímkem možná nesouhlasila, jde však o povedený a věrný obraz statečné mladé ženy, která se rozhodne plavat proti mohutnému proudu dobových konvencí.

Zatímco její syn Lars vyrůstal u pěstounky, Astrid si našla ve Stockholmu místo sekretářky. Pracovala na zákaznické podpoře Švédského střediska knižního obchodu a za našetřené peníze si kupovala jízdenky do Kodaně. S pěstounkou Marií Stevensonovou se spřátelila, přes snahu obou žen ale malý Lars považoval za matku spíše Marii. Tři roky nato však Marie

onemocněla a Astrid si musela svého syna vyzvednout. Mluvil plynne dánsky a pěstounskou rodinu považoval za svou vlastní. Beznadějně, tiše plakal, když pochopil, že se už do Dánska nevrátí. „Ten pláč ve mně pořád zní a myslím, že bude znít až do mé smrti,“ vyprávěla v sedmdesátých letech Astrid autorce své biografie Margaretě Strömstedtové. „Možná právě kvůli těmhle slzám jsem se vždycky tak rychle postavila na stranu dítěte za jakýchkoli okolností.“

Astrid skutečně po celý život bojovala za právo všech dětí na bezpečí a lásku. To téma se prolíná téměř celou její tvorbou, stejně jako odpor proti hloupým konvencím. Larse vychovávala sama ve Stockholmu. Po několika měsících ale onemocněl černým kašlem. Zatímco chodila do práce, hlídala ho bytná. Když se jeho nemoc nezlepšovala, navrhla jí matka, že si vnuka vezme k sobě, na čerstvý venkovský vzduch. Na koňském povelu pak i s manželem okázale projížděli vesnicí, aby dali sousedům najevo, že se za svou dceru nestydí a malý Lars patří do rodiny.

Astrid se svým synem začala opravdu žít až v jeho pěti letech, když se vdala. Vzala si Sture Lindgrena, se kterým se potkali v Královském automobilovém klubu, kde pracovala jako sekretářka a Sture na vysoké pozici obchodníka. Celý život se pohyboval v automobilovém průmyslu, ačkoli se o auta sám nezajímal a nikdy si neudělal řidičský průkaz. Přátelé na něj vzpomínali jako na vřelého a vtipného muže. Larse přijal za vlastního.

Po svatbě se Astrid stala ženou v domácnosti. Pomáhala svému muži s přípravou různých publikací a autoatlasů a výjimečně ho doprovázela na několika zahraničních cestách. Měla vlastní práci a životní plány — začala psát příběh o pihaté holce se zrzavými copy a každou punčochou jinou a konečně byla na plný úvazek matkou.

Cukr jako pudr

„Neměla maminku ani tatínka, ale to byla vlastně výhoda, protože ji nikdo neposílal do postele, zrovna když se jí chtělo být vzhůru, a nikdo ji nenutil

jíst ovesnou kaši, když měla chuť na bonbóny.“ Už první věty příběhu o Pipi Dlouhé punčošce napovídají, proč dráždila zapřklé dobové kritiky a čím tolik uhranula dětem. Pipi vzdoruje všemu, co dítě musí, a naopak může a dokáže to, o čem děti sní. V počínání zrzavé hrdinky lze číst i boj proti obecné představě společnosti, jak se věci mají mít. Jarka Vrbová, překladatelka dvanácti knih Lindgrenové, tvrdí, že Pipi by se dala přirovnat k Sokratovi. Stejně jako on pokládá lidem otázky, jestli jsou věci opravdu tak a ne jinak, proč si to myslí a k čemu je to dobré, nenápadně je vychovává ke kritickému myšlení: „Její děti jsou takové sokratovské porodní báby, které dávají dětem právo a možnost vykládat si svět samy,“ říká.

Lindgrenová k tomu své dětské čtenáře ponouká nenápadnými podvrtnými scénami, ve kterých Pipi nerozumí pravidlům a zvykům dospělých, protože jí prostě často připadají nesmyslné. A autorka dobře věděla, že jejich hloupost se nejlépe vyjeví ve srážce s humorem a že nejlepšími zbraněmi proti zapřklosti jsou jazykové hříčky. Když se chce například jistá panička přepudrovat, Pipi jí v dobré víře vysype na hlavu moučkový cukr — ve švédštině *puder-socker*. A když přijdou k Pipi strážníci, aby ji odvedli do dětského domova a do školy, protože bez násobilky se přece neobejde, Pipi neznámé slovo předělá na násobilku.

Překladatel Josef Vohryzek sice nápaditě přeložil zpitvořené slovo, ovšem jeho význam, který použila Pipi ve švédském originálu, jde ještě o kousek dál. Švédsky se totiž násobilka řekne *multiplikationstabell* [multiplikašunstabel], v doslovném překladu „tabulka s násobenými čísly“. Pipi absolutně nerozumí významu této hatmatilky, a tak přechází a změní slabiky na ztřeštěné

dada — *plutifikationstabell* [plutifikationšunstabel]. Lindgrenové totiž nešlo jen o jazykovou hru. Chtěla ukázat, že malé děti podobně složitá slova ani neumějí vyslovit, natož aby rozuměly jejich významu.

Sama Astrid o sobě tvrdila, že je dětinská, že si pořád ráda hraje. K lidem byla velmi vřelá a otevřená. Žádnou otázku nechtěla nechat bez odpovědi a až do své smrti vyřizovala každý den korespondenci, kterou jí posílali čtenáři. Když s někým mluvila, vždy se ho se zvláštní samozřejmostí dotýkala. Vyjadřovala tím své pochopení a pozornost. Na fotografiích se něžně dotýká brady princezny Viktorie nebo hladí po tváři mladého skinheada, kterému domlouvá, aby těch hloupostí už nechal. Naslouchala a citlivě vnímala nespravedlnost kolem sebe. Stala se aktivistkou dokonce i za práva zvířat a ve své poslední knize *Moje kravička se chce mít dobře* ostře agituje proti velkochovům a násilí, kterého se lidé dopouštějí.

Možná nevědomky se stala také feministickou aktivistkou. „Pipi měla velký podíl na zvýšení sebevědomí dívek,“ zmiňuje Lena Kårelandová, literární vědkyně z univerzity v Uppsale. Není divu. Jako nadpozemsky silné dítě se dokáže postavit i bandě kluků, kteří si dovolují na slabšího. Prostě je vysadí na strom. Marie Voslářová, překladatelka ze švédštiny, zmiňuje feministický motiv i v knize *Ronja, dcera loupežníka*: „Když se Ronja narodí, její otec Mattis se raduje, že má dceru. Není ani pochyb o tom, že by jeho následníkem nemohla být žena.“

V roce 1997 byla Astrid Lindgrenová v národní anketě o nejvýznamnějšího Švéda vybrána jako jednoznačný vítěz. Když přišla cenu z rukou královny Viktorie převzít, poznamenala: „Dáváte cenu osobě, která je strašně stará, napůl slepá, napůl

Bylo jí devatenáct let, když sama, těhotná nastoupila do vlaku do Kodaně

hluchá a úplně bláznivá. Musíte si dát pozor, aby se to nešířilo dál.“

Opilé prasátko

Kromě syna Larse měla ještě dceru Karin a s oběma si vytvořila silné pouto. Vyprávěli si příběhy, lezli spolu na stromy, chodili na dlouhé procházky přes lesy a louky, až někdy únavou padli do vysoké trávy a usnuli, kde se jim právě namanulo. Její syn vzpomínal, jak si s ním jeho matka ráda hrála, až ji podezříval, že ji to baví víc než jeho. Když jednou v zimě vymyslela, že se svezou z kopce na starém kartonu, roztrhla si šaty, takže Lars musel jít zpátky těsně za ní, aby nebylo vidět, že má díru přes celý zadek.

„Hádej, co jednou Emil z Lönnebergu udělal!“ vyhrkla na své vnouče, když už nevěděla, jak ho uklidnit. Sama neměla ponětí, kdo je to Emil z Lönnebergu ani co udělal tak zajímavého. Ale vnuk se utišil a začal poslouchat, a tak babička Astrid začala vyprávět. Příběhy jejích dětských hrdinů k ní prý přicházely samy a většinou se ohlásily jménem, které ji náhle napadlo. Právě jako

to Emilovo. Rošťákovi ze švédského statku Katthult, který například pověsí svou sestru na vlajkový stožár — čímž vyděsí krátkozrakou paničku ze sousedství, která v holčičce v červených šatečkách s bílou stužkou vidí dánskou vlajku —, byl předobrazem otec Lindgrenové, který jí o svém dětství vyprávěl.

Knihy o Emilovi z Lönnebergu patří k Astridiným humorným příběhům, ve kterých hrají prim grotesky, vědomé i nevědomé šprýmy a hry na statku a v přírodě. I do této zdánlivě nevinné knihy ale Lindgrenová otiskla vzdor proti dobovým konvencím. Skrývá se třeba ve scéně, kdy tetička donutí Emilovy rodiče, aby pro ni vyrobili třešňové víno. Prodávat i pít alkohol bylo ve Švédsku od dvacátých let v podstatě zakázané a prohibice pomalu prostupovala celou zemi. Každý občan musel být členem Hnutí za střízlivost, a pokud se nedostavil na pravidelné setkání, bylo všem jasné, že vynechal z jediného možného důvodu — opil se. Emilova maminka ale v knize přece jen svolí a víno udělá. Zkvašené třešně vyhodí na kompost, kde se do nich pustí prase. Když Emil vidí, jak je prasátko veselé, pustí se

do třešní spolu s ním. Kárná rada Hnutí za střízlivost ho proto za trest vyzve, aby se dostavil do kostela, kde se všichni budou modlit, aby se z něj nestal alkoholik. Emil souhlasí s jednou podmínkou — vezme s sebou prase, protože to ono se přece opilo první.

Při jednom z posledních veřejných rozhovorů se novinářka Astrid zeptala, co by poradila rodičům, kteří mají doma taky takového zlobivého Emila. Astrid, zjevně trochu otrávená z hloupých dotazů, které zpovídající čte z papíru, najednou ožije. Lehce jí škubne v koutku, hlavu skloní na stranu a mávne rukou, jako by něco házela za rameno: „Take it easy!“

Humor i smrt

Žánrová škála Astridiných knih je široká a nelze ji dost dobře uchopit. Vystupují z nich dva hlavní proudy — jedním jsou veselé příběhy ze života šťastných dětí, druhým melancholické příběhy ze života dětí opuštěných.

↓ Se švédským spisovatelem Perem-Martinem Hambergem

Oba se v čase i knihách prolínají, od svobodné a nespoutané Pipi přes obrazy bezstarostného, hravého dětství kamarádů z Bullerbynu, kteří si v malé vesnici vytvářejí svůj vlastní svět, po vážný příběh boje dobra a zla a dětskou potřebu lásky v knize *Mio, můj Mio*.

Pokud je nějaký jednotící prvek tvorby Astrid Lindgrenové, pak to, že děti bere naprosto vážně a o dospělého čtenáře se nestará. Dítě je v jejích knihách vždy subjektem, zábava a dobrodružství je v jeho rukou. Se svým čtenářem navíc neustále udržuje kontakt — ztišuje hlas, obrací se k němu, jako by jí dítě, které knihu čte, sedělo na klíně a ona mu ve chvíli nejasností pomáhala vše pochopit. Nikdy z něj ale nedělá hlupáka, nesnižuje se k sentimentalitě, vztahuje se k němu jako k sobě rovnému partnerovi.

Nebála se bořit ani tabu, vzít děti za ruku a dovést je až do říše smrti. Nejvýrazněji v knize *Bratři Lví srdce*. Jejich příběh ji napadl, když na hřbitově ve Vimmerby přečetla na náhrobním kameni jména dvou bratrů a rozhodla se, že napíše o jejich odvaze, boji proti zlu, ochraně slabšího silnějším a — smrti. První z nich umírá hned na samém začátku příběhu a druhého bratra stín nemoci a smrti po zbytek knihy pronásleduje. Lindgrenová tu sice uchopila smrt jako něco přirozeného, čeho se není třeba bát, ale dospělí čtenáři se její knihy polekali víc než děti. A nejen ve Švédsku. Překladatelka Jarka Vrbová vzpomíná, jak v osmdesátých letech přinesla překlad knihy *Bratři Lví srdce* do nakladatelství Albatros, ale byla odmítnuta. Zeď oddělující údolí, kde vládne zlý Tengil, vedení nakladatelství připomínala železnou oponu. Jarka Vrbová proto se svými přítelkyněmi knihu vytiskla a svázala jako samizdat. Byla to jediná dětská kniha, která samizdatem vyšla.

Po revoluci to zkusila v Albatrosu znovu. „To už jim vadila jenom ta smrt,“ směje se. Nakladatelství se temného tématu obávalo natolik, že si vyžádalo odborný posudek předního dětského psychologa profesora Zdeňka Matějčka. Ten knihu označil za odvážnou a originální a podotkl, že děti se smrtí zabývají přirozeně

a že napětí, které se tím v jejich myslích tvoří, potřebují někde odreagovat. A to prý mohou právě skrze příběh, ve kterém se o smrti otevřeně mluví. „Nesetkal jsem se zatím v naší dětské literatuře s tak zdařilým pokusem přiblížit dětem fakt ‚odchodu z tohoto světa‘, aby to nepůsobilo děsivě,“ napsal. „Ze své klinické zkušenosti, z výzkumů i psycho-terapie dětí a dospělých mohu potvrdit, že děti se touto otázkou zabývají [...] a že se jim nedostává žádné pomoci. Musím autorku za její odvalu a psychologickou dovednost, s jakou nakládá s motivem smrti, jednoznačně pochválit.“

Fenomén Astrid

Fenomén autorky žije se Švédy od vydání její první knihy už sedmdesát sedm let. Pokud si zadáte její jméno do vyhledávače Googlu, zjistíte, že její překlady si mohou přečíst děti ve více než sto jazycích a že bylo prodáno přes sto šedesát pět milionů výtisků jejích knih. Sláva ji provázela většinu jejího života, nikdy však nepřestala být smålandsky šetrná a pokorná. Jejím jménem Švédové pojmenovali cenu, která oceňuje knihy pro děti a „chrání právo dětí na dobré příběhy“. Vítěz Ceny Astrid Lindgrenové získá pět milionů švédských korun, díky čemuž je cena nejtědřejší honorovanou cenou dětské literatury na světě.

Švédové si z Astrid udělali literární kult, do povědomí se dostává i díky divadelním hrám a filmovým adaptacím — podle jejích knih bylo natočeno dvacet pět filmů. Zájemci mohou navštívit její rodný dům Näs ve Vimmerby, stejně jako její byt ve Stockholmu v ulici Dalagatan 46. V rodném Vimmerby vznikl také komerční zábavní park pro děti „Astrid Lindgren's World“, kde se návštěvníci mohou mimo jiné projít zmenšeným

vimmerbským městečkem, kterým se prohání Pipi Dlouhá punčocha nebo Karkulín, hrát si ve stodole na slámě, chodit na chůdách nebo lézt po stromech.

V literatuře se k Lindgrenové hlásí spousta současných švédských autorů, ovšem nikdo se nedokázal jejímu úspěchu u čtenářů ani přiblížit. Dagmar Hartlová, překladatelka několika knih Lindgrenové, zmiňuje, že současná švédská literatura pro děti jako by zapomínala na to, co si o knihách budou myslet děti samy a jestli je budou bavit. „Astrid pocho- pila to, co dítě potřebuje — nejenom svobodu, ale i možnost vyjádřit svůj vzor. Nepsala o dětech, ale pro děti. Navíc bohatým obrazným jazykem plným slovních hříček, ze kterých vykukuje ironie a číši humor.“ Lena Kårelandová z uppsalské univerzity dodává, že novou Astrid bychom ve švédské literatuře hledali marně. Švédové sice mají i v současnosti oblíbené spisovatele, jako je Ulf Stark nebo Eva Lindströmová, nikdo ale nemá ten patřičný poměr svobody, nebezpečí, humoru a vzdoru jako jejich předchůdkyně.

Astrid Lindgrenová by se asi skromně bránila, ale dosud zůstává nepřekonanou dětskou autorkou. Možná je to tím, že skutečně nikdy nepřestala být dítětem, nebo přinejmenším nezapomínala, jakým zdrojem legrace, svobody a imaginace dětství je.

Je to vidět v její tváři v už zmíněném videorozhovoru, když jí novinářka položí další přihlouplý dotaz: „Myslíte si, že mají knihy budoucnost?“ Astrid se ušklíbne, třikrát mlaskne jazykem o patro, jako když pobízí koně, a s přivřenýma očima pronese hlasem westernového padoucha: „Na to si můžete vsadit.“

Autorka je redaktorka.

L

LISTY

dvouměsíčník
pro kulturu a dialog

Stálé rubriky v 52. ročníku

• **Povídky z respira**
– dosud přispěli Sylva Fischerová, Markéta Pilátová, Magdaléna Platzová, Michal Šanda, Petra Hůlová ad.

• **Básníci a vykladači**
– Petr Borkovec vybírá pro každé číslo Listů báseň a jejího čtenáře

• **Theatrum mundi**
– nejen o divadle píše Alena Zemančíková, Pavla Bergmannová i jiní

• **Fejetony**
– šest textů v každém čísle: Václav Jarek, Alena Wagnerová, Ondřej Vaculík, Jan Novotný ad.

• **Album, Jazyk ad.**
– výtvarné umění, sémiotika, naše řeč...

číslo 2/2022
vychází
14. dubna

www.listy.cz
informace
předplatné

LISTY

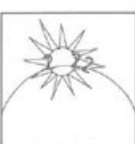
časopis o kultuře a dialogu

ročník 52

číslo 1/2022

Cena 79 Kč / 7,30 €

www.listy.cz

NUMEROLOGOVÉ VARUJE:
JE VÝSLEDÍ PRÁGŮFODORNÉ.
ŽE V 52. R. MAGICKÝM BYTÍM ŽE, ŽE
SE NESTANE NIC ZVÁŠŤNÍHO.

mosty
Progressive
Fest

ročník 52

číslo 6/2022

Cena 79 Kč / 7,30 €

www.listy.cz

mosty
Progressive
Fest

ročník 52

číslo 5/2022

Cena 79 Kč / 7,30 €

www.listy.cz

mosty
Progressive
Fest

ročník 52

číslo 4/2022

Cena 79 Kč / 7,30 €

www.listy.cz

mosty
Progressive
Fest

Knihy z nakladatelství Burian a Tichák v knihkupectvích i e-shopech

Dějiny

Společnost

Próza, poezie

Poznání

Místní historie

více na www.listy.cz

L

LOGR

magazín

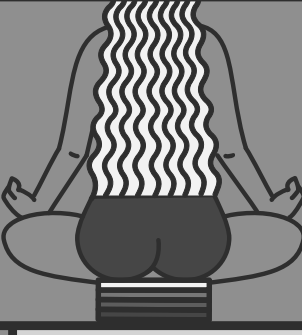
ROČNÍ
PŘEDPLATNÉ

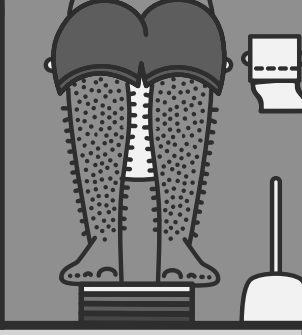
www.logrmagazin.cz

4krát

literatura
komiks
poezie

◀

DUBNOVÉ NOVINKY Z RADIOSERVISU

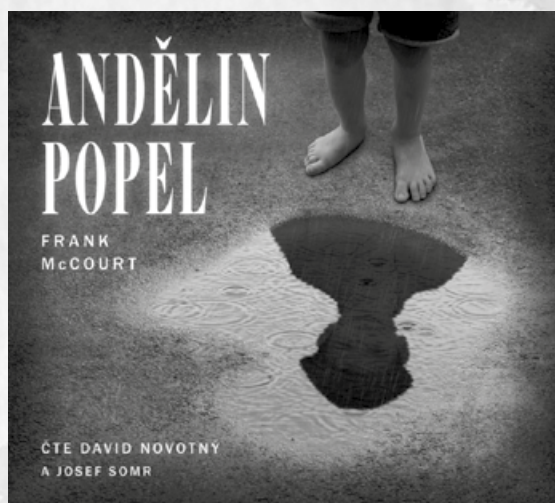
Slavná komedie, v níž jde
o peníze až v první řadě

Případ detektivní
kanceláře Ostrozrak

Stárnoucí psychiatr dostane do rukou
vynález, který překládá lidskou řeč do
roviny emocí. Ale i ten se dá zneužít...

Zpráva o neuvěřitelně
strádajícím životě irské rodiny
první poloviny 20. století

Radioteka.cz
Český rozhlas

a další

Z mých zdejších slz tě která stihne stěží

Zuzana Li

„Začátkem roku se tu za mnou staval jeden kritik, přinesl mi ukázat sešit v tvrdých deskách, ve kterém hned na první stránce stálo: Když utichne polemika, i vlídná kritika bude znít příkře. Když se zakáže kritika, bude i mlčení znít podezřele. A když už nebude dovoleno ani mlčet, nedostatečně hlasité provolávání slávy se stane zločinem. Pak jediné, co bude zaznívat, bude lež. Zeptal jsem se, kdo to řekl, on že Platón. Představ si, Platón! A já to neznal! Chtěl jsem vědět, či to je sešit, a on že Motejlův.“

Tyto řádky píšu s vědomím, že i když by nejvýstižnější glossy byl čistý, nepopsaný list, tak se do rubriky nazvané „O čem se mluví“ přísně vzato nehodí. To, co se na Ukrajině a také v Číně v souvislosti s ruskou agresí děje, totiž značná část čínských básníků a spisovatelů sleduje s bolestí a pocitem bezmoci, rozhodné a ostře formulované odsouzení války však ve veřejném prostoru zazní zřídka. První den války na Ukrajině sdíleli mí literární přátelé a jejich kruhy opakovaně básně Paula Celana „Na Ukrajině, matko, právě sněží: tisíc zrn strasti z věnce Spasitele...“. Na své sociální síti přidávají ukrajinské básně v čínském překladu i své vlastní nové básně plné bolesti, rozhořčení a zmaru. Tyto básně jsou většinou obecně protiválečné,

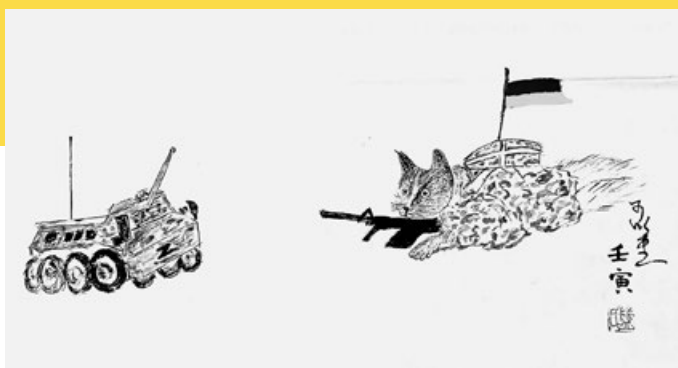
ale v den, kdy se ve zprávách mluvilo o bombardování obytných částí Mariupolu, jsem zahlédla i jednu zcela konkrétní, o nevinných dětských očích ve zbědovaném, obléhaném městě Mariupolu. K působivým fotokolážím se záběry zničených ulic, raněných i uprchlíků pak básně své či druhých někteří i zhudebňují. Zaznívají plamenná slova, tečou slzy a krev. Spisovatelka Šeng Kche-i namalovala obrázek s kočkou plížící se proti tanku, který sdílela na svém facebookovém profilu. Vše z výše zmíněného se však odehrává v uzavřených kruzích a sdílí se mezi přáteli, nebýt pár problemsků v *Guardianu*, téměř by se mohlo zdát, že „Čína“ mlčí.

Pod pokličkou je však zcela zřejmé, že tlak prudce stoupl, nejen odporem k válce a solidaritou s Ukrajinou, ale i strachem a frustrací. I v Číně sleduje literární, potažmo kulturní scéna válku, jejíž realita ji šokovala stejně jako nás, v níž se bojuje nejen o Ukrajinu a její území, ale i o hodnoty a budoucnost. Vědí, že vývoj této války ovlivní celý svět. Už delší dobu se otevřeně spekuluje o tom, jestli jejich dnes už neomezený vládce bude vůbec čekat na výsledek, jestli nevyužije situace a nezaútočí na Tchaj-wan, aby si podmanil po zlomení Hongkongu poslední vzdorující výspu a dokončil velké dílo sjednocení čínského národa pod svou nadvládou. O potírání odporu na vlastním území není třeba se zmiňovat, tam už jsme daleko za touto metou ve fázi eliminace podvrtných myšlenek. Jak známo, myšlenky vám nikdo nevezme, pokud je nebudete veřejně hlásat, ani mlčení však už nestačí, už se vyžaduje dostatečně hlasitě provolávat slávu. Rozpor mezi osobním prožíváním a oficiálním výkladem se promítá i do anekdoty o čínském generálovi, který lidu vysvětluje, že ruská zvláštní operace postupuje podle plánu, Rusko má plnou kontrolu nad ukrajinským vzdušným

prostorem a brzy zvítězí a těžce stíhaný ukrajinský lid osvobodí. Z davu se ozve odvážlivec, který chce vědět, proč tedy ta ruská letadla padají. Generál s úsměvem opáčí, jestli někdo slyšel, že by padala ukrajinská letadla. Když dostane zápornou odpověď, vítězoslavně prohlásí, vídíte, to znamená, že tam lítají jen ta ruská. Kdoví, jestli je to anekdota.

Ani o knize, z níž je úvodní citace, Tia Pching-waově posledním románem *Otevřít za dvacet let* (česky dybbuk, 2022), se v Číně nemluví. Autor se v ní vrací do doby studentských demonstrací v roce 1989 a ke skandálu a zákazu svého románu *Padlá metropol*, zpytuje svědomí, jestli se psaním, které miluje nade vše na světě a bez něhož nemůže žít, vykoupil. Ohledává mechanismy cenzury a fungování literárního společenství, z něhož se nechtěl nechat vyvrhnout. Profesor Motejl, nesmírlivý intelektuál své doby, kterého za hlasitou účast na demokratickém hnutí vyšetřují a hlídá ho tajná policie, je předobrazem románové postavy Motýla, plným jménem Čuangův Motýl, k němuž se spisovatel po téměř třiceti letech vrací a bilancuje tehdejší dobu i to, kam se od té doby společnost posunula. Říká se, že čínský člověk je zvyklý trpět, že snese víc než lidé jinde na světě. A dnes jsou v situaci, kdy ze strachu z postihů, pokud by se znelíbili vrchnosti, opět mlčí. Jsou odříznuti od světa, jehož znepokojivé dění k nim doléhá z dálky prostřednictvím kusých zpráv od lidí tam venku. Vzpomněla jsem si, jak spisovatel Ning Kchen jednou na otázku, co je literatura, řekl, že literatura je mávání motýlích křídel. Zatímco jsem jeho odpověď poctivě tlumočila, tázala jsem se sama sebe v duchu, kdo tohle pochopí. Dnes bych si přála, aby jim tam stále poletovali alespoň ti motýli.

Autorka je překladatelka.

**Sešli jsme se, něco málo vypili,
ale hymnu nevymysleli, sešli jsme se
znova, něco málo vypili, ale...**

**Dmitrij Šostakovič
vzpomíná, jak s Aramem
Chačaturjanem na Stalinův příkaz
skládali sovětskou hymnu**

Předplatte si časopis *Host* za výhodnou cenu, a ušetřete tak až 400 Kč za rok!

K tištěnému předplatnému dostanete zdarma i elektronickou verzi
a získáte slevu 20 % na nákup knih z produkce nakladatelství Host.
Každý měsíc najdete časopis pohodlně ve své schránce.

Kontexty Dáma Simonsen
Deset let od smrti
Václava Havla
Téma
Sudánský občanský boj
Abdullahi Hamid
Kritická diskuse
Gail, Obedience a přiblížení
Pavla Kocubíka

Veronika
Román je jako pandemie
Historie
Sto let od narození
Jana Skácela
Kritická diskuse
o Kunderově Novém světě

Kontexty
Miroslav Bulavský
Kritika ve výhledu
Téma
Édouard Louis
Na okraji normy
Diskuse
Kritická diskuse
Tichá díla
Kateřiny Neuhájové

Studentské
předplatné
630 Kč

Roční
předplatné
790 Kč

(na prodejních pultech 109 Kč za
číslo)

Elektronické
předplatné
500 Kč

9771211993009

